

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

**Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών**

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
*Γεωπολιτική Ανάλυση, Γεωστρατηγική Σύνθεση
και Σπουδές Άμυνας και Διεθνούς Ασφάλειας*

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

Η προληπτική νόμιμη άμυνα ως γεωπολιτικός παράγων ανακατανομής ισχύος στο γεωγραφικό σύμπλοκο της Μέσης Ανατολής: Η Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας των ΗΠΑ υπό τη διακυβέρνηση του George W. Bush.

Επόπτες: Ιωάννης Θ. Μάζης, κύριος επιβλέπων, Ομότιμος Καθηγητής,
Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, ΕΚΠΑ

Ελένη Μίχα, Καθηγήτρια ΕΔΙΠ, Τμήμα Νομικής ΕΚΠΑ

Μιχαήλ Σαρλής, Καθηγητής, Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων
Ασιατικών Σπουδών, ΕΚΠΑ

Όνοματεπώνυμο: Κερασοβίτης Δημήτριος

Αθήνα, 2024

Σελίδα σκοπίμως κενή

Δύο τὰ ἐναντιώτατα εὐβουλία εἶναι, τάχος τε καὶ ὀργήν
Ἱστορία, Θουκυδίδης (460-394 π.Χ.)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους επιβλέποντες καθηγητές μου, Ελένη Μίχα, Δρ. Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου και Μιχάλη Σαρλή Δρ. Γεωπολιτικής, για την ουσιώδη καθοδήγηση και τον χρόνο που διέθεσαν για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας και την ευκαιρία που μου έδωσαν να αποκτήσω πολύτιμες γνώσεις σχετικά με το ζήτημα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τον Καθηγητή κ. Ιωάννη Μάζη για τις πολύτιμες γνώσεις που μας μετέδωσε σε όλη τη διάρκεια του Μεταπτυχιακού προγράμματος και τη Γραμματέα του Π.Μ.Σ., κα. Γεωργία Κουλούρη, για την αμέριστη υποστήριξη και κατανόηση.

Τέλος, δε θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω τη σύντροφό μου Μαρία, την οικογένεια και τους κοντινούς μου φίλους για την υποστήριξη και την ενθάρρυνση, ώστε να ολοκληρωθεί η εργασία αυτή με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΛΙΣΤΑ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
1.Επισκόπηση Βιβλιογραφίας/State of the Art	9
2.Μεθοδολογία	11
2.1 Περιγραφή της εφαρμοσθείσας μεθοδολογίας.....	11
2.2 Ανάλυση του θέματος με βάση την ορολογία της ΣΓΑ.....	13
2.2.1 Γεωπολιτικός παράγοντας	13
2.2.2 Γεωπολιτικό σύστημα	13
2.2.3 Υποσυστήματα.....	13
2.2.4 Υπερσυστημικοί δρώντες	16
2.2.5 Γεωπολιτικοί πυλώνες ισχύος	17
2.2.6 Γεωπολιτικοί δείκτες	17
2.3 Περιγραφή της έρευνας	20
2.4 Ερευνητικοί περιορισμοί	21
3.Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση	22
3.1 Η Προληπτική νόμιμη άμυνα ως έννοια του διεθνούς δικαίου	22
3.1.1 Η φύση του δικαιώματος της προληπτικής νόμιμης άμυνας	22
3.1.2 Οι προβλέψεις του Χάρτη του ΟΗΕ για την προληπτική νόμιμη άμυνα	26
3.1.3 Η προληπτική νόμιμη άμυνα ως άξονας στρατηγικής του ΝΑΤΟ	33
3.2 Η προληπτική νόμιμη άμυνα υπό το πρίσμα της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας των ΗΠΑ κατά την περίοδο διακυβέρνησης του G.W.Bush.....	37
3.2.1 Η υιοθέτηση της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας των ΗΠΑ ως αντίδραση στα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001.....	37
3.2.2 Η θέση των ΗΠΑ για τη νομική φύση της προληπτικής νόμιμης άμυνας μέσω της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας.....	41
3.3 Ανάλυση της επίδρασης του Γεωπολιτικού Παράγοντα της προληπτικής νόμιμης άμυνας στο Υποσύστημα Α (Αφγανιστάν-Πακιστάν).....	45
3.3.1 Το ιστορικό πλαίσιο της επιχείρησης “Enduring Freedom”	45
3.3.2 Η ερμηνευτική εξέλιξη των ρυθμίσεων περί προληπτικής νόμιμης άμυνας έναντι των μη κρατικών δρώντων.....	57
3.3.3 Η επιχείρηση κατά του Osama bin Laden στο έδαφος του Πακιστάν και η νομική κατασκευή του “targeted killing”	60
3.4 Ανάλυση της επίδρασης του Γεωπολιτικού Παράγοντα της προληπτικής νόμιμης άμυνας στο Υποσύστημα Β (Ιράκ-Ιράν-Συρία).....	64
3.4.1 Το ιστορικό πλαίσιο της επιχείρησης “Iraqi Freedom”	64
3.4.2 Η επίδραση Ιράν και Συρίας στο υποσύστημα Β.....	72

3.4.3 Η προληπτική νόμιμη άμυνα απέναντι στη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής (WMD).....	76
4.Γεωπολιτικό Υπόδειγμα.....	80
5. Γεωστρατηγική Σύνθεση	83
Συμπεράσματα.....	85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	88
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	91

ΛΙΣΤΑ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

ΓΣ: Γενική Συνέλευση

ΔΑΔ: Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

ΣΑ: Συμβούλιο Ασφαλείας

ΣΓΑ: Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

AIA: Afghan Interim Authority

CENTCOM: Central Command

CIA: Central Intelligence Agency

ISAF: International Security Assistance Force

ISI: Inter-Services Intelligence

ODA: Operational Detachment Alpha

USAID: United States Agency for International Development

PKK: Partiya Karkerên Kurdistanê/ Kurdistan Workers' Party

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί η δόμηση ενός γεωπολιτικού υποδείγματος που θα αντικατοπτρίζει τις τάσεις ανακατανομής ισχύος με γεωπολιτικό παράγοντα την προληπτική νόμιμη άμυνα όπως αυτή τελικά εφαρμόστηκε από την κυβέρνηση G.W.Bush με τη βοήθεια της μεθοδολογίας της Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης. Η έρευνα επικεντρώνεται χωρικά στην Ευρύτερη Μέση Ανατολή και χρονικά από τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 μέχρι και το έτος 2005.

Οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στην επικράτεια των ΗΠΑ αποτέλεσαν αδιαμφισβήτητα ένα κομβικό γεγονός που διατάραξε τις παγκόσμιες ισορροπίες ισχύος. Η εμφάνιση ενός νέου «εχθρού», της ισλαμιστικής τρομοκρατίας, ανέδειξε την ανάγκη για αναδιαμόρφωση των δογμάτων ασφαλείας και εξωτερικής πολιτικής. Οι ΗΠΑ προχώρησαν στην αλλαγή της στρατηγικής τους εντάσσοντας σε αυτή την χρήση της προληπτικής νόμιμης άμυνας, όπου αυτό κριθεί απαραίτητο, απέναντι σε κράτη που χρηματοδοτούσαν την τρομοκρατία και ανέπτυσαν όπλα μαζικής καταστροφής με σκοπό τη χρήση τους απέναντι στις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους.

Η πρώτη προσπάθεια των ΗΠΑ να αποτρέψουν τον κίνδυνο υλοποιήθηκε το 2001 με την επιχείρηση στο Αφγανιστάν για την οποία εξασφάλισε την αποδοχή όλων των υπολοίπων υπερδυνάμεων. Δύο χρόνια μετά, το 2003, ακολούθησε η επέμβαση στο Ιράκ για την οποία ακόμα και σήμερα υπάρχει διαμάχη σχετικά με τη νομιμότητά της, καθώς το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ δεν παρείχε την απαιτούμενη εξουσιοδότηση. Παράλληλα, τα υπόλοιπα κράτη-μέλη του ΣΑ, πλην της Μ. Βρετανίας, δεν πείστηκαν για την νομιμότητα της προληπτικής νόμιμης άμυνας και τήρησαν αρνητική στάση απέναντι στην επέμβαση αυτή.

Με βάση τα δεδομένα αυτά θα γίνει προσπάθεια ανάδειξης των επιχειρημάτων υπέρ και κατά της προληπτικής νόμιμης άμυνας ως εργαλείου για την νομιμοποίηση στρατιωτικών επιχειρήσεων, ενώ θα αναλυθεί και η ένταξή της στην Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας των ΗΠΑ που οδήγησε στο μετασχηματισμό του συστήματος της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής.

1.Επισκόπηση Βιβλιογραφίας/State of the Art

Προκειμένου να συνταχθεί η παρούσα ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν πηγές από την ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία και αρθρογραφία. Πιο συγκεκριμένα, για την ανάλυση της μεθοδολογίας της Συστημικής Γεωπολιτικής Αναλύσεως χρησιμοποιήθηκαν συγγράμματα και άρθρα του Καθηγητή κ. Ιωάννη Θ. Μάζη για τον ορθό ορισμό των εννοιών της μεθόδου αυτής. Βασική πηγή αποτέλεσε το βιβλίο του Ι.Θ. Μάζη, *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής: Το νεοθετικιστικό πλαίσιο*, Παπαζήσης, Αθήνα 2012.

Για την ανάλυση του γεωπολιτικού παράγοντα, των υποσυστημάτων και του υπερσυστημικού δρώντος αξιοποιήθηκε κατά κύριο λόγο βιβλιογραφία και αρθρογραφία προερχόμενη από τις ΗΠΑ ιδιαίτερα σε ό,τι σχετίζεται με την Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας των ΗΠΑ και την οπτική τους ως προς την προληπτική νόμιμη άμυνα, καθώς και για τις επιχειρήσεις σε Αφγανιστάν και Ιράκ. Σημαντική πρωτογενής πηγή για τα ζητήματα αποτέλεσε και η ιστοσελίδα του αρχείου του πρώην Προέδρου των ΗΠΑ G.W. Bush.

Βασικές πηγές για το νομικό κομμάτι της ανάλυσης αντλήθηκαν από το βιβλίο του M.N. Shaw, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2017, 8th ed και της C. Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, Oxford 2000, καθώς και του Κ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005. Στο επιχειρησιακό και γεωπολιτικό κομμάτι αντλήθηκαν σημαντικές πληροφορίες από το βιβλίο του L. Freedman, *A Choice of Enemies: America Confronts the Middle East*, Public Affairs, New York 2008, ενώ από την ελληνόγλωσση βιβλιογραφία πληροφορίες αντλήθηκαν από το βιβλίο του Μ. Σαρλή, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία της Μέσης Ανατολής: Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση και η Χαρτογραφία του Συμπλόκου Συρίας, Ιράν, Λιβάνου, Λειμών*, Αθήνα 2019.

Σημαντικό κομμάτι της βιβλιογραφίας για την επιχείρηση Iraqi Freedom αντλήθηκε και από άρθρα βρετανικής προελεύσεως, καθώς η επιχείρηση στο Ιράκ αποτέλεσε αντικείμενο διαβούλευσης στη Μ. Βρετανία ιδιαίτερα μετά το 2005. Σημαντικά στοιχεία αντλήθηκαν και από την ελληνόγλωσση βιβλιογραφία ιδιαίτερα στις ενότητες ανάλυσης του γεωπολιτικού παράγοντα της προληπτικής νόμιμης άμυνας μέσω

συγγραμμάτων έγκριτων Ελλήνων επιστημόνων, όπως είναι το βιβλίο του Ε. Ρούκουνα, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2η εκδ., Αθήνα 2015.

Επιπλέον, μελετήθηκαν τα Ψηφίσματα του ΣΑ και ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ από τις επίσημες ιστοσελίδες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών ως πρωτογενείς πηγές, ενώ σημαντικά δεδομένα αντλήθηκαν από ανοιχτές πηγές δεδομένων για τη διαμόρφωση των γεωπολιτικών δεικτών.

2.Μεθοδολογία

2.1 Περιγραφή της εφαρμοσθείσας μεθοδολογίας

Σύμφωνα με τον Γάλλο γεωγράφο Yves Lacoste «...η Γεωπολιτική μάς επιτρέπει να έχουμε μια “αφ’ υψηλού καθολική εικόνα της πραγματικότητας...πρόκειται για μια τεχνογνωσία αναλύσεως του γήινου χώρου και των αντιπαραθέσεων που λαμβάνουν χώρα στην επιφάνειά του, που σκοπό έχει την καλύτερη εμφάνιση στο μυστήριο των συμβαινόντων, ώστε να είμαστε σε θέση να αντιδρούμε ή να δρούμε αποτελεσματικά ως προς αυτά»¹. Γίνεται αντιληπτή, λοιπόν, η άρρηκτη σχέση μεταξύ Γεωγραφίας και Γεωπολιτικής όπως αυτή περιγράφεται από τον Pascal Lorot «...η Γεωπολιτική είναι η κόρη της Γεωγραφίας»².

Για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας και την καλύτερη κατανόηση του θέματος αξιοποιήθηκε η μέθοδος της Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης. Η συγκεκριμένη μέθοδος αποτελεί μέρος του νεοθετικιστικού πλαισίου. Σύμφωνα με τον Καθηγητή Ι.Θ. Μάζη, η ΣΓΑ είναι «η γεωγραφική μέθοδος που μελετά, περιγράφει και προβλέπει τις στάσεις και τις συνέπειες που προκύπτουν από τις σχέσεις μεταξύ των αντίπαλων και διακριτών πολιτικών πρακτικών για την ανακατανομή ισχύος καθώς και την ιδεολογική τους μεταφυσική, στο πλαίσιο των γεωγραφικών συμπλόκων όπου ισχύουν αυτές οι πρακτικές»³.

Η Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση έρχεται να προσθέσει στην ευρύτερη έννοια της Γεωπολιτικής την ποσοτικοποίηση και την πρόβλεψη⁴. Βασίζεται στη λακατιανή θεωρία περί του «πυρήνα»⁵. Ο πυρήνας προστατεύεται από την «αρνητική ευρετική», βάσει της οποίας οι ερευνητές εντός του ιδίου επιστημονικού ερευνητικού προγράμματος απαγορεύεται να έρθουν σε αντίφαση με τις θεμελιώδεις αρχές (τον

---

¹ Βλ. Ι.Θ.Μάζη, *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής: Το νεοθετικιστικό πλαίσιο*, Παπαζήσης, Αθήνα 2012, σελ. 351

² Ο.π., σελ. 353

³ Βλ. Ι. Th. Mazis & M.I. Troulis, « Processing Historical Case Studies into Systemic Geopolitical Analysis», *IOSR Journal of Humanities and Social Science* 25:6 (June 2020), σελ. 48

⁴ Βλ. Ι. Th. Mazis & M.I. Troulis, «Systemic Geopolitical Analysis and Structural Realism: Parallel Routes and Common Challenges», *IOSR Journal of Business and Management* 21:10 (October 2019), σελ. 2

⁵ Βλ. Ι. Th. Mazis, M.I. Troulis & X. Domatioti, « Systemic Analysis in Geopolitics and IR Theory », *IOSR Journal Of Humanities And Social Science* 25:1 (January 2020), σελ. 36.

σκληρό πυρήνα), καθώς μια τέτοια αντίφαση θα αποτελούσε ουσιαστικά την έναρξη ενός νέου ερευνητικού προγράμματος⁶.

Τα βήματα που ακολουθούνται στη ΣΓΑ βάσει της δομής του Lakatos είναι τα εξής:

- i. Ορισμός των θεμελιωδών αξιωματικών υποθέσεων του σκληρού πυρήνα του γεωπολιτικού ερευνητικού προγράμματος,
- ii. Ορισμός των επικουρικών υποθέσεων της προστατευτικής ζώνης,
- iii. Η έκδοση των θετικών ευρετικών του γεωπολιτικού ερευνητικού προγράμματος και
- iv. Τα στοιχεία των θετικών ευρετικών του γεωπολιτικού ερευνητικού προγράμματος⁷.

Το γεωπολιτικό ερευνητικό πρόγραμμα αποτελείται ουσιαστικά από πέντε επικουρικές ζώνες. Το πρώτο αφορά την ανάλυση της ισχύος σε τέσσερις πυλώνες (Άμυνα, Οικονομία, Πολιτική, Πολιτισμός/Πληροφορία) που προσδιορίζονται από μετρήσιμους ή δυνητικά μετρήσιμους δείκτες. Η δεύτερη επικουρική υπόθεση σχετίζεται με την αναγνώριση πως οι Πόλοι που αναλύουμε αποτελούν θεμελιώδη συστατικά ενός «...διεθνούς, διαρκώς μεταβαλλόμενου, ασταθούς Συστήματος». Τρίτον, οι Πόλοι του συστήματος αποτελούν «...κοινωνικές βουλήσεις ή βουλήσεις των αποφασίζοντων παραγόντων» που χαρακτηρίζουν τη διεθνή συμπεριφορά του Πόλου. Στη συνέχεια, η τέταρτη επικουρική υπόθεση αφορά τον ορισμό των εννοιών του *Πρωτογενούς*, *Δευτερογενούς* και *Τριτογενούς Χώρου*. Τέλος, η πέμπτη υπόθεση αφορά την κατασκευή του προβλεπτικού υποδείγματος για τις τάσεις ανακατανομής ισχύος⁸.

Βάσει αυτής της μεθόδου θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε την ανακατανομή ισχύος που προκάλεσε η προληπτική νόμιμη άμυνα-βασικό στοιχείο του δόγματος Bush- στο σύμπλοκο της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής.

---

⁶ Βλ. Μάζης, *Μεταθεωρητική Κριτική*, σελ. 365

⁷ Βλ. Mazis & Troulis, «Systemic Geopolitical Analysis», σελ. 2

⁸ Βλ. Μάζης, *Μεταθεωρητική Κριτική*., σελ. 367

2.2 Ανάλυση του θέματος με βάση την ορολογία της ΣΓΑ

2.2.1 Γεωπολιτικός παράγοντας

Ο γεωπολιτικός παράγοντας είναι το υποκείμενο, το οποίο με τη δράση του επηρεάζει την αναδιανομή ισχύος εντός του εξεταζόμενου Γεωγραφικού Συμπλόκου.

Στην εργασία αυτή, ο γεωπολιτικός παράγοντας είναι η προληπτική νόμιμη άμυνα όπως αυτή εκφράστηκε στην Εθνική Στρατηγικής Ασφαλείας των ΗΠΑ κατά την περίοδο διακυβέρνησης του George W. Bush.

Η προληπτική νόμιμη άμυνα είναι μια μέθοδος που βασίζεται κυρίως στους κανόνες του εθμικού διεθνούς δικαίου, όπως αυτό αποτυπώθηκε στην υπόθεση Caroline (1837), παρά στους κανόνες που προκύπτουν από τις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ.

Σκοπός είναι να αναλυθεί το κατά πόσο η επιλογή του συγκεκριμένου δόγματος από την Κυβέρνηση Bush προκάλεσε μετασχηματισμούς στο σύμπλοκο της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001.

2.2.2 Γεωπολιτικό σύστημα

Ως γεωπολιτικό σύστημα ορίζεται η Ευρύτερη Μέση Ανατολή, όπως φαίνεται και από τον τίτλο, καθώς μας ενδιαφέρει η δράση των ΗΠΑ στην περιοχή μέσω του δόγματος Bush και την άσκηση προληπτικής νόμιμης άμυνας προκειμένου να ανατραπούν τα καθεστώτα του Αφγανιστάν και του Ιράκ που υπέθαλπαν τρομοκράτες και ανέπτυσαν προγράμματα όπλων μαζικής καταστροφής σύμφωνα με την επίσημη πολιτική των ΗΠΑ.

2.2.3 Υποσυστήματα

A) Αφγανιστάν-Πακιστάν

Το πρώτο υποσύστημα που θα εξετάσουμε είναι το Αφγανιστάν και το Πακιστάν (Χάρτης 1).

Το Αφγανιστάν αποτελούσε βασικό κόμβο για τη μεταφορά ενεργειακών πόρων. Ως εκ τούτου διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στη διακίνηση πετρελαίου και φυσικού αερίου. Για αυτόν τον λόγο προσέλκυσε το ενδιαφέρον των υπερδυνάμεων

αποτελώντας την τελευταία μεγάλη διαμάχη μεταξύ ΗΠΑ-ΕΣΣΔ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο⁹.

Ο ανταγωνισμός των δύο μεγάλων υπερδυνάμεων οδήγησε στην ενίσχυση από τους Σοβιετικούς διαφόρων εθνοτικών ομάδων, ενώ οι ΗΠΑ στήριζαν ομάδες ισλαμιστών φυτεύοντας τον «σπόρο» για την ανάπτυξη της Αλ Κάιντα που αργότερα αποτέλεσε μεγάλο εχθρό των ΗΠΑ¹⁰. Ο κίνδυνος εξάπλωσης της ΕΣΣΔ προς τον Ινδικό Ωκεανό θορόβησε τις ΗΠΑ αλλά και το Πακιστάν.¹¹

Μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και τα τρομοκρατικά χτυπήματα στην καρδιά των ΗΠΑ, η εξωτερική τους πολιτική άλλαξε ριζικά. Απώτερος σκοπός έγινε η ανατροπή του καθεστώτος των Ταλιμπάν με την επιχείρηση Enduring Freedom¹².

Άλλωστε, μια μάχη εναντίον του καθεστώτος των Ταλιμπάν αντί για μια ευρείας έκτασης επιχείρησης έναντι της Αλ Κάιντα κρίθηκε ως ευκολότερη λύση. Η επεμβατική πολιτική, όμως, των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή ανάγκασε πολλά αραβικά-μουσουλμανικά κράτη να κρατήσουν μια σκεπτικιστική στάση απέναντι στον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας¹³.

Αξίζει να σημειωθεί πως το Πακιστάν δεν τήρησε ξεκάθαρη φιλοαμερικανική στάση αυτή τη φορά. Αποτέλεσε κέντρο ανεφοδιασμού για τις αμερικανικές δυνάμεις κατά την επιχείρηση Enduring Freedom, αλλά παρείχε παθητική στήριξη στο καθεστώς των Ταλιμπάν δε¹⁴. Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το Πακιστάν σχετίζεται με τη μοίρα των πληθυσμών Pashtun του Αφγανιστάν και για αυτόν τον λόγο προσπαθούσε να διατηρήσει τις ισορροπίες και παρείχε μεγαλύτερη βοήθεια στις ΗΠΑ, όταν εκείνες

---

⁹ Βλ. Ε. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο Αιώνα: Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης*, Ποιότητα, Αθήνα 2013, σελ. 179.

¹⁰ Βλ. P. Baker, «Why Did Soviets Invade Afghanistan?: Documents Offer History Lessons for Trump», *The New York Times*, 29/01/2019, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/mrwp3cfx> (ημερομηνία πρόσβασης 10/09/2023)

¹¹ Βλ. B. Riedel, «Pakistan's Role in the Afghanistan War's Outcome», *Brookings*, 20/05/2010, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/3pj66cf5>. Το Πακιστάν αποτέλεσε το πεδίο εκπαίδευσης για τις ομάδες των μουτζαχεντίν προκειμένου να ενισχυθεί η αντίσταση κατά των σοβιετικών δυνάμεων.

¹² Βλ. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις*, σελ. 183. Η διασύνδεση του καθεστώτος των Taliban με την al Qaeda από τις ΗΠΑ είχε ξεκινήσει από το 1998 με αμερικανικές επιθέσεις σε βάσεις εκπαίδευσης τρομοκρατών στο Αφγανιστάν ύστερα από επιθέσεις της al Qaeda στις αμερικανικές πρεσβείες της Κένυας και της Τανζανίας. Η επιχείρηση Enduring Freedom στο Αφγανιστάν έχει ως θεμέλιο την αρχή της νόμιμης άμυνας και την προειδοποίηση για πάταξη της τρομοκρατίας που αποτελούσε απειλή για τη διατήρηση της παγκόσμιας ασφάλειας.

¹³ Ο.π., σελ. 185

¹⁴ Βλ. B. Riedel, «Pakistan's Role»

επικρατούσαν στο πεδίο της μάχης, για να μπορέσουν έτσι να έχουν λόγο στο μεταπολεμικό Αφγανιστάν αποκτώντας στρατηγικό βάθος έναντι της Ινδίας¹⁵.

B) Ιράκ-Ιράν-Συρία

Το δεύτερο υποσύστημα που εξετάζεται στην εργασία περιλαμβάνει το Ιράκ, το Ιράν και τη Συρία (Χάρτης 2).

Το υποσύστημα αυτό παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον λόγω των συνεχώς μεταβαλλόμενων σχέσεων μεταξύ αυτών των κρατών.

Το Ιράκ του Saddam Hussein αποτελούσε μια από τις τρεις χώρες του «Άξονα του Κακού» που εξήγγειλε ο G.W.Bush. Ο Saddam Hussein προσπαθούσε να καταστήσει το Ιράκ ηγετική, περιφερειακή δύναμη και προέβη σε επέμβαση στο Ιράν προκειμένου να ισχυροποιήσει περισσότερο το καθεστώς του, ενώ παράλληλα η επέμβαση αυτή αποτελούσε την εφαρμογή της διαμάχης μεταξύ της ισλαμιστικής κυβέρνησης του Ιράν και της κοσμικής, παναραβικής αντιλήψεως μπααθικής κυβέρνησης του Ιράκ¹⁶.

Η έντονη δραστηριότητα του Ιράκ στη Μέση Ανατολή και η μη συμμόρφωσή του με τα Ψηφίσματα του ΟΗΕ ύστερα από τον Α' Πόλεμο του Κόλπου ανησυχούσαν ιδιαίτερα τις ΗΠΑ. Παράλληλα, η πεποίθηση πως ο Saddam Hussein ήταν ένας παρανοϊκός δικτάτορας και ανέπτυξε πρόγραμμα όπλων μαζικής καταστροφής ενέτασσε το Ιράκ στον πρώτο στόχο του δόγματος Bush για την άσκηση της προληπτικής νόμιμης άμυνας¹⁷.

Δεν ήταν, όμως, μόνο το Ιράκ που επιθυμούσε να λάβει ηγετική θέση στο συγκεκριμένο υποσύστημα. Το Ιράν αποτελούσε ένα κράτος που μετά την Ιρανική Επανάσταση ενίσχυε ισλαμιστικές οργανώσεις και εντός του Ιράκ, οι οποίες αντιτίθετο στην μπααθική κυβέρνηση του Saddam Hussein¹⁸.

Οι σχέσεις μεταξύ Ιράν και Ιράκ επέφεραν αβεβαιότητα για το εσωτερικό και την ασφάλεια των δύο κρατών. Ο διαρκής ανταγωνισμός μεταξύ τους επηρέασε τη στάση του Ιράν και στην αμερικανική επέμβαση στο Ιράκ το 2003. Η επιχείρηση Iraqi Freedom έθεσε σημαντικά διλήμματα για το Ιράν, το οποίο επέλεξε να προσπαθήσει να ομαλοποιήσει τις σχέσεις του με τις ΗΠΑ μέσω διπλωματικών προσεγγίσεων¹⁹, για

---

¹⁵ Βλ. B. Riedel, «Pakistan's Role»

¹⁶ Βλ. A. Parasiliti, «The Causes and Timing of Iraq's Wars: A Power Cycle Assessment», *International Political Science Review* 24:1 (Jan.2003), σελ. 152

¹⁷ Βλ. J. Nye Jr., «U.S. Power and Strategy after Iraq», *Foreign Affairs* 82:4 (Jul-Aug. 2003), σελ. 64

¹⁸ Βλ. Parasiliti, «The Causes and Timing», σελ. 152

¹⁹ Βλ. M. Bonham, «What the Axis of Evil Metaphor did to Iran», *The Middle East Journal* 61:3 (July 2007), σελ. 422

να αποφύγει την αποσταθεροποίηση στο εσωτερικό του και την επέκταση του δόγματος Bush κατά της Τεχεράνης²⁰.

Επιπλέον, σημαίνοντα ρόλο στις εξελίξεις επιθυμούσε να διαδραματίσει και η Συρία. Η άνοδος του Bashar al-Assad στην εξουσία το 2000 είχε ως συνέπεια τη δημιουργία μεγάλων προσδοκιών για την εξέλιξη της Συρίας σε ένα κράτος δυτικού τύπου σε εσωτερικό και εξωτερικό επίπεδο.²¹

Οι αντιθέσεις με τη Δύση, λοιπόν, επέφεραν στο μπααθικό συριακό καθεστώς τον φόβο πως η επιχείρηση *Iraqi Freedom* θα αποτελούσε έναν παράγοντα αποσταθεροποίησης για την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Επιπροσθέτως, η ανησυχία αυτή ενισχυόταν από την καθεστωτική αλλαγή στο Ιράκ. Μια φιλοδυτική κυβέρνηση που θα αντικαθιστούσε το ιρακινό μπααθικό καθεστώς δε θα αποτελούσε μόνο κίνδυνο για επέκταση των αμερικανικών σχεδίων και στη Συρία, αλλά θα ισχυροποιούσε παράλληλα το Ισραήλ και την Ιορδανία περικλείοντας, έτσι, το καθεστώς της Δαμασκού γύρω από ένα ισχυρό συμμαχικό πλαίσιο με επίκεντρο την αμερικανική εξωτερική πολιτική²². Η αμερικανική επέμβαση, παρόλα αυτά, αποτελούσε μια ευκαιρία για το μπααθικό καθεστώς να απομακρύνει ομάδες σουνιτών ισλαμιστών από τη συριακή επικράτεια²³.

2.2.4 Υπερσυστημικοί δρώντες

Τον υπερσυστημικό δρώντα στο σύστημά μας αποτελούν οι ΗΠΑ. Με πρόεδρο τον G.W. Bush και ύστερα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 ανέπτυξαν το δόγμα Bush σχετικά με τη χρήση προληπτικής νόμιμης άμυνας και την ανατροπή καθεστώτων που υποθάλλουν την τρομοκρατία και προωθούν προγράμματα όπλων μαζικής καταστροφής²⁴.

---

²⁰ Βλ.Μ. Σαρλής, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία της Μέσης Ανατολής: Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση και η Χαρτογραφία του Συμπλόκου Συρίας, Ιράν, Λιβάνου, Λειμών*, Αθήνα 2019, σελ. 122

²¹ Βλ. E. Zisser, « Syria and the War in Iraq», *Middle East Review of International Affairs* 7:2 (June 2003), σελ. 44

²² Βλ. Σαρλής, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία*, σελ. 114

²³ Ο.π., σελ. 116-117

²⁴ Βλ. P. Diehl, S. Kulkarni & A. Irish, «The Bush Doctrine and the Use of Force: Reflections on Rule Construction and Application», *Loyola University Chicago International Law Review* 9:1 (Fall/Winter 2011), σελ.73-76

Το δόγμα Bush ανέδειξε την άποψη των ΗΠΑ σχετικά με την αξιοποίηση του διεθνούς εθιμικού δικαίου για την προληπτική άμυνα και με την ερμηνεία του άρθρου 51 του Χάρτη του ΟΗΕ, καθώς και τη γενικότερη αντίληψη για την επικαιροποίηση του Χάρτη σε σχέση με τους σύγχρονους κινδύνους για την παγκόσμια ασφάλεια²⁵.

Το συγκεκριμένο δόγμα επεδίωκε την άσκηση στρατιωτικής βίας ακόμα και σε προληπτικό στάδιο έναντι κρατών και τρομοκρατικών οργανώσεων που απειλούν τη διεθνή ασφάλεια και την ανατροπή τέτοιων καθεστώτων. Η πολιτική αυτή δέχθηκε αρκετή κριτική, ακόμα και στο εσωτερικό των ΗΠΑ, αλλά εν τέλει, και υπό την επιρροή των γεγονότων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, έγινε αποδεκτή αυτή η αντίληψη που προήλθε από την πλευρά των νεοσυντηρητικών συμβούλων του Προέδρου Bush²⁶.

2.2.5 Γεωπολιτικοί πυλώνες ισχύος

Οι γεωπολιτικοί πυλώνες βάσει των οποίων θα στηριχθούμε είναι αυτοί της Πολιτικής και της Άμυνας-Ασφάλειας.

Ο πυλώνας της Πολιτικής σχετίζεται με τους γεωπολιτικούς δείκτες πολιτικής φύσεως, π.χ. πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης, δείκτες σταθερότητας του πολιτικού συστήματος, ενώ αντίστοιχα αυτός της Άμυνας-Ασφάλειας αφορά τους γεωπολιτικούς δείκτες που σχετίζονται με αμυντικής φύσεως ζητήματα, π.χ. δυναμικές εσωτερικών μετώπων, ισχύς πλήγματος, συσχετίσεις με διεθνή συλλογικά συστήματα ασφαλείας²⁷.

2.2.6 Γεωπολιτικοί δείκτες

Ο γεωπολιτικός δείκτης αποτελεί ουσιαστικά την «ποσοτικοποίηση του υπό μελέτη θέματος», είναι δηλαδή «το αριθμητικό εκείνο στοιχείο που δείχνει την ανακατανομή ισχύος στο Σύστημα/Σύμπλοκο»²⁸.

Για τον πυλώνα της Πολιτικής επελέγη ως δείκτης ο αριθμός Ψηφισμάτων του ΣΑ του ΟΗΕ που αφορούν την αμερικανική επιχείρηση στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ

---

²⁵ Βλ. C. Henderson, « The Bush Doctrine: From Theory to Practice», *Journal of Conflict & Security Law* 9:1 (2004), σελ. 3-4

²⁶ Βλ. Nye Jr., «U.S. Power», *ό.π.*, σελ. 64

²⁷ Βλ. Ι.Θ. Μάζης & Α.-Γ. Δήγκας, « Ολοκληρωμένη Μεθοδολογία Κατασκευής Σύνθετων Δεικτών στην Σύγχρονη Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση», *Civitas Gentium* 7:1 (2019), σελ. 166

²⁸ Βλ. Ι.Θ. Μάζης, Ξ. Δωματιώτη, Κ. Χαροκόπος & Α. Δήγκας, « Εφαρμογή Απλών και Σύνθετων Δεικτών των Τεσσάρων Γεωπολιτικών Πυλώνων στην Μεθοδολογία της Συστημικής Γεωπολιτικής Αναλύσεως: η Περίπτωση της Συρίας », *Civitas Gentium* 5:2 (2017), σελ. 13

αντίστοιχα. Υπάγεται στον πυλώνα της Πολιτικής, καθώς το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αποτελεί ένα πολιτικό όργανο και αντιστοίχως τα Ψηφίσματά του αποτελούν αντικείμενο διπλωματικών προεργασιών και επεξεργασίας.

Σχετικά με την αμερικανική επιχείρηση στο Αφγανιστάν τα Ψηφίσματα του ΣΑ του ΟΗΕ ανέρχονται στα 14 για την περίοδο 2001-2004, ενώ για την επέμβαση στο Ιράκ ανέρχονται στα 16 για την περίοδο 2002-2005²⁹.

Πίνακας 1. Αριθμός Ψηφισμάτων ΣΑ για το Αφγανιστάν την περίοδο 2001-2004

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΨΗΦΙΣΜΑΤΩΝ ΣΑ ΟΗΕ
2001	3
2002	7
2003	2
2004	2

Πηγή: <https://www.un.org/>

Πίνακας 2. Αριθμός Ψηφισμάτων ΣΑ για το Ιράκ την περίοδο 2002-2005

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΨΗΦΙΣΜΑΤΩΝ ΣΑ ΟΗΕ
2002	4
2003	7
2004	3
2005	2

Πηγή: <https://www.un.org/>

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως το παγκόσμιο κλίμα στην περίπτωση της επιχείρησης Enduring Freedom ήταν θετικό ή τουλάχιστον ανεκτικό απέναντί της, ενώ για την επιχείρηση Iraqi Freedom υπήρχαν ισχυρές αντιστάσεις από έτερες μεγάλες δυνάμεις κατά της επιχείρησης, παρόλα αυτά ο αριθμός Ψηφισμάτων είναι ίδιος.

Σε πρακτικό επίπεδο, το ΣΑ, ιδιαίτερα στην περίπτωση του Ιράκ, δεν κατάφερε να δράσει αποτελεσματικά. Οι ΗΠΑ, ακόμα και μετά το Ψήφισμα 1441 (2002), αποφάσισαν να δράσουν μονομερώς βάσει του δόγματος Bush για την εξάλειψη της

²⁹ Για τα Ψηφίσματα του ΣΑ του ΟΗΕ σχετικά με την επιχείρηση Iraqi Freedom επελέγη ως έτος αφετηρίας το 2002, καθώς εντός αυτού περιλαμβάνεται το Ψήφισμα 1441, για το οποίο, κατά τις διαβουλεύσεις, ανεδείχθη, και εντός του πλαισίου του ΟΗΕ, η επιθυμία των ΗΠΑ για τη χρήση προληπτικής νόμιμης άμυνας έναντι του καθεστώτος του Saddam Hussein.

τρομοκρατίας και των όπλων μαζικής καταστροφής, τα οποία, όμως, όπως αποδείχθηκε από τους αρμόδιους ελεγκτές του ΟΗΕ δεν υπήρχαν στο Ιράκ³⁰.

Για τον πυλώνα της Άμυνας/Ασφάλειας επελέγη ο γεωπολιτικός δείκτης του αριθμού στρατευμάτων των ΗΠΑ που αξιοποιήθηκαν στις δύο αυτές επιχειρήσεις. Επελέγη ο συγκεκριμένος δείκτης, καθώς ένα από τα κριτήρια για την άσκηση της προληπτικής νόμιμης άμυνας, που βασίζεται κατά κύριο λόγο στο εθνικό διεθνές δίκαιο, είναι αυτό της αναλογικότητας. Η δύναμη, δηλαδή, που θα χρησιμοποιηθεί εν συνόλω δεν θα πρέπει να είναι δυσανάλογη του τρόπου ή του σκοπού που προκάλεσε τη χρήση βίας³¹.

Πίνακας 3. Αριθμός στρατιωτικών δυνάμεων των ΗΠΑ στο έδαφος του Αφγανιστάν την περίοδο 2001-2004³².

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΗΠΑ
2001	2.500
2002	9.700
2003	13.100
2004	16.700

Πηγή: S. Gollob & M. O' Hanlon, *Afghanistan Index: Tracking variables of reconstruction and security in post-9/11 Afghanistan*, Brookings, 08/2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/34y7dtu5> (τελευταία πρόσβαση 28/09/2023), σελ. 9

Πίνακας 4. Αριθμός στρατιωτικών δυνάμεων των ΗΠΑ στο έδαφος του Ιράκ την περίοδο 2003-2005

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΗΠΑ
2003	137.000
2004	146.700
2005	146.300

Πηγή: M. O' Hanlon & I. Livingston, *Iraq Index: Tracking Variables of Reconstruction & Security in Post-Saddam Iraq*, Brookings, 30/11/2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4z3jd997> (τελευταία πρόσβαση 28/09/2023), σελ. 13

³⁰ Βλ. G. Corera, « How the Search for Iraq's Secret Weapons Fell Apart», BBC, 13/03/2023, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/jy7wa8ey>, (ημερομηνία πρόσβασης 28/03/2023)

³¹ Βλ. Κ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005, σελ. 57-58

³² Τα δεδομένα των πινάκων 3 και 4 αποτελούν τον ετήσιο μέσο όρο των στρατευμάτων στις επιχειρήσεις σε Αφγανιστάν και Ιράκ. Η στρογγυλοποίηση γίνεται στην εκατοντάδα. Οι αριθμοί αφορούν μόνο τις στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ και όχι των υπολοίπων συμμαχικών δυνάμεων.

Γίνεται αντιληπτή η μεγάλη διαφορά μεταξύ των στρατιωτικών δυνάμεων που έστειλαν οι ΗΠΑ στις δύο επιχειρήσεις. Στο Αφγανιστάν υπήρξε μια σταδιακή αύξηση στον αριθμό των στρατευμάτων, η οποία τηρήθηκε και αργότερα σε παρόμοιο ρυθμό παρά την μεγαλύτερη σημασία που επέδωσαν οι ΗΠΑ στην επιχείρηση Iraqi Freedom³³.

Παρόλα αυτά η επικέντρωση των ΗΠΑ στην επιχείρηση κατά του Saddam Hussein φαίνεται από την τεράστια διαφορά του στρατιωτικού δυναμικού που αξιοποιήθηκε, η οποία αποδεικνύει τη δυσανάλογη χρήση στρατιωτικής βίας που άσκησαν οι ΗΠΑ στην επιχείρηση αυτή.

2.3 Περιγραφή της έρευνας

Η παρούσα έρευνα εξετάζει την εφαρμογή του δόγματος Bush για τη χρήση της προληπτικής νόμιμης άμυνας από τις ΗΠΑ, μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, κατά του Αφγανιστάν και του Ιράκ.

Πραγματοποιήθηκε λεπτομερής έρευνα με αξιοποίηση ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας επί του ζητήματος, ενώ μελετήθηκαν πρωτογενείς πηγές, όπως τα ψηφίσματα του ΣΑ του ΟΗΕ και η Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας των ΗΠΑ του 2002, καθώς και ανοιχτές πηγές δεδομένων για τη δημιουργία των γεωπολιτικών δεικτών.

Η έρευνα προσπαθεί να απαντήσει στα εξής ερωτήματα:

- A) Τι ορίζουμε ως προληπτική νόμιμη άμυνα και κατά πόσο αποτελεί μέρος του διεθνούς δικαίου;
- B) Ποια είναι τα κύρια στοιχεία του δόγματος Bush και πώς προσπαθούν οι ΗΠΑ να ερμηνεύσουν την προληπτική νόμιμη άμυνα;
- Γ) Πώς ξεκίνησαν οι αμερικανικές επεμβάσεις σε Αφγανιστάν και Ιράκ και πώς αντιμετωπίστηκαν από την παγκόσμια κοινότητα;
- Δ) Ποιες μελλοντικές εξελίξεις θα μπορούσε να επιφέρει η επίκληση του δόγματος περί προληπτικής νόμιμης άμυνας;

---

³³ Βλ. S. Gollob & M. O' Hanlon, *Afghanistan Index: Tracking variables of reconstruction and security in post-9/11 Afghanistan*, Brookings, 08/2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/34y7dtu5> (τελευταία πρόσβαση 28/09/2023), σελ. 9

2.4 Ερευνητικοί περιορισμοί

Η παρούσα εργασία αναλύει τις εξελίξεις περί της εφαρμογής του δόγματος Bush σε Αφγανιστάν και Ιράκ από την έναρξη των επιχειρήσεων μέχρι και το 2005, έτος-ορόσημο και για τα 2 κράτη με τη διεξαγωγή εκλογών και την δημοσίευση Συντάγματος. Αυτό σημαίνει πως μέχρι και σήμερα έχουν μεσολαβήσει γεγονότα, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο μιας νέας μελέτης.

Επιπλέον, η ανάλυση αυτή βασίζεται στους πυλώνες της Πολιτικής και της Άμυνας/Ασφάλειας, συνεπώς πολλά γεγονότα που αφορούν τον πυλώνα της Οικονομίας και του Πολιτισμού δεν αναλύονται και θα μπορέσουν, επίσης, να αποτελέσουν αντικείμενο μιας νέας έρευνας.

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο, σε ό,τι αφορά το θέμα των δεικτών, πως τα δεδομένα των στρατιωτικών επιχειρήσεων αποτελούν εκ φύσεως ευαίσθητες πληροφορίες και γι' αυτό υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο απόκρυψης λεπτομερειών για λόγους ασφαλείας της εκάστοτε κρατικής υπηρεσίας.

3.Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση

3.1 Η Προληπτική νόμιμη άμυνα ως έννοια του διεθνούς δικαίου

3.1.1 Η φύση του δικαιώματος της προληπτικής νόμιμης άμυνας

Προκειμένου ένα κράτος να προχωρήσει σε χρήση βίας έναντι ενός τρίτου κράτους είναι απαραίτητη η προϋπόθεση να δεχθεί ένοπλη επίθεση. Στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων έχουν παρατηρηθεί πολλές περιπτώσεις παράνομης και επιθετικής χρήσης βίας στις οποίες το αμυνόμενο κράτος απαντά, επίσης, με χρήση βίας ως μέσο αυτοπροστασίας και βάσει της Αρχής του Επιβίωσης του Κράτους (Self-Preservation), για να υπερασπιστεί την ύπαρξή του³⁴. Αυτή ακριβώς η ανάγκη άμυνας από ένα κράτος που δέχεται επίθεση έχει ρυθμιστεί ως εξαίρεση από την απαγόρευση της χρήσης βίας από τις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ, όπως θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα.

Πολλές φορές, όμως, τα κράτη προσφεύγουν στην προληπτική χρήση βίας ως μέσο άμυνας. Η προληπτική νόμιμη άμυνα αναφέρεται ουσιαστικά στην πρώτη χρήση στρατιωτικής βίας από ένα κράτος όταν μια εχθρική επίθεση είναι σε εξέλιξη ή επίκειται με έγκυρα στοιχεία να δεχθεί επίθεση άμεσα³⁵.

Η χαρακτηριστικότερη υπόθεση από την οποία προκύπτει ο ορισμός του δικαιώματος της προληπτικής νόμιμης άμυνας είναι η υπόθεση *Caroline* (1837). Στις 29 Δεκεμβρίου 1837, μια αποστολή Καναδών στρατιωτών υπό τις διαταγές της Μεγάλης Βρετανίας διέσχισε τον ποταμό Νιαγάρα προς την ακτή των ΗΠΑ όπου είχε προσδέσει το αμερικανικό ατμόπλοιο *Caroline*, το οποίο οι βρετανικές δυνάμεις κατέστρεψαν³⁶. Αυτό συνέβη, καθώς μια ομάδα επαναστατών που μαχόταν την καναδική κυβέρνηση είχε στρατοπεδεύσει κοντά στη θέση αυτή και το ατμόπλοιο χρησιμοποιούταν από Αμερικανούς για τη μεταφορά οπλισμού και αγαθών στην ομάδα αυτή.

Στην αλληλογραφία που αναπτύχθηκε μεταξύ ΗΠΑ και Μεγάλης Βρετανίας μετά το συγκεκριμένο περιστατικό, ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ κατέγραψε τις

---

³⁴ Βλ. A. Alvarez, «The State's Right of Self-Preservation», *St. Louis Law Review* 3:3 (Jan.1919), σελ.113

³⁵ Βλ. C.S. Gray Dr., « The Implications of Preemptive and Preventive War Doctrines: A Reconsideration», US Army War College Press,07/01/2007, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/f4duevre> (ημερομηνίας πρόσβασης 10/03/2023)

³⁶ Βλ. M.N. Shaw, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017,8th ed., σελ. 861

απαραίτητες προϋποθέσεις για την νόμιμη άμυνα³⁷. Ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών έγραψε στον Βρετανό ομόλογό του πως πρέπει να υπάρχει «αναγκαιότητα νόμιμης άμυνας, επείγουσα, αφόρητη, μη έχοντας άλλη επιλογή μέσων και χρονικής καθυστέρησης»³⁸. Η αρχή αυτή έγινε αποδεκτή από τη βρετανική κυβέρνηση και αργότερα εξελίχθηκε ως μέρος του εθιμικού διεθνούς δικαίου.

Η υπόθεση αυτή αποτελεί την «αρχή» για τη σύγχρονη αντίληψη περί της προληπτικής νόμιμης άμυνας, καθώς μέσω της επιστολής του τότε Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών τέθηκαν τα κριτήρια τα οποία μπορούν να δικαιολογήσουν μια προληπτική αμυντική κίνηση ως νόμιμη άμυνα.

Η νόμιμη άμυνα, λοιπόν, πρέπει να εφαρμόζεται όταν είναι *αναγκαία*, όταν, δηλαδή, είναι απαραίτητο ένα κράτος να τερματίσει μια επίθεση ή να αποτρέψει μια επικείμενη επίθεση³⁹. Το κριτήριο της αναγκαιότητας αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της νόμιμης άμυνας. Το κριτήριο αυτό ενέχει μεγάλη σημασία, διότι λειτουργεί και ως μέσο περιορισμού στην άσκηση της νόμιμης άμυνας καθαρά ως τρόπο αντιμετώπισης της επίθεσης, συνδεδεμένο έτσι και με το κριτήριο της *αναλογικότητας*. Θα πρέπει, δηλαδή, να εφαρμοστούν μόνο οι απολύτως απαραίτητες ενέργειες για την αποτελεσματική άμυνα ενός κράτους⁴⁰.

Ένα άλλο κριτήριο που σχετίζεται με την νομιμοποίηση της προληπτικής νόμιμης άμυνας είναι η χρονική *εγγύτητα*. Η νόμιμη άμυνα θα πρέπει να τίθεται σε εφαρμογή μόνο όταν κριθεί ότι περαιτέρω καθυστέρηση θα καταστήσει ανίκανο το αμυνόμενο κράτος να αμυνθεί επαρκώς και να έχει τη δυνατότητα εναλλακτικών μέσων για την επίλυση της διαφοράς⁴¹. Αξίζει να σημειωθεί πως, για να ελεγχθεί η ύπαρξη του κριτηρίου αυτού, θα πρέπει να ελέγχεται η βαρύτητα της επικείμενης επίθεσης, αν για παράδειγμα πρόκειται να χρησιμοποιηθούν όπλα μαζικής καταστροφής, οι δυνάμεις

---

³⁷ Βλ. Y. Shiryayev, « The Right of Armed Self-Defense in International Law and Self-Defense Arguments Used in the Second Lebanon War», *Acta Societatis Martensis* (2017/2018), σελ. 82

³⁸ Βλ. Shaw, *International Law*, σελ. 861. Το πρωτότυπο κείμενο αναγράφει: «a necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation»

³⁹ Βλ. E. Wilmshurst, *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*, Chatham House, October 2005, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/2p8x8jzb> (ημερομηνία πρόσβασης 10/03/2023), σελ. 7. Στη συγκεκριμένη μελέτη αναφέρεται συγκεκριμένα και η επίδραση της υπόθεσης *Caroline* σχετικά με το κριτήριο της αναγκαιότητας. Πιο συγκεκριμένα τονίζεται ότι: “[i]t will be for ... [Her Majesty’s] Government to show a necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment of deliberation” and the action must not be “unreasonable or excessive, since the act, justified by the necessity of self-defense, must be limited by that necessity, and kept clearly within it.”

⁴⁰ Ο.π., σελ. 7.

⁴¹ Ο.π., σελ. 8-9.

του τρίτου κράτους ή του μη κρατικού δρώντος, αν π.χ. κατέχει όπλα μαζικής καταστροφής, και η φύση της επίθεσης, αν, δηλαδή, μπορεί να αξιολογηθεί η πιθανότητα λανθασμένης εκτίμησης του κινδύνου⁴².

Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως είναι το πλέον συζητημένο κριτήριο για την εφαρμογή της προληπτικής νόμιμης άμυνας. Γίνεται αντιληπτό πως οι μεγάλες υπερδυνάμεις έχουν διαφορετική αντίληψη σχετικά με το κριτήριο αυτό προκειμένου να εφαρμόσουν την πολιτική τους στην πράξη. Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ, όπως φάνηκε μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, προσπάθησαν να διευρύνουν την έννοια της επικείμενης επίθεσης, για να δικαιολογήσουν νομικά την επέμβαση στο Αφγανιστάν⁴³.

Από την άλλη πλευρά, χώρες, όπως η Κίνα και η Ρωσία, ακολουθούσαν μια περιοριστική ερμηνεία ως προς το κριτήριο χρονικής εγγύτητας. Παρόλα αυτά, στην πράξη φαίνεται πως και οι ίδιες ακολούθησαν τη λύση της προληπτικής νόμιμης άμυνας, όταν την έκριναν απαραίτητη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ρωσία, η οποία το 2003 κατέκρινε την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ ως παράνομη βάσει των διατάξεων του Χάρτη, όμως τον Σεπτέμβριο του 2004 ο Β. Πούτιν ανακοίνωσε πως η Ρωσία ετοιμάζεται να δράσει προληπτικά κατά της τρομοκρατίας, όταν ένα ρωσικό σχολείο δέχθηκε επίθεση από Τσετσένους μαχητές⁴⁴.

Επιπλέον, θα πρέπει να τηρείται και το κριτήριο της αναλογικότητας. Σε αυτήν την περίπτωση, η δύναμη που θα χρησιμοποιηθεί εν συνόλω δεν θα πρέπει να είναι δυσανάλογα υπέρτερη του τρόπου ή του σκοπού που προκάλεσε τη χρήση βίας⁴⁵. Με τον όρο αναλογικότητα τονίζεται η ισορροπία μεταξύ ενός αντικειμενικού στρατιωτικού στόχου και του κόστους βάσει των ζωών που μπορεί να χαθούν ή των στρατιωτικών ενεργειών που πρέπει να διενεργηθούν, ώστε να ελεγχθεί ο εχθρός⁴⁶.

Τα κριτήρια αυτά έθεσε ο Daniel Webster στο Λόρδο Ashburton κατά την αλληλογραφία ΗΠΑ-Μ. Βρετανίας για την υπόθεση *Caroline*, τα οποία έγιναν αποδεκτά από τον Λόρδο Ashburton ως τα πρότυπα άσκησης της νόμιμης άμυνας απέναντι σε επικείμενη επίθεση⁴⁷.

---

⁴² Βλ. Wilmschurst, *Principles of International Law*, σελ.9

⁴³ Βλ. R. Mastrolambo, «Imminence and States' Right to Anticipatory Self-Defence: Responding to Contemporary Security Threats and Divergence in Legal Diplomacy», *Canberra Law Review* 16:1 (2019), σελ. 165

⁴⁴ Ο.π., σελ. 167

⁴⁵ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ. 57

⁴⁶ Ο.π., σελ. 58

⁴⁷ Ο.π., σελ. 58

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό πως, μέσω της υπόθεσης *Caroline*, η προληπτική νόμιμη άμυνα εντάχθηκε στο πλαίσιο του εθιμικού διεθνούς δικαίου θεωρώντας πως είχε ήδη αποκτηθεί μια πεποίθηση στα κράτη για την ύπαρξη ενός αντίστοιχου δικαιοτικού κανόνα⁴⁸. Οι προϋποθέσεις για την άσκηση της προληπτικής νόμιμης άμυνας είναι τρεις: α) η απάντηση με στρατιωτικά μέσα να είναι απαραίτητη, β) να τηρείται η αναλογικότητα και γ) η απάντηση μέσω της χρήσης στρατιωτικών μέσων να είναι άμεση⁴⁹.

Τα παραπάνω κριτήρια ήταν αυτά που οδήγησαν στην απόρριψη του επιχειρήματος των κατηγορουμένων στις δίκες της Νυρεμβέργης και του Τόκιο μετά τον Β' Π.Π. περί νόμιμης άμυνας.⁵⁰ Σύμφωνα με το Δικαστήριο της Νυρεμβέργης, οι πράξεις των κατηγορουμένων αποτελούσαν εγκλήματα πολέμου, τα οποία στοιχειοθετούσαν την ατομική ποινική ευθύνη. Γνωστή είναι, μάλιστα, η ρήση « Τα εγκλήματα τελούνται από άτομα».⁵¹ Διαπιστώθηκε πως ο καταλογισμός της ατομικής ποινικής ευθύνης στους δράστες θα συνέβαλε σημαντικά στον σεβασμό του ΔΑΔ και θα λειτουργούσε συμπληρωματικά προς όφελος των θυμάτων πολέμου⁵². Αξίζει να σημειωθεί πως το επιχείρημα αυτό περί ατομικής ευθύνης εφαρμόστηκε και σε άλλες δίκες εγκλημάτων του Β' Π.Π. Η αρχή αυτή αναγνωρίστηκε σε μεγάλο βαθμό και εδραιώθηκε η παράλληλη ευθύνη κράτους και ατόμων για τις παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου⁵³.

Σύμφωνα με τους Travalio και Altenburg, τα κριτήρια του Webster αποτέλεσαν βασικό μέρος του εθιμικού διεθνούς δικαίου λόγω της σαφήνειας και της

---

⁴⁸ Βλ. C. O' Meara, « Reconceptualising the right of self-defence against 'imminent' armed attacks», *Journal on the Use of Force and International Law* 9:2 (Jul. 2022), σελ. 288-292. Οι ΗΠΑ, μέσω των επιστολών, θεωρούσαν πως υφίσταται δεσμευτικός κανόνας περί της προληπτικής νόμιμης άμυνας. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να τηρείται και η προϋπόθεση της πρακτικής των κρατών, ώστε να θεσμοθετηθεί ένας κανόνας. Μετά το 1945, σχεδόν όλα τα κράτη απέρριπταν εξ ολοκλήρου το δόγμα της προληπτικής νόμιμης άμυνας.

⁴⁹ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ. 60

⁵⁰ Ο.π., σελ. 62. Το διεθνές στρατιωτικό δικαστήριο της Νυρεμβέργης έκρινε πως η γερμανική επέμβαση στην Πολωνία το 1939 και στη Νορβηγία το 1940 αποτελούσαν καθαρά κινήσεις επιθετικού πολέμου (ο επιθετικός πόλεμος θεωρείτο πλέον διεθνές έγκλημα) ως παραβίαση του συμφώνου Briand-Kellogg.

⁵¹ Μ.-Ν. Μαρούδα, *Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου τελούμενες σε ένοπλες συρράξεις: η κρατική και ατομική ποινική ευθύνη σε κίνηση*, Ph.D. diss., Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, 2004, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/2p8zhb58> (ημερομηνία πρόσβασης 06/12/2023), σελ. 105-6

⁵² Ο.π., σελ. 105-6. Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί πως ως δράστες θεωρούνται αυτοί που δρουν «για λογαριασμό και προς το συμφέρον του Κράτους».

⁵³ Ο.π., σελ. 106-7. Παρά το γεγονός πως η αρχή της ατομικής ευθύνης εφαρμόστηκε από τον Β' Π.Π. και ύστερα, η έγερση διεθνούς ευθύνης για όσους παραβιάζουν τους νόμους «της φύσης και των εθνών» και το δικαίωμα επέμβασης των κρατών για τιμωρία όσων ευθύνονται για τις παραβάσεις αναγνωριζόταν από κλασσικούς θεωρητικούς του διεθνούς δικαίου, όπως ο Gentili, ο Grotius, ο Vattel και ο Wolf.

περιεκτικότητας του ορισμού του περί της προληπτικής νόμιμης άμυνας, τον οποίο κατέγραψε στην αλληλογραφία του με τον Λόρδο Ashburton. Ο ορισμός του Webster για την προληπτική νόμιμη άμυνα αξιοποιήθηκε από πολλά κράτη κατά τον 20^ο αι., ενώ χρησιμοποιούταν συχνά ως επιχείρημα από τις μεγάλες υπερδυνάμεις της εποχής (ΗΠΑ και ΕΣΣΔ) για την προετοιμασία τους σχετικά με μια επικείμενη πυρηνική επίθεση, η οποία, λόγω της φύσης της, θεωρείται ως άμεση και συντριπτική και δεν αφήνει στο αμυνόμενο κράτος περιθώρια για κάποια διαπραγμάτευση παρά μόνο για ένοπλη αντίδραση⁵⁴.

Πέραν των δύο μεγάλων υπερδυνάμεων του 20^{ου} αι. ένα κράτος που χρησιμοποιούσε ως επιχείρημα τον ορισμό του Webster για την προληπτική νόμιμη άμυνα ήταν το Ισραήλ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο πόλεμος των Έξι Ημερών του 1967, όταν το Ισραήλ υποστήριξε πως είχε αδιαμφισβήτητα στοιχεία για επικείμενη επίθεση από τα γειτονικά αραβικά κράτη κατά της επικράτειάς του και για αυτόν τον λόγο προχώρησε σε αεροπορική επίθεση κατά αεροπορικής βάσης της αιγυπτιακής αεροπορίας και των συμμάχων της.

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό πως το δόγμα Webster περί της προληπτικής νόμιμης άμυνας είναι επίκαιρο και εφαρμόσιμο για πολλά κράτη ακόμα και στη σημερινή εποχή, όπως συνέβαινε και στον 19^ο και 20^ο αι., για να αντιμετωπιστούν, πλέον, και τα φαινόμενα της διεθνούς τρομοκρατίας⁵⁵.

3.1.2 Οι προβλέψεις του Χάρτη του ΟΗΕ για την προληπτική νόμιμη άμυνα

Ο τέως Γ.Γ. του Ο.Η.Ε, Kofi Annan, σε ομιλία του ανέφερε χαρακτηριστικά: *«Καμία αρχή του Χάρτη δεν είναι πιο σημαντική από την αρχή της μη χρήσης βίας όπως ενσωματώνεται στο Άρθρο 2, παράγραφος 4... Οι Γενικοί Γραμματείς αντιμετωπίζουν πολλές προκλήσεις κατά τη διάρκεια της θητείας τους, αλλά η πρόκληση που τους δοκιμάζει και τους καθορίζει, περιλαμβάνει αναπόφευκτα τη χρήση βίας»*⁵⁶.

---

⁵⁴ Βλ. G. Travalio & J. Altenburg, «Terrorism, State Responsibility, and the Use of Military Force», *Chicago Journal of International Law* 4:1 (1/2003), σελ. 115

⁵⁵ Βλ. Travalio & Altenburg, «Terrorism, State Responsibility », σελ. 116

⁵⁶ Βλ. M. Wood, «International Law and the Use of Force: What Happens in Practice?», *Indian Journal of International Law* 53:1 (9/2013), σελ.345. Ο Kofi Annan ανέφερε συγκεκριμένα: «No principle of the Charter is more important than the principle of the non-use of force as embodied in Article 2, paragraph 4... Secretaries General confront many challenges in the course of their tenures but the challenge that tests them and defines them inevitably involves the use of force »

Το άρθρο 2 παρ. 4 του Χάρτη, το οποίο ανέφερε ο Kofi Annan στην προαναφερθείσα ομιλία του, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του Χάρτη σε ό,τι αφορά την απαγόρευση της χρήσης βίας. Συγκεκριμένα, στις διατάξεις του άρθρου αυτού σημειώνεται πως «Όλα τα μέλη θα απέχουν στις διεθνείς τους σχέσεις από την απειλή ή τη χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους ή κατά οποιονδήποτε άλλο τρόπο ασυμβίβαστο προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών»⁵⁷.

Η διάταξη αυτή του άρθρου 2 αντιπροσωπεύει τη συμβατική και την εθιμική φύση του κανόνα της απαγόρευσης της χρήσης βίας για την επίλυση διεθνών διαφορών. Μια από τις πρώτες υποθέσεις στις οποίες αναδείχθηκε η σημασία του άρθρου 2 ήταν η υπόθεση *των Στενών της Κέρκυρας* το 1949. Το ΔΔΧ, μέσω αυτής της υπόθεσης, απέρριπτε τη χρήση βίας «η οποία στο παρελθόν προκάλεσε τόσες καταχρήσεις ώστε, όποια και αν είναι τα σημερινά ελαττώματα της διεθνούς οργάνωσης δεν μπορεί να έχει θέση στο διεθνές δίκαιο»⁵⁸.

Παρατηρώντας συνολικά τις διατάξεις του Χάρτη γίνεται αντιληπτό πως ο στόχος των νομοθετών, που ανέλαβαν τον σχεδιασμό του Χάρτη, ήταν η απαγόρευση της χρήσης βίας να έχει ευρεία εφαρμογή με ελάχιστες μόνο εξαιρέσεις⁵⁹.

Η άποψη της πλειοψηφίας αποδέχεται πως το άρθρο 2 παρ.4 απαγορεύει τη χρήση βίας, πέραν της περιπτώσεως της έγκρισης από το Σ.Α. για λόγους νόμιμης άμυνας. Το επιχείρημα αυτό βασίζεται και στη νομολογία του ΔΔΧ. Στην υπόθεση των Στενών της Κέρκυρας το ΔΔΧ έκρινε πως η φράση «κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας» δεν ετέθη για να αντιστεθεί στην ευρεία απαγόρευση της χρήσης βίας⁶⁰.

Η διατύπωση του άρθρου, όμως, είναι τέτοια που έχει προκαλέσει διαφωνίες σχετικά με την ερμηνεία του.

Οι διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις αφορούσαν τη φράση «από την απειλή ή τη χρήση βίας», καθώς δεν αναφέρεται ως *χρήση ένοπλης βίας*, όπως για παράδειγμα στα άρθρα 45 και 51, και για αυτόν τον λόγο πολλοί θεωρητικοί του διεθνούς δικαίου,

---

⁵⁷ Βλ. Ε. Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η εκδ., Αθήνα 2015, σελ. 536

⁵⁸ Ο.π., σελ. 536.

⁵⁹ Βλ. Μ.Ε. Ο'Connell, *The Myth of Pre-emptive Self Defense*, American Society of International Law Task Force on Terrorism, August 2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/2xf44e6f> (ημερομηνία πρόσβασης 10/5/2023), σελ. 4

⁶⁰ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ. 67

όπως ο Brownlie⁶¹, υποστηρίζουν πως στον Χάρτη χρησιμοποιείται ο όρος «ένοπλη βία» προκειμένου να περιοριστεί το αντικείμενο της ρυθμίσεως κάθε διάταξης⁶².

Στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο, κυρίως, έχει κυριαρχήσει η πεποίθηση πως η διάταξη αυτή απαγορεύει την οποιαδήποτε μορφή ένοπλης βίας, η οποία δεν έχει εγκριθεί από το Σ.Α. του ΟΗΕ⁶³. Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης θεωρούν πως αυτή η απαγόρευση της χρήσης βίας αντισταθμίζεται από το Κεφάλαιο VII του Χάρτη για τη χρήση βίας προς αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας⁶⁴. Η περιοριστική αυτή ερμηνεία αντιτίθεται σε οποιαδήποτε προληπτική μέθοδο χρήσης βίας.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν θεωρητικοί που υποστηρίζουν ότι το άρθρο 2 παρ. 4 δεν απαγορεύει γενικώς τη χρήση βίας, αλλά ισχύει μόνο όταν η χρήση βίας στρέφεται « κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους ή κατά οποιονδήποτε άλλο τρόπο ασυμβίβαστο προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών». Οι υποστηρικτές αυτής της λιγότερο περιοριστικής προσέγγισης βασίζουν το επιχειρήμά τους στο γεγονός ότι και στο άρθρο 51, όπως θα αναλυθεί πιο κάτω, η ατομική και συλλογική άμυνα περιγράφονται ως ‘φυσικό δικαίωμα’ που προϋπάρχει του Χάρτη και ισχύει παράλληλα με αυτόν⁶⁵.

Ο καθηγητής D’Amato χρησιμοποίησε αυτό το επιχειρήμα, για να δικαιολογήσει την επίθεση της ισραηλινής πολεμικής αεροπορίας έναντι του ιρακινού πυρηνικού αντιδραστήρα στην περιοχή Osirak⁶⁶. Σύμφωνα με τον D’ Amato, η επίθεση του Ισραήλ δεν στόχευε στην παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας του Ιράκ, ούτε αντιτίθετο στους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών, αλλά στην καταστροφή των πυρηνικών εγκαταστάσεων, οι οποίες μπορούσαν να παράγουν όπλα με τέτοια ισχύ που θα μπορούσε να θέσει σε αμφισβήτηση τους κανόνες περί απαγόρευσης της χρήσης βίας⁶⁷.

Ο Αντιπρόσωπος του Ισραήλ, Yehuda Blum, υποστήριξε πως η κίνηση του Ισραήλ εφαρμόστηκε, αφού είχαν αποτύχει πρώτα όλες οι διπλωματικές λύσεις, και

---

⁶¹ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ. 67

⁶² Βλ. Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, σελ. 536. Δεν αποκλείονται από το περιεχόμενο της διάταξης αυτής, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, περιπτώσεις όπως τα οικονομικά embargo που μπορούν να θεωρηθούν μορφές έμμεσης βίας. Πάνω στην ίδια βάση στηρίχθηκε και η άποψη πως τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα μπορούν να αντικρούσουν με βία τις αποικιακές ή κατοχικές δυνάμεις.

⁶³ Βλ. T. Kearley, «Regulation of Preventive and Preemptive Force in the United Nations Charter: A Search for Original Intent», *Wyoming Law Review* 3:2 (1/2003), σελ. 670

⁶⁴ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ. 66

⁶⁵ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ. 66

⁶⁶ Βλ. M.E. O’Connell, *The Myth of Pre-emptive Self Defense*, ό.π., σελ. 14

⁶⁷ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ. 120

αποτελούσε μια προσπάθεια προληπτικής νόμιμης άμυνας. Τη θέση αυτή υποστήριξαν και εκπρόσωποι άλλων κρατών, όπως του Πακιστάν, της Γουιάνας, της Συρίας, της Ισπανίας και της Γιουγκοσλαβίας, τασσόμενοι υπέρ της προληπτικής νόμιμης άμυνας⁶⁸.

Φυσικά, υπήρξε και η αντίθετη γνώμη, η οποία στηρίχθηκε κυρίως από τους εκπροσώπους της Μ. Βρετανίας, της Νιγηρίας, της Μαλαισίας, της Ουγκάντας και του Νίγηρα.

Το Σ.Α. του ΟΗΕ τήρησε διαφορετική στάση, καθώς με το Ψήφισμα 487/1981, καταδίκασε ομόφωνα την ισραηλινή επίθεση στις πυρηνικές εγκαταστάσεις του Osirak χωρίς, όμως, να γίνεται κάποια αναφορά σε κάποια κύρωση και παράλληλα στην υποχρέωση του Ισραήλ να αναλάβει το κόστος αποκατάστασης ή στη δημιουργία κάποιου μηχανισμού επίβλεψης. Άξια αναφοράς ήταν και η στάση των ΗΠΑ στη συγκεκριμένη υπόθεση, καθώς καταδίκασαν την ενέργεια του Ισραήλ αλλά υπό το πλαίσιο της μη ύπαρξης του κριτηρίου της άμεσης ανάγκης. Δεν καταδίκασαν, δηλαδή, την ισραηλινή επίθεση ως κίνηση προληπτικής άμυνας, την οποία θεωρούν ως σύμφωνη προς τις διατάξεις του Χάρτη⁶⁹.

Εξαιρέση για την απαγόρευση της χρήσης βίας που επιβάλλει το άρθρο 2 παρ.4 είναι το δικαίωμα στην άμυνα, ατομικής ή συλλογικής, όπως προσδιορίζεται στο άρθρο 51 του Χάρτη. Άλλη μια εξαιρέση στις προβλέψεις του άρθρου 2 παρ.4 είναι και η επέμβαση ύστερα από εξουσιοδότηση του Σ.Α. κατ' εφαρμογή του Κεφαλαίου VII του Χάρτη⁷⁰.

Σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη: *«Τίποτε από τα περιλαμβανόμενα στον παρόντα Χάρτη δεν θα παρεμποδίζει το φυσικό δικαίωμα ατομικής και συλλογικής άμυνας στην περίπτωση που ένα κράτος μέλος των Ηνωμένων Εθνών υφίσταται ένοπλη επίθεση, ώσπου το Συμβούλιο Ασφαλείας να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Τα μέτρα που λαμβάνονται από τα κράτη μέλη κατά την άσκηση του δικαιώματος της άμυνας θα αναφέρονται αμέσως στο Συμβούλιο Ασφαλείας και δεν θα εμποδίσουν με κανένα τρόπο την εξουσία και την υποχρέωση του Συμβουλίου Ασφαλείας, σύμφωνα με τον παρόντα Χάρτη, να αναλάβει οποιαδήποτε δράση θα έκρινε αναγκαία για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας»⁷¹.*

---

⁶⁸ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.118

⁶⁹ Ο.π., σελ.119

⁷⁰ Βλ. Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, σελ. 537

⁷¹ Ο.π., σελ. 537-538

Λαμβάνοντας υπόψη την διατύπωση του άρθρου αναφέρεται πως ένα κράτος-μέλος των Ηνωμένων Εθνών μπορεί να προβεί σε κάποια ένοπλη ενέργεια μόνο αν έχει δεχθεί ένοπλη επίθεση και μέχρι το Συμβούλιο Ασφαλείας να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την αποκλιμάκωση της συνθήκης που έχει δημιουργηθεί με γνώμονα τη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Καλύπτουν, όμως, τα κριτήρια που τέθηκαν ύστερα από την υπόθεση *Caroline* την άσκηση προληπτικής νόμιμης άμυνας, ενώ ο Χάρτης στο άρθρο 51 τονίζει την ύπαρξη ένοπλης επίθεσης προκειμένου ένα κράτος να προβεί στην άσκηση του δικαιώματος της άμυνας;

Ορισμένοι θεωρητικοί υποστηρίζουν πως τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ διατηρούν μόνο τα δικαιώματα που τους παρέχονται από τον Χάρτη⁷². Συνεπώς, σε μια τέτοια περίπτωση, τα κράτη έχουν το δικαίωμα να προβούν στις απαιτούμενες ενέργειες για την άμυνά τους μόνο εάν έχουν ήδη δεχθεί ένοπλη επίθεση και όχι ενώ επίκειται να δεχθούν επίθεση⁷³.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός πως ένας εκ των διαπραγματευτών εκ μέρους των ΗΠΑ στο San Francisco το 1945 για τις διαδικασίες δημιουργίας του Χάρτη είχε δηλώσει πως η γλώσσα του κειμένου ήταν «σκόπιμη και υγιής. Δεν θελήσαμε να ασκείται το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας προτού να εμφανιστεί μια ένοπλη επίθεση»⁷⁴. Παρόμοια τοποθέτηση είχε και ο καθηγητής Louis Henkin, ο οποίος υποστήριξε πως «σκοπός του Χάρτη είναι να επιτρέπεται η μονομερής χρήση βίας μόνο σε πολύ στενές και συγκεκριμένες προϋποθέσεις, στην άμυνα μόνο εάν προκύψει πρώτα ένοπλη επίθεση»⁷⁵.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν θεωρητικοί, οι οποίοι υποστηρίζουν πως η έννοια *φυσικό δικαίωμα* (*inherent right* στην αγγλική και *droit naturel* στη γαλλική γλώσσα⁷⁶) που εμπεριέχεται στο κείμενο του άρθρου 51 του Χάρτη, προσδίδει σε αυτό ένα ευρύτερο πεδίο για την άσκησή του. Το επιχείρημα των πρεσβευτών αυτής της άποψης είναι πως η δέσμευση να μην «παρεμποδίζει το φυσικό δικαίωμα ατομικής και

---

⁷² Βλ. T. Graham Jr., «National Self-Defense, International Law, and Weapons of Mass Destruction», *Chicago Journal of International Law* 4:1 (1/2003), σελ. 3

⁷³ Βλ. Graham Jr., «National Self-Defense», σελ. 3

⁷⁴ Ο.π., 4. Επίσης, βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.93.

⁷⁵ Ο.π., σελ. 4: « The Charter intended to permit unilateral use of force only in a very narrow and clear circumstance, in self-defense if an armed attack occurs. »

⁷⁶ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.93-94. Σύμφωνα με τον Κ.

Χατζηκωνσταντίνου η γαλλική φράση *droit naturel* είναι πιο κοντά στην έννοια *φυσικό δικαίωμα* σε σχέση με την αντίστοιχη αγγλική (*inherent right*). Επιπλέον, η φράση *droit naturel* έχει και ιστορική υπόσταση καθώς αποτελούσε βασικό ιδεολογικό πυλώνα της γαλλικής επανάστασης.

συλλογικής νόμιμης άμυνας» δεν μετέβαλε τους κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου περί της νόμιμης άμυνας⁷⁷. Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Louis Henkin η αντίληψη αυτή αναδύθηκε κατά την περίοδο της κρίσης του Suez, όταν χρησιμοποιήθηκε ως επιχείρημα από τα επιτιθέμενα κράτη (Μ. Βρετανία, Γαλλία, Ισραήλ) για τις επιθετικές ενέργειες κατά της Αιγύπτου ύστερα από την κρατικοποίηση της Διώρυγας από τον Gamal Abdel Nasser⁷⁸.

Ορισμένοι από τους διεθνολόγους και νομικούς θεωρητικούς που τάσσονται υπέρ αυτής της άποψης αναφέρουν πως το εθιμικό διεθνές δίκαιο επιτρέπει τη χρήση βίας για νόμιμη άμυνα ακόμα και αν δεν έχει προκύψει, πρώτα, κάποια ένοπλη επίθεση. Επιπλέον, κάποιοι εξ αυτών υποστηρίζουν, όπως φάνηκε και στις διαπραγματεύσεις του ΣΑ για την ισραηλινή επίθεση στις ιρακινές πυρηνικές εγκαταστάσεις του Osirak, πως η προληπτική νόμιμη άμυνα επιτρέπεται όταν μια επίθεση επίκειται να συμβεί⁷⁹. Μια απειλή ή μια δήλωση περί επίθεσης μπορούν, σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτή της άποψης, να θεωρηθούν ως επαρκείς λόγοι για να μπορέσει ένα κράτος να επικαλεστεί το δικαίωμα στην νόμιμη άμυνα, άρα να εκκινήσει έναν προληπτικό πόλεμο⁸⁰.

Υπάρχουν, λοιπόν, αμφιβολίες σχετικά με το αν η προληπτική νόμιμη άμυνα αναγνωρίζεται από το άρθρο 51 του Χάρτη⁸¹. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την αμφιβολία διαδραματίζει και ο όρος «ένοπλη επίθεση», ο οποίος δεν καθορίζεται επακριβώς στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Ως εκ τούτου, προκύπτουν διαφορές αναφορικά με την ερμηνεία αυτού του όρου, άλλοτε με στενές και άλλοτε με ευρείες ερμηνείες⁸².

Ο όρος αυτός έχει ερμηνευθεί αρκετές φορές και από το ΔΔΧ⁸³. Μια σημαντική υπόθεση στην οποία το Διεθνές Δικαστήριο προέβη σε αυτήν την ερμηνεία είναι η υπόθεση *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)* του 1986.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, οι ΗΠΑ δικαιολόγησαν την χρήση βίας που χρησιμοποίησαν έναντι της Νικαράγουας ως μέρος συλλογικής νόμιμης άμυνας εκ

---

⁷⁷ Βλ. Ο'Connell, *The Myth of Pre-emptive*, σελ. 12

⁷⁸ Ο.π., σελ. 12. Η χρήση βίας από το Ισραήλ σε αυτήν την περίπτωση είχε καταδικαστεί και από την κυβέρνηση Eisenhower.

⁷⁹ Βλ. Ο. Schachter, «The Right of States to Use Armed Force», *Michigan Law Review* 82:5 (1984), σελ. 1635

⁸⁰ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.95

⁸¹ Βλ. G.K. Walker, «Anticipatory Collective Self-Defense in the Charter Era:What the Treaties Have Said», *Cornell International Law Journal* 31:2 (1998), σελ. 322

⁸² Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.95

⁸³ Βλ. Ο'Connell, *The Myth of Pre-emptive*, σελ. 5

μέρους της Κόστα Ρίκα, του Ελ Σαλβαδόρ και της Ονδούρας λόγω επιθέσεων που δέχθηκαν από το κράτος της Νικαράγουα⁸⁴. Οι ΗΠΑ ισχυρίζονται πως στρατιωτικές δυνάμεις της Νικαράγουα προμήθευαν με όπλα αντάρτικες ομάδες στο Ελ Σαλβαδόρ. Το Διεθνές Δικαστήριο έκρινε πως μια τέτοια ενέργεια δεν αποτελεί ένοπλη επίθεση και συνεπώς, δεν δικαιολογεί την άσκηση συλλογικής άμυνας⁸⁵. Σχετικά με την Κόστα Ρίκα και την Ονδούρα το ΔΔΧ έκρινε πως δεν είχε επαρκή δεδομένα για την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων⁸⁶.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι ΗΠΑ υποστήριζαν πως το ΔΔΧ δεν είχε δικαιοδοσία για να γνωμοδοτήσει επί του ζητήματος της νόμιμης άμυνας, καθώς, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη, αρμόδιο για γνωμοδότηση επί τέτοιων ζητημάτων είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ⁸⁷.

Συνολικά, το ΔΔΧ έκρινε πως οι πράξεις των ΗΠΑ δεν αποτελούν άσκηση του δικαιώματος συλλογικής άμυνας, καθώς η βοήθεια σε κάποιο αμυνόμενο κράτος μπορεί να δοθεί μόνο κατόπιν αιτήσεως του ιδίου κράτους. Επιπλέον, το ΔΔΧ έκρινε πως οι ΗΠΑ παραβίασαν το άρθρο 2 παρ.4 του Χάρτη για τη μη χρήση βίας λόγω των κοινών στρατιωτικών ασκήσεων με την Ονδούρα εντός των εδαφών της Ονδούρας αλλά πολύ κοντά στα σύνορα με την Νικαράγουα⁸⁸.

Το ΔΔΧ προχώρησε, επίσης, στη διευκρίνιση πως το εθιμικό δίκαιο συμπληρώνει το άρθρο 51 σε ζητήματα που η διατύπωση του κειμένου δεν είναι σαφής ή σιωπά, όπως για παράδειγμα στην αναλογικότητα των αμυντικών μέτρων σε σχέση με την ένοπλη επίθεση ή αν η οργάνωση ενόπλων αντάρτικων ομάδων εντάσσεται στην έννοια της επίθεσης⁸⁹.

Στην υπόθεση *Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of Congo v. Uganda) το ΔΔΧ έκρινε πως νόμιμη άμυνα μπορεί να υπάρξει μόνο ύστερα από ένοπλη επίθεση και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για προστασία από διακινδύνευση των συμφερόντων ασφαλείας του καθ' ου η επίθεση κράτους⁹⁰.

Αξίζει να σημειωθεί πως το ΔΔΧ δεν εξέτασε ποτέ το ζήτημα της προληπτικής νόμιμης άμυνας ad hoc σε καμία υπόθεση.

---

⁸⁴ Βλ. C.D. Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, Oxford 2000, σελ.97

⁸⁵ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.132

⁸⁶ Ο.π., σελ.133

⁸⁷ Βλ. Gray, *International Law*, σελ.88

⁸⁸ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.133

⁸⁹ Βλ. Ρούκουνας, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, σελ. 538

⁹⁰ Ο.π., σελ. 538

Γίνεται αντιληπτό πως μέχρι και σήμερα υπάρχουν δύο σχολές σκέψης σχετικά με το αν το άρθρο 51 επιτρέπει τη νόμιμη άμυνα αφού πρώτα έχει προηγηθεί ένοπλη επίθεση ή αν επιτρέπει και άλλες μορφές νόμιμης άμυνας, όπως η προληπτική νόμιμη άμυνα, συμβαδίζοντας, δηλαδή, με τα δικαιώματα που προσδίδει το εθιμικό διεθνές δίκαιο. Σε επόμενη ενότητα θα αναλύσουμε το πως οι ΗΠΑ υιοθέτησαν την δεύτερη επιλογή και μάλιστα την έθεσαν ως πυλώνα της πολιτικής ασφαλείας του κράτους μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001.

3.1.3 Η προληπτική νόμιμη άμυνα ως άξονας στρατηγικής του ΝΑΤΟ

Γίνεται ήδη δεκτό ότι το άρθρο 51 του Χάρτη του ΟΗΕ αναφέρεται στο *φυσικό δικαίωμα τόσο της ατομικής όσο και της συλλογικής άμυνας*.

Η έννοια της συλλογικής άμυνας έχει την προέλευσή της στην ερμηνεία που έδωσαν τα κράτη της Λατινικής Αμερικής⁹¹. Εντούτοις, ο πιο σημαντικός οργανισμός που εκφράζει τη συλλογική άμυνα είναι ο Οργανισμός του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ) που ιδρύθηκε το 1949.

Σκοπός του ΝΑΤΟ κατά την ίδρυσή του ήταν η ασφάλεια και η άμυνα των κρατών-μελών του από τις εξωτερικές απειλές και όχι η παρέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα μιας συγκεκριμένης γεωπολιτικής περιοχής⁹². Αυτός ο σκοπός καταγράφεται και στον ακρογωνιαίο λίθο του Καταστατικού του ΝΑΤΟ, το άρθρο 5 το οποίο αναφέρει πως *« Τα Μέρη (του Συμφώνου) συμφωνούν πως μια ένοπλη επίθεση ενάντια σε ένα ή περισσότερα από αυτά στην Ευρώπη ή στην Βόρεια Αμερική θα πρέπει να θεωρείται επίθεση και για όλα τα υπόλοιπα Μέρη και συνεπώς συμφωνούν πως, αν προκύψει μια τέτοια επίθεση, κάθε ένα από αυτά, ασκώντας το δικαίωμα της ατομικής και συλλογικής νόμιμης άμυνας που του αποδίδει το άρθρο 51 του Χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, θα συνδράμει αμέσως το Μέρος ή τα Μέρη που δέχονται την επίθεση λαμβάνοντας, ατομικά και σε συνεργασία με άλλα Μέρη, τα απαραίτητα μέτρα,*

---

⁹¹ Βλ. F. Garcia-Amador, « The Rio de Janeiro Treaty: Genesis, Development, and Decline of a Regional System of Collective Security», University of Miami Inter-American Law Review 17:1 (Fall 1985), σελ. 2-3. Τα κράτη της Λατινικής Αμερικής έχουν παράδοση στις συμφωνίες συλλογικής άμυνας. Η πρώτη Συνθήκη που υπεγράφη για αυτόν τον σκοπό ήταν η Treaty of Perpetual Union στον Παναμά το 1826. Τότε, ο Simon Bolivar είχε αναδείξει την ανάγκη να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια θέσπισης μιας ένωσης ή συνομοσπονδίας ενάντια στην Ισπανία και κάθε άλλο ξένο κατακτητή. Ακολούθησαν και άλλες τέτοιες συνθήκες, όπως η Continental Treaty και η Convention of League and Alliance του 1856 και η Συνθήκη του Rio de Janeiro του 1947.

⁹² Βλ. C. Henderson, *The Use of Force and the International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2018, σελ. 119

συμπεριλαμβανομένης και της χρήσης βίας, για να αποκαταστήσουν και να διατηρήσουν την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή του Βόρειου Ατλαντικού. Οποιαδήποτε τέτοια ένοπλη επίθεση και τα μέτρα που θα ληφθούν θα πρέπει να αναφερθούν αμέσως στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να λήξουν, όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας θα λάβει τα απαιτούμενα μέτρα για την αποκατάσταση και τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας»⁹³.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου το ΝΑΤΟ στόχευε στην αποτροπή του πολέμου με σκοπό την «ειρηνική συνύπαρξη με όλες τις κυβερνήσεις και όλους τους λαούς», « την αναζήτηση λύσεων με ειρηνικά μέσα» και «την ειρηνική αλλαγή»⁹⁴. Ο προληπτικός πόλεμος με την έτερη υπερδύναμη, ΕΣΣΔ, δεν αποτελούσε σκοπό για τις χώρες του ΝΑΤΟ. Γενικότερα, τα κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ δεν χρησιμοποιούσαν τον όρο «προληπτική άμυνα» ή «προληπτικός πόλεμος», καθώς δεν αποτελούσε στόχο του Οργανισμού η έναρξη των εχθροπραξιών⁹⁵.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1950 υπήρξε μια μεταβολή στην νοοτροπία της Συμμαχίας, όταν στον στρατιωτικό σχεδιασμό τέθηκε η ανάληψη πρωτοβουλίας στη χρήση πυρηνικών όπλων σε περίπτωση που ένα κράτος μέλος δεχθεί επίθεση. Χαρακτηριστική είναι μια αναφορά της Στρατιωτικής Επιτροπής του 1954 στην οποία αναφέρεται:

*« Καθώς η εκκίνηση ενός πολέμου από το ΝΑΤΟ θα ήταν αντίθετη στις βασικές αρχές της Συμμαχίας, αυτή η ενέργεια αποκλείεται ως πιθανότητα... Σε έναν μελλοντικό πόλεμο με χρήση ατομικών όπλων η πρωτοβουλία της χρήσης τους θα είναι πολύ πιο σημαντική απ' ό τι στο παρελθόν... Καθυστέρηση στη χρήση τους, ακόμα και για λίγες ώρες, μπορεί να αποβεί μοιραία »*⁹⁶. Παρόλα αυτά, και στο κλείσιμο της συγκεκριμένης αναφοράς τονίζεται εκ νέου πως σκοπός του ΝΑΤΟ δεν είναι η προληπτική χρήση βίας.

---

⁹³ Βλ. North Atlantic Treaty Organization, «Collective Defence and Article 5», ΝΑΤΟ, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/49uf2rwd> (τελευταία πρόσβαση 23/5/2023): « The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognized by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security.»

⁹⁴ Βλ. D. Yost, «NATO and the Anticipatory Use of Force», *International Affairs* 83:1 (Jan. 2007), σελ. 44

⁹⁵ Βλ. Yost, «NATO and the Anticipatory Use of Force», σελ.44

⁹⁶ Ο.π., σελ. 45: « As the initiation of a war by NATO would be contrary to the fundamental principles of the Alliance, it has been ruled out as a possibility ... In a future war employing atomic weapons the

Η ανάπτυξη πυρηνικών όπλων υψηλής απόδοσης από την ΕΣΣΔ, όπως και διηπειρωτικών βαλλιστικών πυραύλων (ICBM), και σε συνδυασμό με την εκτόξευση του Sputnik το 1957, ανέδειξαν μια ενδεχόμενη αδυναμία των ΗΠΑ να προβεί σε άμεσα αντίποινα σε περίπτωση που πρώτα οι ίδιες οι ΗΠΑ χρησιμοποιούσαν πυρηνικά όπλα για να υπερασπιστούν εδάφη των ευρωπαϊκών κρατών-μελών του ΝΑΤΟ. Επιπλέον, η κρίση του Βερολίνου και της Κούβας είχε οδηγήσει την παγκόσμια κοινότητα στα πρόθυρα ενός πυρηνικού πολέμου και αναπτύχθηκε η πεποίθηση πως η σοβιετική ηγεσία δεν φοβόταν τόσο την πυρηνική σύγκρουση όσο οι ΗΠΑ και οι δυτικές ευρωπαϊκές χώρες⁹⁷.

Με την απόφαση 14/3 του 1968 της Military Committee του ΝΑΤΟ η Συμμαχία αποφάσισε να υιοθετήσει μια πιο ευέλικτη στρατηγική, ώστε να αντιμετωπίσει τη συγκεκριμένη συνθήκη. Το κεντρικό σημείο της απόφασης αυτής ήταν πως η περιορισμένη, αλλά επιλεκτική, χρήση πυρηνικών όπλων θα μπορούσε να ασκήσει πίεση στην ΕΣΣΔ, ώστε να αποσύρει τις δυνάμεις και να αποκατασταθεί η ασφάλεια σε περιοχές εντός των συμμαχικών εδαφών του ΝΑΤΟ σε ενδεχόμενη σύγκρουση⁹⁸.

Η πολιτική αυτή του ΝΑΤΟ συνέχισε να ισχύει μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου την περίοδο 1989-91. Η Συμμαχία προσπαθούσε να αποφύγει την προληπτική χρήση βίας, καθώς απώτερος σκοπός ήταν η ειρηνική επίλυση των όποιων διαφορών με την ΕΣΣΔ και η αποφυγή ενός τρίτου παγκοσμίου πολέμου⁹⁹.

Με την έναρξη του εμφυλίου της Γιουγκοσλαβίας τα κράτη μέλη του ΝΑΤΟ αποφάσισαν να συμμετέχουν, εξετάζοντας ξεχωριστά την κάθε περίπτωση, σε ειρηνευτικές αποστολές υπό την αιγίδα της CSCE¹⁰⁰. Τον Δεκέμβριο του 1992 το ΝΑΤΟ συμμετείχε για πρώτη φορά σε ειρηνευτικές αποστολές υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, ενώ έλαβε μέρος και στις αεροπορικές επιδρομές της επιχείρησης Operation Deliberate Force στη Βοσνία¹⁰¹.

Επόμενος σημαντικός σταθμός της εμπλοκής του ΝΑΤΟ στον εμφύλιο πόλεμο των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας αποτελούσε η κρίση του Κοσόβου. Όταν ξέσπασε

---

possession of the initiative will be even more important than it has been in the past ... Any delay in their use—even measured in hours—could be fatal.»

⁹⁷ Ο.π., σελ. 46

⁹⁸ Βλ. Yost, «NATO and the Anticipatory Use of Force», σελ. 47

⁹⁹ Ο.π., σελ. 49

¹⁰⁰ Commission on Security and Cooperation in Europe.

¹⁰¹ Βλ. S.H. Aktypis, *L'institution de la légitime défense en droit international: du droit naturel à l'ordre public international*, Paris II - Panthéon Assas, 26/3/2007, σελ.24 διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/v2wzd469> (ημερομηνία πρόσβασης 12/04/2023),. Επίσης, D. Yost, «NATO and the Anticipatory Use of Force», ό.π., σελ. 49.

η κρίση το 1999, υπήρχαν απόψεις, κυρίως εντός των ΗΠΑ, για αυτόνομη δράση του NATO στο κομμάτι των ειρηνευτικών αποστολών και τη μη υπαγωγή του σε άλλους οργανισμούς, συμπεριλαμβανομένου και του ΟΗΕ¹⁰².

Το 2003 ο Λόρδος Robertson, ο τότε Γ.Γ. του NATO, έθεσε για πρώτη φορά τον όρο «προληπτική» στο επίσημο λεξιλόγιο της Συμμαχίας. Συγκεκριμένα ανέφερε: «Δεκαεννέα κράτη μέλη του NATO αποφάσισαν να δράσουν προληπτικά για να σταματήσουν τη σφαγή που ο Milosevic σχεδίαζε να υλοποιήσει στο Κόσοβο, να σταματήσουν τους βασανισμούς και την εθνοκάθαρση που λάμβανε χώρα...Και η πρόληψη είναι προφανώς κάτι που εντάσσεται στα στοιχεία της αποτροπής»¹⁰³.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως οι ενέργειες αυτές δεν αφορούσαν ευθεία απειλή επίθεσης για εδάφη μελών της συμμαχίας του NATO. Η επίσημη αιτιολογία για τις κινήσεις αυτές ήταν η ανθρωπιστική επέμβαση για τη δημιουργία ισχυρού πλαισίου ασφαλείας για μειονότητες, όπως οι Βόσνιοι μουσουλμάνοι, οι αλβανικής προέλευσης κάτοικοι του Κοσόβου κ.ά.¹⁰⁴. Στις περισσότερες περιπτώσεις πριν από τη χρήση βίας δημοσιεύονταν τηλεγραφήματα προς τη σερβική κοινότητα της Βοσνίας ή την κυβέρνηση Milosevic στο Βελιγράδι.

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ ανάγκασαν τα μέλη του Οργανισμού να θέσουν σε εφαρμογή το άρθρο 5 του Καταστατικού του NATO για το κοινό αμυντικό πλέγμα. Η εμπλοκή των συμμάχων στο Αφγανιστάν, παρά τον συμπληρωματικό της χαρακτήρα, είχε ως σκοπό την αποτροπή μελλοντικών τρομοκρατικών χτυπημάτων¹⁰⁵.

Οι σύμμαχοι αναγνώρισαν την προληπτική μορφή αυτής της επέμβασης για τη δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος και την πολιτική και κοινωνική ανακατασκευή του Αφγανιστάν. Θα πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί πως και εντός των συμμάχων του Οργανισμού υπήρχε και υπάρχει διχογνωμία σχετικά με την νομιμότητα της προληπτικής νόμιμης άμυνας¹⁰⁶.

---

¹⁰² Βλ. Henderson, *The Use of Force*, σελ. 120

¹⁰³ Βλ. Yost, «NATO and the Anticipatory Use of Force», σελ. 54: «Nineteen NATO countries decided that they would act pre-emptively to stop the slaughter that Milosevic was the architect of in Kosovo, to stop the torture, to stop the ethnic cleansing that was going on there. We didn't wait until the end of that process before action was taken... And pre-emption is obviously something that is part of the elements of deterrence.»

¹⁰⁴ Βλ. Yost, «NATO and the Anticipatory Use of Force», σελ. 55

¹⁰⁵ Ο.π., σελ. 56

¹⁰⁶ Ο.π., σελ. 56

3.2 Η προληπτική νόμιμη άμυνα υπό το πρίσμα της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας των ΗΠΑ κατά την περίοδο διακυβέρνησης του G.W.Bush

3.2.1 Η υιοθέτηση της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας των ΗΠΑ ως αντίδραση στα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001

Αν το τέλος του ψυχρού πολέμου σηματοδότησε ένα από τα κορυφαία σημεία καμπής του τέλους του 20ου αιώνα, οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 ήταν μια υπενθύμιση ότι η διεθνής τάξη που προέκυψε δεν έγινε αυτόματα αποδεκτή παντού¹⁰⁷.

Όπως επαναλάμβανε συνεχώς η κυβέρνηση Bush, αυτός ο νέος κίνδυνος σήμαινε ότι οι παλιές μέθοδοι, όπως η ανάσχεση και η αποτροπή, δεν είχαν πλέον πρακτική αξία. Αν αυτή ήταν η αρχή ενός «νέου» ψυχρού πολέμου, τότε σίγουρα δεν ήταν ένας πόλεμος που θα διεξαγόταν με τη χρήση πολιτικών και μεθόδων που τα κράτη είχαν μάθει να χρησιμοποιούν στο διάστημα μεταξύ 1947-1989¹⁰⁸.

Οι επιθέσεις που δέχθηκαν οι ΗΠΑ την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 έδωσαν τη δυνατότητα στην κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών να αλλάξουν το δόγμα τους σχετικά με την εξωτερική πολιτική γενικότερα, αλλά και την περιοχή της Μέσης Ανατολής ειδικότερα. Η Σύμβουλος Εθνικής Στρατηγικής των ΗΠΑ, Condoleezza Rice, συνέκρινε τις συνθήκες αυτές με τις συνθήκες που επικρατούσαν μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η οποία επέφερε και το δόγμα Truman¹⁰⁹.

Σε ομιλία του στο Κογκρέσο των ΗΠΑ (State of the Union Address) στις 29 Ιανουαρίου 2002, λίγους μόλις μήνες μετά το χτύπημα των, συνδεδεμένων με την Αλ Κάιντα, τρομοκρατών σε Νέα Υόρκη και Ουάσινγκτον, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, George W. Bush, όρισε τον «Άξονα του Κακού»¹¹⁰- φράση ορόσημο για την εξωτερική του

---

¹⁰⁷Βλ. J. Baylis, S. Smith & P. Owens, *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Επίκεντρο, Αθήνα 2013, 5^η εκδ., σελ. 105

¹⁰⁸Βλ. Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Ποιότητα, Αθήνα 2012, 5^η εκδ., σελ. 105

¹⁰⁹ Βλ. C. Dolan, « The Bush Doctrine and U.S. Intervention », *American Diplomacy*, 05/04/2004, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/29ee9sab> (ημερομηνία πρόσβασης 03/05/2023). Το Δόγμα Truman τέθηκε σε εφαρμογή μετά τον Β' Π.Π., όταν ο τότε Πρόεδρος των ΗΠΑ, Harry Truman, υποστήριξε πως οι ΗΠΑ πρέπει να υποστηρίζουν πρακτικά όλα τα δημοκρατικά καθεστώτα ενάντια στα αυταρχικά καθεστώτα. Ουσιαστικά, επιθυμούσε με αυτόν τον τρόπο να αποτρέψει τη γεωπολιτική δυναμική της ΕΣΣΔ.

¹¹⁰ Βλ. D. Heradstveit & G.M. Bonham, «What the Axis of Evil Metaphor Did to Iran», *Middle East Journal* 61:3 (Summer 2007), σελ. 423. Η φράση «Άξονας του Κακού» αποδίδεται στον David Frum, επικοινωνιολόγο του Λευκού Οίκου, ο οποίος αρχικά ανέφερε τη φράση «Axis of Hatred» θέλοντας, έτσι, να αναδείξει τη σύνδεση του Ιράν με την τρομοκρατία.

πολιτική -, εντάσσοντας σε αυτόν τη Βόρεια Κορέα, το Ιράν και το Ιράκ ως κράτη-παρίες, τα οποία υποθάλπουν, χρηματοδοτούν και βοηθούν τρομοκράτες¹¹¹. Δεν είναι τυχαία η επιλογή της λέξης «Άξονας», καθώς ο σκοπός ήταν ο παραλληλισμός εκείνης της περιόδου με την αντίστοιχη περίοδο πριν τον Β' Π.Π. Με τη φράση αυτή άρχισε να αναδύεται ο χαρακτήρας που επιθυμούσε να προσδώσει η κυβέρνηση των ΗΠΑ στον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας.

Ο κύριος στόχος δεν ήταν μόνο ο Osama bin Laden, η Αλ Κάιντα και οι διασυνδέσεις τους με τις κρατικές υπηρεσίες του Αφγανιστάν, αλλά μετατίθετο πλέον και έναντι άλλων κρατών. Το αφήγημα του «αδιαίρετου της τρομοκρατίας», όπως υπογραμμίζει και ο R. Cornwell, υποστηρίζει την ύπαρξη κρατών-τρομοκρατών που υποθάλπουν τρομοκρατικές ομάδες και συνεπώς τα κράτη, στο έδαφος των οποίων έδρασαν οι υπεύθυνοι των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, φέρουν ευθύνη για τις συγκεκριμένες επιθέσεις, ενώ στόχος, επίσης, ήταν πλέον και τα κράτη που κατείχαν όπλα μαζικής καταστροφής¹¹².

Η επόμενη επίσημη ομιλία στην οποία τονίστηκε η αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και η χρήση της προληπτικής άμυνας, ήταν στην τελετή αποφοίτησης στο West Point την 1^η Ιουνίου 2002, ενώ, βέβαια, είχε εκκινήσει το πρώτο στάδιο του πολέμου κατά της τρομοκρατίας με την επιχείρηση Enduring Freedom στο Αφγανιστάν. Εκεί, απευθυνόμενος στους απόφοιτους σπουδαστές της στρατιωτικής ακαδημίας, ο George Bush τόνισε αρχικά πως «*Τον τελευταίο σας χρόνο (ως φοιτητές), η Αμερική δέχθηκε επίθεση από έναν αδίστακτο και πολυμήχανο εχθρό. Αποφοιτάτε από αυτή την Ακαδημία σε καιρό πολέμου, λαμβάνοντας τη θέση σας σε έναν αμερικανικό στρατό, ισχυρό και αξιότιμο. Ο πόλεμος μας ενάντια στην τρομοκρατία μόλις ξεκίνησε, αλλά στο Αφγανιστάν ξεκίνησε καλά*», ενώ σημείωσε πως «*για το μεγαλύτερο μέρος του προηγούμενου αιώνα, η άμυνα της Αμερικής στηρίχθηκε στα δόγματα του Ψυχρού Πολέμου, της αποτροπής και της ανάσχεσης, τα οποία ισχύουν μέχρι και σήμερα. Αλλά οι νέες απειλές απαιτούν νέα σκέψη. Η αποτροπή – η υπόσχεση για μαζικά αντίποινα κατά των εθνών- δεν σημαίνει τίποτα ενάντια στα σκοτεινά τρομοκρατικά δίκτυα. Η ανάσχεση δεν αποτελεί προοπτική, όταν ανισόρροποι δικτάτορες με όπλα μαζικής*

---

¹¹¹ Βλ. A. Glass, «President Bush Cites 'Axis of Evil'», Politico, 29/01/2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4pk9jzzn> (ημερομηνία πρόσβασης 08/05/2023)

¹¹² Βλ. Heradstveit & Bonham, «What the Axis »,σελ. 423. Επίσης, R. Cornwell, «How War in the Middle East Roils Transatlantic Reactions», European Affairs, Spring 2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/29rt9cmw> (ημερομηνία πρόσβασης 13/05/2023)

καταστροφής μπορούν να τα αξιοποιήσουν μέσω πυραύλων ή να τα προσφέρουν στους τρομοκράτες συμμάχους τους».¹¹³

Είναι εμφανές πως στη συγκεκριμένη ομιλία ο Πρόεδρος των ΗΠΑ προανήγγειλε ουσιαστικά την αλλαγή του δόγματος των ΗΠΑ στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Μάλιστα, στον ίδιο λόγο έκανε πιο ισχυρή τη στάση αυτή με τη φράση « Η ασφάλειά μας απαιτεί από όλους του Αμερικανούς να είναι έτοιμοι για προληπτική δράση (*preemptive action*) όταν κριθεί απαραίτητο να υπερασπιστούμε την ελευθερία μας... Θα προχωρήσουμε μαζί με τους φίλους μας και με όσους αντιτίθενται στη διασπορά και καταδικάζουν τα καθεστώτα που στηρίζουν την τρομοκρατία».¹¹⁴

Η αλλαγή δόγματος των ΗΠΑ έγινε και επίσημα μέρος της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Στις 20 Σεπτεμβρίου 2002, η κυβέρνηση των ΗΠΑ εξέδωσε την *National Security Strategy*. Στην επίσημη αυτή αναφορά τονιζόταν η ανάγκη για εντονότερη δραστηριότητα των ΗΠΑ σε συνεργασία με τους συμμάχους της για την αποφυγή και την αποκλιμάκωση τοπικών κρίσεων, όπως για παράδειγμα στην αντιπαράθεση μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης, Ινδίας και Πακιστάν, αλλά και για την ανάπτυξη δημοκρατικών καθεστώτων, όπως στην Ινδονησία, σε κράτη της Λατινικής Αμερικής, αλλά και στην Αφρική¹¹⁵.

Γενικότερα, από το έγγραφο αυτό πηγάζει η πεποίθηση της αμερικανικής κυβέρνησης πως, παρά την ουσιαστική νίκη στον Ψυχρό Πόλεμο με την κατάρρευση του σοσιαλιστικού καθεστώτος της ΕΣΣΔ, αναπτύσσονται νέοι κίνδυνοι για τον δημοκρατικό κόσμο με επίκεντρο κράτη-παρίες, τα οποία επιδιώκουν την κατοχή όπλων μαζικής καταστροφής, και τρομοκρατικών οργανώσεων που απειλούν τις ΗΠΑ με ανορθόδοξες μεθόδους¹¹⁶. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το γεγονός πως μέσα στο κείμενο γίνεται παραδοχή πως οι ΗΠΑ δεν είχαν καταφέρει να προβλέψουν τις

---

¹¹³ Βλ. White House-President George W. Bush, «President Bush Delivers Graduation Speech at West Point», White House, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/yw7pevve> (ημερομηνία πρόσβασης 10/03/2023). Επίσης, Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.18-19

¹¹⁴ Βλ. White House-President George W. Bush, «President Bush Delivers», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/yw7pevve> (τελευταία πρόσβαση 10/03/2023).

¹¹⁵ Βλ. White House, «The National Security Strategy of the United States of America», White House, 17/9/2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:<https://tinyurl.com/2r3jerfv> (ημερομηνία πρόσβασης 01/06/2023), σελ. 14-15. Για την αφρικανική ήπειρο δίνεται ιδιαίτερη σημασία και στην καταπολέμηση της φτώχειας, των ασθενειών και των πολεμικών κρίσεων.

¹¹⁶ Βλ. J. Wouters & T. Ruys, «The Legality of Anticipatory Military Action After 9/11: the Slippery Slope of Self-Defense», *Studia Diplomatica* 59:1 (2006), σελ. 52

συνέπειες που επιφέρουν οι νέοι κίνδυνοι που έχουν εμφανιστεί στο παγκόσμιο στερέωμα¹¹⁷.

Τα τέσσερα κύρια σημεία της NSS είναι τα εξής:

- Οι ΗΠΑ θα ασκούν την προληπτική νόμιμη άμυνα εναντίον εχθρικών κρατών και τρομοκρατικών οργανώσεων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις ενδεχόμενης ανάπτυξης όπλων μαζικής καταστροφής.
- Οι ΗΠΑ δεν θα επιτρέψουν να αμφισβητηθεί η στρατιωτική της ισχύ από καμία ξένη δύναμη.
- Οι ΗΠΑ εκφράζουν την αφοσίωσή τους στην πολυμερή διεθνή συνεργασία, αλλά «δεν θα διστάσουν να δράσουν μόνες τους, αν αυτό κριθεί αναγκαίο» για την υπεράσπιση των εθνικών συμφερόντων.
- Επιπλέον, κεντρικός στόχος είναι η ανάπτυξη της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα στις μουσουλμανικές χώρες¹¹⁸.

Μέσω αυτών των τεσσάρων αξόνων στρατηγικής οι ΗΠΑ επεδίωξαν να καταρρίψουν την παραδοσιακή μορφή άμυνας με την υιοθέτηση μιας προληπτικής επέμβασης¹¹⁹. Διεθνολόγοι, όπως ο Michael Glennon και ο Ivo Daalder, συμφώνησαν πως η απειλή της τρομοκρατίας, βάσει της φύσης των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, δικαιολογεί μια πιο ευρεία ερμηνεία της χρήσης της νόμιμης άμυνας, καθώς η τρομοκρατική απειλή μπορεί να είναι επικείμενη, παρόλα αυτά δεν είναι πάντα έκδηλη¹²⁰.

Παρά τις όποιες αντιδράσεις επέφερε η έκδοση της Εθνικής αυτής Στρατηγικής, ιδιαίτερα από τα στελέχη της κυβέρνησης που εκπροσωπούν τη λεγόμενη ρεαλιστική σχολή, όπως ο Samuel Huntington¹²¹, έγινε αποδεκτή σε μεγάλο βαθμό λόγω και των γεγονότων που είχαν προηγηθεί. Υψηλόβαθμα στελέχη της αμερικανικής κυβέρνησης θεώρησαν το νέο αυτό δόγμα ως πρωτοποριακό, καθώς καταφέρνει να συνδυάσει τον διεθνισμό της εξωτερικής πολιτικής του Προέδρου Woodrow Wilson με την σύγχρονη

---

¹¹⁷ Βλ. White House, «The National Security Strategy», White House, 17/9/2002, σελ. 15.: «*It has taken almost a decade for us to comprehend the true nature of this new threat*»

¹¹⁸ Βλ. K. Lieber & R. Lieber, «The Bush National Security Strategy», *Electronic Journal of the U.S. Department of State* 7:4 (December 2002), σελ. 32

¹¹⁹ Βλ. P. Dunmire, «'9/11 Changed Everything': An Intertextual Analysis of the Bush Doctrine», *Discourse & Society* 20:2 (March 2009), σελ. 196

¹²⁰ Βλ. A. Bellamy, «International Law and the War with Iraq», *Melbourne Journal of International Law* 4:2 (October 2003), σελ. 515

¹²¹ Βλ. R. Jervis, «Understanding the Bush Doctrine», *Political Science Quarterly* 118:3 (Fall 2003), σελ. 366

agenda για την προστασία των ανθρωπίνων θεμελιωδών δικαιωμάτων¹²². Η Condoleezza Rice υποστήριζε πως η νέα αυτή εθνική στρατηγική αποσκοπεί στο να κάνει τον κόσμο καλύτερο και ασφαλέστερο¹²³.

Δημόσια υποστήριξη στο δόγμα Bush παρείχε η Αυστραλία. Ύστερα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο Βαλί στις 12 Οκτωβρίου 2002, οι οποίες είχαν ως συνέπεια τον τραυματισμό και τον θάνατο Αυστραλών πολιτών, ο Αυστραλός πρωθυπουργός, John Howard, δήλωσε πως το κράτος του είναι διατεθειμένο να λάβει μέτρα για την αντιμετώπιση των τρομοκρατών, ενώ τόνισε πως οι κανόνες του διεθνούς δικαίου δε συμβαδίζουν πλέον με τον μεγαλύτερο κίνδυνο που αντιμετωπίζουν, πλέον, τα κράτη και είναι η δράση των μη κρατικών δρώντων¹²⁴.

Αξίζει να σημειωθεί πως η, στενότερη διαχρονικά, σύμμαχος των ΗΠΑ, η Μεγάλη Βρετανία, έδειξε μεν θετική διάθεση απέναντι στο δόγμα Bush, αλλά δεν εξέφρασε δημόσια αυτήν την υποστήριξη. Το 2003, ο Υπουργός Εξωτερικών, Jack Straw, δήλωσε πως η βρετανική κυβέρνηση είναι υπέρ της λήψης μέτρων για άμυνα σε περίπτωση επικείμενης επίθεσης είτε από άλλο κράτος είτε από τρομοκρατικές οργανώσεις. Η άποψη πολλών αναλυτών είναι πως με αυτή τη θέση ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών δεν ανέφερε επίτηδες ποια πράξη μπορεί να αποτελέσει επικείμενη επίθεση αφήνοντας έτσι περιθώριο σε σχέση με τα μέτρα και τις προϋποθέσεις που πρέπει να τηρούνται για την αντιμετώπισή της¹²⁵.

3.2.2 Η θέση των ΗΠΑ για τη νομική φύση της προληπτικής νόμιμης άμυνας μέσω της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας

Προς επίρρωση του νέου δόγματος, ο Υπουργός Εξωτερικών Colin Powell δήλωσε στις 14 Φεβρουαρίου 2003 στο ΣΑ του ΟΗΕ πως « Η βία πρέπει πάντοτε να αποτελεί την τελική λύση... αλλά πρέπει να παραμένει ως λύση»¹²⁶.

Γίνεται, λοιπόν, κατανοητό πως στην πολιτική των ΗΠΑ εντάσσεται όλο και πιο έντονα η χρήση ένοπλης βίας για την αντιμετώπιση ενός εχθρού, ακόμα και με

---

¹²² Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.23

¹²³ Βλ. Jervis, «Understanding the Bush Doctrine», σελ. 366. Επίσης, Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.23

¹²⁴ Βλ. C. Henderson, «The Bush Doctrine: From Theory to Practice», *Journal of Conflict & Security Law* 9:1 (Spring 2004), σελ. 11

¹²⁵ Βλ. Henderson, «The Bush Doctrine », σελ. 10

¹²⁶ Βλ. C. Ku, «When Can Nations Go To War? Politics and Change in the UN Security System», *Michigan Journal of International Law* 24:4 (Summer 2003), σελ. 1078: « Force should always be a last resort ... but it must be a resort». Επίσης, Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.23

προληπτικά χτυπήματα. Πριν την έκδοση της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας του 2002, κανένα κράτος δεν είχε ισχυριστεί δημόσια πως θα χρησιμοποιήσει ένοπλη βία ενάντια σε «κράτη παρίες πριν αυτά να είναι ικανά να απειλήσουν»¹²⁷.

Στο κείμενο της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας των ΗΠΑ αναγράφεται συγκεκριμένα: «Για αιώνες, το διεθνές δίκαιο αναγνώριζε πως τα κράτη δεν χρειάζεται να υποστούν επίθεση προτού λάβουν νόμιμα μέτρα, για να προστατευθούν από δυνάμεις που παρουσιάζουν έναν επικείμενο κίνδυνο επίθεσης. Νομικοί θεωρητικοί και δικαστές συχνά θέτουν υπό όρους την νομιμότητα της προληπτικής άμυνας με την ύπαρξη μιας επικείμενης απειλής – πρόκειται, συνήθως, για ορατή κινητοποίηση δυνάμεων στρατού ξηράς, ναυτικού και προετοιμασίας αεροσκαφών για επίσκεψη»¹²⁸.

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ, δηλαδή, υποστηρίζει πως η έννοια της νόμιμης άμυνας ενυπάρχει στο διεθνές δίκαιο, εδώ και αιώνες¹²⁹, για την αντιμετώπιση μιας επικείμενης απειλής θεωρώντας πως πρόκειται για ένα φυσικό δικαίωμα των κρατών¹³⁰.

Η αμερικανική πολιτική, όμως, δεν στέκεται μόνο στο συγκεκριμένο σημείο και στη συνέχεια αναγράφεται: «Θα πρέπει να προσαρμόσουμε την έννοια της επικείμενης απειλής στις δυνατότητες και τους στόχους των αντιπάλων της σύγχρονης εποχής. Τα κράτη-παρίες και οι τρομοκράτες δεν πρόκειται να επιτεθούν εναντίον μας με τη χρήση συμβατικών μέσων... Αντίθετα, βασίζεται σε τρομοκρατικές ενέργειες και πιθανότατα με τη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής, όπλα που μπορούν εύκολα να κρυφτούν, να παραδοθούν κρυφά και να χρησιμοποιηθούν χωρίς προειδοποίηση»¹³¹.

Οι ΗΠΑ αναδεικνύουν ξεκάθαρα, έτσι, την οπτική τους σχετικά με την ανάγκη για την υιοθέτηση νέων μεθόδων ως προς την αντιμετώπιση των σύγχρονων μέσων που

---

¹²⁷ Βλ. T. Franck, «Preemption, Prevention and Anticipatory Self-Defense: New Law Regarding Recourse to Force», *Hastings International and Comparative Law Review* 27:3 (Spring 2004), σελ. 426

¹²⁸ Βλ. Henderson, «The Bush Doctrine», σελ. 8. Επίσης, White House, «The National Security Strategy», σελ. 15: «For centuries, international law recognized that nations need not suffer an attack before they can lawfully take action to defend themselves against forces that present an imminent danger of attack. Legal scholars and international jurists often conditioned the legitimacy of preemption on the existence of an imminent threat—most often a visible mobilization of armies, navies, and air forces preparing to attack.»

¹²⁹ Βλ. K. Mueller et al., *Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Strategy*, RAND Corporation, Santa Monica 2006, σελ. 45

¹³⁰ Βλ. M. Schmitt, «Preemptive Strategies in International Law», *Michigan Journal of International Law* 24:2 (2003), σελ. 519

¹³¹ Βλ. White House, «The National Security Strategy», σελ. 15: «We must adapt the concept of imminent threat to the capabilities and objectives of today's adversaries. Rogue states and terrorists do not seek to attack us using conventional means. They know such attacks would fail. Instead, they rely on acts of terror and, potentially, the use of weapons of mass destruction—weapons that can be easily concealed, delivered covertly, and used without warning.»

πρόκειται να αξιοποιήσουν οι αντίπαλοι της νέας εποχής. Αυτός είναι και ο λόγος που για πρώτη φορά τάχθηκαν δημόσια υπέρ της προληπτικής νόμιμης άμυνας¹³².

Το πιο σημαντικό στοιχείο, όμως, είναι πως για πρώτη φορά η νομική επιχειρηματολογία των ΗΠΑ δεν βασίζεται κατά κύριο λόγο στις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ, παρά την επίκληση του άρθρου 51, αλλά κατά κύριο λόγο στη νομική φύση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας, όταν επίκειται επίθεση. Παρόλα αυτά, προκειμένου να μπορέσει να προσδώσει και «νομικό μανδύα» στον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας, η κυβέρνηση Bush ανέτρεξε στο ΣΑ του ΟΗΕ, επικαλούμενη το άρθρο 51 του Χάρτη, και εξασφάλισε κοινή συναίνεση για τις ενέργειές της και πως δεν ήταν απλά νόμιμο, αλλά και δίκαιο ως προς την ηθική τους υπόσταση, υποστηρίζοντας μάλιστα πως αποτελεί δικαίωμα και για τα υπόλοιπα κράτη. Ο σχεδιασμός όμως για την επέμβαση στο Ιράκ φαίνεται πως έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη στάση αυτή¹³³.

Οι ΗΠΑ επέμεναν στη θέση τους περί της υιοθέτησης της δυνατότητας της προληπτικής νόμιμης άμυνας, καθώς τη θεωρούσαν αδήριτη ανάγκη για την αντιμετώπιση των σύγχρονων κινδύνων¹³⁴. Οι τρομοκρατικές ομάδες και τα κράτη-παρίες που τις υποθάλπουν δεν θα χρησιμοποιήσουν συμβατικά όπλα και γι' αυτόν τον λόγο οι ΗΠΑ απαιτούν η προληπτική νόμιμη άμυνα πρέπει να θεωρείται νόμιμη και σε καταστάσεις που δεν καθιστούν κυριολεκτικά μια άμεση, επικείμενη απειλή¹³⁵.

Χαρακτηριστικές ήταν οι δηλώσεις του Διευθυντή του Στρατηγικού Σχεδιασμού του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ προς υποστήριξη αυτής της απαίτησης: «*Πολύ απλά, τα κράτη έχουν το δικαίωμα να προστατεύσουν τους πολίτες τους έναντι των κρατών που διευκολύνουν, υποστηρίζουν ή περιθάλπουν διεθνείς τρομοκράτες, ή δεν έχουν την δυνατότητα να ελέγξουν τους τρομοκράτες που επιχειρούν μέσα στην επικράτειά τους...Όταν συγκεκριμένα καθεστάτα με ιστορικό επιθετικότητας και υποστήριξης της τρομοκρατίας κατέχουν όπλα μαζικής καταστροφής, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο την διεθνή κοινότητα, θέτουν, επιπλέον, σε κίνδυνο και τα κυριαρχικά τους δικαιώματα από την παρέμβαση, συμπεριλαμβανομένης και της προληπτικής δράσης για να καταστραφεί η αναπτυσσόμενη αυτή δυνατότητα...Το δικαίωμα στην νόμιμη άμυνα, συμπεριλαμβανομένης και της «προληπτικής» δράσης ενάντια σε μια ξεκάθαρη και επικείμενη απειλή, έχει αναγνωριστεί εδώ και πολύ καιρό από το διεθνές δίκαιο και τη*

---

¹³² Βλ. O'Connell, *The Myth of Pre-emptive*, σελ. 16

¹³³ Ο.π., σελ. 17

¹³⁴ Βλ. C.S. Gray, « A Crisis of Legitimacy for the UN Collective Security System? », *The International and Comparative Law Quarterly* 56:1 (January 2007), σελ. 161

¹³⁵ Βλ. Mueller et al., *Striking First*, σελ. 46

διεθνή πρακτική. Η πρόκληση σήμερα είναι να προσαρμόσουμε την αρχή της νόμιμης άμυνας στους μοναδικούς κινδύνους που τίθενται από τη διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής»¹³⁶.

Το High Level Panel του ΟΗΕ υποστήριξε πως ακόμα και αν υπάρχουν ισχυρά επιχειρήματα για την προληπτική στρατιωτική άμυνα, ώστε να την υποστηρίξουν, θα πρέπει αυτά πρώτα να κατατεθούν στο ΣΑ του ΟΗΕ και αυτό με τη σειρά του να αποφασίσει τις δράσεις που θα ακολουθήσει στην κάθε περίπτωση¹³⁷.

Η στάση του High Level Panel του ΟΗΕ αποτελούσε μια ουσιαστική απόρριψη της θέσης των ΗΠΑ περί του ζητήματος, καθώς εθεωρείτο πως με αυτόν τον τρόπο θα άνοιγε «ο ασκός του Αιόλου» για τη χρήση αντίστοιχων επιχειρημάτων από όλα τα κράτη προκειμένου να επιτεθούν προληπτικά σε αντίπαλα κράτη. Οι ΗΠΑ αντέδρασαν σε αυτή την επιχειρηματολογία αναγνωρίζοντας μεν τον ρόλο του ΣΑ για τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας βάσει των διατάξεων του Χάρτη, θεωρώντας το δε υπεύθυνο για μη ορθή διαχείριση κρίσεων¹³⁸.

Εν κατακλείδι, οι ΗΠΑ θεωρούσαν την προληπτική νόμιμη άμυνα μέρος του εθιμικού διεθνούς δικαίου και απαραίτητο «εργαλείο» για ένα κράτος, ώστε να προλάβει τη διαχείριση των κινδύνων της νέας εποχής, όπως οι τρομοκρατικές επιθέσεις ή η χρήση πυρηνικών όπλων. Θεωρούσαν, μάλιστα, επιβεβλημένη την άσκηση στρατιωτικών μέσων, καθώς η διαδικασία έγκρισης από το ΣΑ ενδεχομένως να αποβεί μοιραία σε τέτοιες καταστάσεις, π.χ. σε μια επικείμενη επίθεση από μια τρομοκρατική ομάδα που κατέχει πυρηνικά όπλα¹³⁹.

---

¹³⁶ Βλ. Mueller et al., *Striking First*, σελ. 46-47: « Quite simply, countries have the right to take action to protect their citizens against those states that abet, support, or harbor international terrorists, or are incapable of controlling terrorists operating from their territory. . . . [In addition], states risk forfeiting their sovereignty when they take steps that represent a clear threat to global security. When certain regimes with a history of aggression and support for terrorism pursue weapons of mass destruction, thereby endangering the international community, they jeopardize their sovereign immunity from intervention

—including anticipatory action to destroy this developing capability. The right to self-defense— including the right to take “pre-emptive” action against a clear and imminent threat—has long been recognized in international law and practice. The challenge today is to adapt the principle of self-defense to the unique dangers posed by the proliferation of weapons of mass destruction. »

¹³⁷ Βλ. Gray, « A Crisis of Legitimacy », σελ. 161. Συγκεκριμένα, το High Level Panel του ΟΗΕ ανέφερε: « For those impatient with such a response, the answer must be that in a world full of perceived potential threats, the risk to the global order and the norm of non-intervention on which it continues to be based, is simply too great for the legality of unilateral preventive action. Allowing one to so act is to allow all. »

¹³⁸ Ο.π. σελ. 161-162

¹³⁹ Ο.π., σελ. 162

3.3 Ανάλυση της επίδρασης του Γεωπολιτικού Παράγοντα της προληπτικής νόμιμης άμυνας στο Υποσύστημα Α (Αφγανιστάν-Πακιστάν)

3.3.1 Το ιστορικό πλαίσιο της επιχείρησης “Enduring Freedom”

Οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου φανέρωσαν το γεγονός πως η νέα διαμόρφωση της διεθνούς τάξης δεν έγινε αποδεκτή παντού¹⁴⁰. Ένας νέος «παίκτης» εμφανίστηκε στο διεθνές στερέωμα και δεν ήταν άλλος από την ισλαμιστική τρομοκρατία.

Η ισλαμιστική τρομοκρατία αποτέλεσε μια σοβαρή εξωσυστημική απειλή για το βεσφωλιανό καθεστώς των κρατών εν συνόλω και όχι μόνο για τις ΗΠΑ. Τα κύματα τρομοκρατικών επιθέσεων στη Γαλλία στα μέσα της δεκαετίας του 1990 και η ανατίναξη πολυκατοικίας στη Μόσχα με 118 νεκρούς το 1999 αποτέλεσαν τα πρώτα δείγματα των ενεργειών αυτών των οργανώσεων¹⁴¹. Σημαντικά πλήγματα δέχθηκε και η Κίνα στις περιοχές των μουσουλμάνων Ουιγούρων. Οι επιθέσεις αυτές οδήγησαν και στη δημιουργία της Οργάνωσης Συνεργασίας της Σαγκάης το 1997 με στόχο την καταπολέμηση της ριζοσπαστικής ισλαμιστικής τρομοκρατίας στην επικράτεια των κρατών-μελών¹⁴².

Οι ρίζες της νέας ισλαμιστικής τρομοκρατίας προέρχονται από τον πόλεμο του Αφγανιστάν κατά τη δεκαετία του 1980, ο οποίος είχε λάβει διαστάσεις τζιχάντ κατά των σοβιετικών εισβολέων¹⁴³. Οι Αφγανοί Mujahideen έλαβαν υποστήριξη από το θεοκρατικό καθεστώς της Σαουδικής Αραβίας και από τις ΗΠΑ, μέσω των μυστικών υπηρεσιών του Πακιστάν, οι οποίες απέκτησαν μεγάλη δύναμη εντός της επικράτειας του Αφγανιστάν¹⁴⁴. Σημαντική ήταν και η βοήθεια που έλαβαν οι Mujahideen από 35.000-40.000 εθελοντές από τη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική και την Νοτιοανατολική Ασία. Οι σκληροπυρηνικοί τρομοκράτες, που έδρασαν ανά τον κόσμο τη δεκαετία του 1990, προέρχονταν από τις εθελοντικές αυτές ομάδες¹⁴⁵.

---

¹⁴⁰ Βλ. Baylis, Smith & Owens, *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής*, σελ. 105

¹⁴¹ Βλ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα*, σελ. 409

¹⁴² Βλ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα*, σελ. 409

¹⁴³ Η έννοια του Ιερού Πολέμου (τζιχάντ) έχει πολλές πτυχές, εσωτερικές και κοσμικές, δημιουργώντας ιδιαίτερους ανταγωνισμούς μέσα στους κύκλους του Ισλάμ. Η ερμηνεία της βρίσκεται στη διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε ερμηνευτή. Βλ. Ι.Θ. Μάζης, *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μέση Ανατολή*, Παπαζήσης, Αθήνα 2002, σελ. 86

¹⁴⁴ Βλ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα*, σελ.410.

¹⁴⁵ Ο.π., σελ. 410.

Η σημαντικότερη ομάδα της ισλαμιστικής τρομοκρατίας ήταν η Αλ Κάιντα (al Qaeda=Η Βάση). Η οργάνωση αυτή ιδρύθηκε το 1988 από τους Osama bin Laden, Ayman al-Zawahiri και Abdullah Azzam στην πόλη Peshawar του Πακιστάν. Σκοπός ήταν η παροχή όπλων και καταφυγίων στους Αφγανούς που αντιστέκονταν στη σοβιετική εισβολή, καθώς και η υποστήριξη εξεγέρσεων έναντι καθεστώτων που είναι αντίθετα στις διδαχές του Ισλάμ¹⁴⁶.

Η δράση της Αλ Κάιντα ξεκίνησε με έντονη κινητοποίηση των μαχητών, που πολεμούσαν κατά της ΕΣΣΔ ή κατά «προδοτικών» καθεστώτων στη Μέση Ανατολή προκειμένου να προωθήσουν τις μάζες στον πόλεμο και σε μια δίκαιη κοινωνία, συγκεντρώνοντας την πλειοψηφία των μαχητών στο Αφγανιστάν για τη δημιουργία μιας βάσης γύρω από τον Osama bin Laden και εκτοξεύοντας επιθέσεις κυρίως κατά των ΗΠΑ¹⁴⁷. Οι κυριότερες ήταν οι επιθέσεις στις πρεσβείες των ΗΠΑ σε Κέννα και Τανζανία το 1998 και η επίθεση κατά του πλοίου USS Cole στην Υεμένη το 2000¹⁴⁸.

Η Αλ Κάιντα είχε σημαντικούς δεσμούς και με την οργάνωση των Ταλιμπάν. Οι Ταλιμπάν εμφανίστηκαν για πρώτη φορά το 1994 με τα μέλη τους να προέρχονται ως επί το πλείστον από την επαρχία Kandahar¹⁴⁹. Η ανάπτυξη των Ταλιμπάν ήταν απόρροια της σοβιετικής εισβολής και εμφανίστηκε δυναμικά, με την υποστήριξη της Αλ Κάιντα, στον εμφύλιο που ξεκίνησε στο Αφγανιστάν μετά την αποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων¹⁵⁰. Ο ιερός πόλεμος βρίσκεται στο επίκεντρο της ιδεολογίας των Ταλιμπάν, καθώς πρόκειται για σουνίτες μουσουλμάνους, και αποτελεί ένα βασικό κοινό σημείο με την Αλ Κάιντα. Οι ηγέτες της Αλ Κάιντα έβλεπαν στη μαχητικότητα των Ταλιμπάν την δυνατότητα για νίκες έναντι των δυτικών κρατών. Επιπλέον, δινόταν η δυνατότητα μετακίνησης ατόμων από τη Συρία, το Ιράν, το Πακιστάν και την

---

¹⁴⁶ Βλ. AT. Gomes & M.M. Mikhael, «Terror or Terrorism?: Al-Qaeda and the Islamic State in Comparative Perspective», *Brazilian Political Science Review* 12:1 (2018), σελ.10

¹⁴⁷ Βλ. E. Bakker & L. Boer, *The evolution of Al-Qaedaism: Ideology, terrorists, and appeal*, Clingendael Institute, 2007, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/yvff2v6y> (ημερομηνία πρόσβασης 25/01/2024), σ. 8. Επίσης, βλ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα*, σελ. 411. Ο bin Laden επέστρεψε στο Αφγανιστάν το 1996 ύστερα από τη διαφωνία που είχε με την κυβέρνηση της Σαουδικής Αραβίας σχετικά με τον σχεδιασμό ενός καθαρά ισλαμικού ιερού πολέμου ενάντια στον Saddam Hussein.

¹⁴⁸ Βλ. C. Thomas & A.G. Martin, *Al Qaeda: Background, Current Status, and U.S. Policy*, Congressional Research Service, 06/05/2022, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/yxuckcs4> (ημερομηνία πρόσβασης: 24/01/2024), σ.1

¹⁴⁹ Βλ. E. Nagourney & C. Goldblum, «Who Are the Taliban?», *The New York Times*, 11/08/2022, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/bz6vnthm> (ημερομηνία πρόσβασης: 24/01/2024) . Ο πληθυσμός της επαρχίας Kandahar αποτελείται ως επί το πλείστον από μέλη της φυλής Pashtun.

¹⁵⁰ Βλ. A. Mir, *Afghanistan's Terrorism Challenge: The Political Trajectories of al-Qaeda, the Afghan Taliban and the Islamic State*, Middle East Institute, October 2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/yzrxvr39> (ημερομηνία πρόσβασης 25/01/2024), σελ.8

Ιορδανία στο Αφγανιστάν¹⁵¹. Σε γενικό βαθμό, οι Ταλιμπάν έβλεπαν με θετική οπτική την επιθυμία για επιθέσεις κατά των ΗΠΑ. Υπήρχαν, όμως, και αντιδράσεις, όπως του Jalaluddin Haqqani, που δεν ενέκρινε τις τρομοκρατικές επιθέσεις κατά των ΗΠΑ¹⁵².

Η επικράτηση έναντι των δυνάμεων της ΕΣΣΔ αποτέλεσε ένα καθοριστικό σημείο, καθώς δημιουργήθηκε η πεποίθηση στις τάξεις της ισλαμιστικής τρομοκρατίας πως έχουν την δυνατότητα να αντιμετωπίσουν, αλλά και να νικήσουν μια παγκόσμια υπερδύναμη. Είναι χαρακτηριστική μια δήλωση του Osama bin Laden στα τέλη της δεκαετίας του '90 πως «οι ισλαμιστές θα διέλυναν τις ΗΠΑ σε μικρότερα κράτη»¹⁵³.

Οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αποτέλεσαν ένα πολύ ισχυρό πλήγμα στη βεστφαλιανή κοινωνία των κρατών¹⁵⁴. Μια μη κρατική οργάνωση απέδειξε πως μπορεί να επιτεθεί στην ισχυρότερη χώρα του πλανήτη με απώτερο σκοπό την ανατροπή του υπάρχοντος status quo και την αντικατάσταση με τον θρησκευτικό διαχωρισμό των κρατών, επιστροφή, δηλαδή, στην επιστροφή της εποχής πριν τη Συνθήκη της Βεστφαλίας¹⁵⁵.

Φαίνεται πως οι ΗΠΑ ήταν απροετοίμαστες για μια τέτοια απειλή. Γι' αυτόν τον λόγο, πριν προχωρήσει στην όποια κίνηση που αφορά το εξωτερικό της χώρας, η ηγεσία των ΗΠΑ προχώρησε στη δημιουργία ισχυρής αντιαεροπορικής προστασίας πάνω από την αμερικανική επικράτεια με την επιχείρηση Noble Eagle¹⁵⁶.

Στη συνέχεια, και βάσει των πληροφοριών της CIA, η ενορχήστρωση των χτυπημάτων από τον Osama bin Laden και την Αλ Κάιντα έλαβε χώρα στο Αφγανιστάν, σε καταφύγιο που τους παρείχαν οι Ταλιμπάν. Συνεπώς, για να πολεμήσουν με την Αλ Κάιντα, οι ΗΠΑ θα έπρεπε πρώτα να αντιμετωπίσουν τους

---

¹⁵¹ Βλ. Mir, *Afghanistan's Terrorism*, σελ.9

¹⁵² Ό.π., σελ.9. Ο Haqqani ήταν ο ηγέτης του δικτύου Haqqani, υποομάδας των Taliban. Λέγεται, μάλιστα, πως η συγκεκριμένη ομάδα είχε στενή επαφή με την al-Qaeda μέσω γάμων μεταξύ συγγενικών προσώπων των ηγετών των δύο οργανώσεων.

¹⁵³ Βλ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα*, σελ. 410

¹⁵⁴ . Βλ. Council on Foreign Relations, « The U.S. War in Afghanistan:1999-2021», Council on Foreign Relations, 1/1/2023, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/49y46vr6> (ημερομηνία πρόσβασης: 01/06/2023). Την 11η Σεπτεμβρίου 2001, η al Qaeda, μέσω αεροπειρατείας, κατάφερε να αιχμαλωτίσει τέσσερα εμπορικά αεροσκάφη οδηγώντας τα σε σύγκρουση στο World Trade Center της Νέας Υόρκης και στο Πεντάγωνο της Washington DC. Επιπλέον, το τέταρτο αεροσκάφος συνετρίβη στην περιοχή Shanksville της πολιτείας της Pennsylvania. Κανένας από τους δράστες δεν ήταν αφγανός υπήκοος, παρά την έντονη δραστηριοποίηση της al Qaeda στη συγκεκριμένη χώρα. Αρχηγός τους ήταν ο Αιγύπτιος Mohammed Atta, ενώ οι 15 εκ των 19 δραστών κατάγονταν από την Σαουδική Αραβία.

¹⁵⁵ Βλ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα*, σελ. 414

¹⁵⁶ Βλ. B. Lambeth, *Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom*, RAND Corporation, Santa Monica 2005, σελ. 14

Ταλιμπάν, την τρομοκρατική οργάνωση η οποία κατείχε την εξουσία στο Αφγανιστάν¹⁵⁷.

Εν μέσω της αποδοχής της αμερικανικής κοινής γνώμης και τις θετικές ψήφους του Κογκρέσου και της Βουλής των Αντιπροσώπων ψηφίστηκε ο Νόμος 107-40 που εξουσιοδοτεί «τη χρήση βίας από τον Στρατό των ΗΠΑ ενάντια στους υπευθύνους για τις επιθέσεις που πραγματοποιήθηκαν εναντίον των ΗΠΑ»¹⁵⁸.

Παράλληλα, η ΕΕ καταδίκασε τις επιθέσεις, ενώ το ΝΑΤΟ επικαλέστηκε το Άρθρο 5 του Χάρτη του. Η κυβέρνηση Bush προσπάθησε να δημιουργήσει ένα συνασπισμό υπό την ηγεσία των ΗΠΑ για τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων στο έδαφος του Αφγανιστάν και τη συμβολή του ΝΑΤΟ για τις ανθρωπιστικές επιχειρήσεις και τις επιχειρήσεις αποκατάστασης της δημοκρατίας¹⁵⁹. Την ίδια περίοδο, ο Υπ. Εξ. Colin Powell προσπάθησε να εξασφαλίσει συνεργασία με μη παραδοσιακούς συμμάχους των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή και την ΝΑ Ασία. Κύριος στόχος αυτής της προσπάθειας ήταν το Πακιστάν.

Το Πακιστάν αποτέλεσε τον πρώτο στόχο για συνεργασία από τις ΗΠΑ ακριβώς λόγω του ιστορικού παροχής βοήθειας, που παρείχε το συγκεκριμένο κράτος, προς την οργάνωση των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα. Ο Αμερικανός Υπ.Εξ. Colin L. Powell και ο Υφυπουργός Εξωτερικών Richard L. Armitage έθεσαν μια λίστα απαιτήσεων προς τον Πακιστανό Πρόεδρο, Pervez Musharraf, για την παύση οποιασδήποτε υλικής και οικονομικής βοήθειας προς τον bin Laden, αλλά και την ενημέρωση των ΗΠΑ για τις θέσεις των τρομοκρατών στο πακιστανικό έδαφος. Επιπλέον, ζήτησαν την αποδοχή εγκατάστασης αμερικανικών βάσεων στο Πακιστάν και την απαγόρευση υποστήριξης των Taliban, αν εξακολουθήσουν να κρύβουν τον Osama bin Laden¹⁶⁰. Ο Musharraf αναγκάστηκε να δεχθεί τους όρους αυτούς, μέσω και των δηλώσεων του Πακιστανού Αντιπροσώπου στον ΟΗΕ, Shamshad Ahmad, υπό τον φόβο πως αν απορρίψουν τις

---

¹⁵⁷ Βλ. M. Folse, *Operation Enduring Freedom: September 2001-March 2002*, Center of Military History United States Army, Washington D.C. 2022, σελ. 18-19

¹⁵⁸ Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ.19. Σε δημοσκόπηση που διεξήχθη τον Νοέμβριο του 2001, το 89% των ερωτηθέντων Αμερικανών πολιτών ήταν υπέρ της αμερικανικής επέμβασης στο Αφγανιστάν. Επιπλέον, με βάση την ίδια έρευνα, το ποσοστό δημοφιλίας του Προέδρου George W. Bush ανερχόταν σε ποσοστό περίπου 90%.

¹⁵⁹ Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ.19-20

¹⁶⁰ Ο.π., σελ.20

απαιτήσεις των ΗΠΑ, αυτές θα εναντιωθούν στο Πακιστάν και θα συμπράξουν με την Ινδία¹⁶¹.

Αξίζει, όμως, σε αυτό το σημείο, να αναλυθεί ο διττός ρόλος που διαδραμάτισε το Πακιστάν σε αυτήν την επιχείρηση. Ο διαχρονικός φόβος πως η αστάθεια στην ευρύτερη περιοχή θα ευνοούσε την αύξηση της ινδικής επιρροής οδήγησε τον Musharraf να κάνει δεκτούς τους όρους των ΗΠΑ¹⁶². Παρόλα αυτά, φαίνεται πως το Πακιστάν διατηρούσε δεσμούς και με την αντίθετη πλευρά, ιδιαίτερα μέσω της ISI (Inter-Services Intelligence)¹⁶³. Υποστηρίζεται από κάποιες πηγές πως ο αρχηγός της ISI, Ahmed, είχε μεταφέρει το ποσό των 100.000 δολλαρίων στον Mohammed Atta, τον επικεφαλής της επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου¹⁶⁴. Αργότερα, το 2006, ο Αφγανός Πρόεδρος Karzai είχε δηλώσει πως, για να είναι επιτυχής ο πόλεμος με τους τρομοκράτες, θα πρέπει να απομονωθούν οι πηγές χρηματοδότησης και τα κέντρα εκπαιδύσεως υποδεικνύοντας εμμέσως το Πακιστάν¹⁶⁵.

Η ISI προσπαθούσε να πείσει τον Musharraf πως η υποστήριξη των Ταλιμπάν θα συνέβαλε στη συντήρηση ενός μακροχρόνιου αντάρτικου έναντι των δυτικών δυνάμεων και θα απέτρεπε την ινδική επιρροή μέσω της Northern Alliance.¹⁶⁶ Πρέπει να σημειωθεί πως ο Musharraf εμπιστευόταν τις πληροφορίες της ISI και παρασκηνακά προωθούσε την μεταφορά όπλων και καυσίμων στους Ταλιμπάν μη

---

¹⁶¹ Βλ. Dr. D. Wright et al., *A Different Kind of War: The United States Army in Operation Enduring Freedom October 2001-September 2005*, Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth 2010, σελ.34

¹⁶² Βλ. F. Grare, *Pakistan-Afghanistan Relations in the post-9/11 Era*, Carnegie for International Peace, October 2006, σελ.8, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/2rfrmpk> (ημερομηνία πρόσβασης 27/01/2024). Δεν πρέπει να λησμονείται το γεγονός πως η στάση του Πακιστάν δεν αφορούσε μόνο το ζήτημα της φυλής Pashtun, αλλά την ευρύτερη πακιστανική πολιτική έναντι της αυξανόμενης επιρροής της Ινδίας στην περιοχή. Επίσης, βλ. C. Fair, «Pakistan and the United States Have Betrayed the Afghan People», *Foreign Policy*, 16/08/2021, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/p6aku7ub> (ημερομηνία πρόσβασης 26/01/2024). Το Πακιστάν αξιοποιούσε ισλαμιστικές οργανώσεις ως βάση της πολιτικής του για την απόκτηση στρατηγικού βάθους από τη δεκαετία του 1950. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η οργάνωση Jamaat-e-Islami σκοπός της οποίας ήταν να εμπλακεί σε ζητήματα που σχετίζονταν με το Αφγανιστάν.

¹⁶³ Βλ. S.K.Rath, «Pakistan's Double Game», *World Affairs* 15:2 (Summer 2011), σελ.92. Η CIA κατηγορούσε ευθέως για πολλά χρόνια την ISI πως συντόνιζε και εκτελούσε επιθέσεις εναντίον του επίσημου αφγανικού στρατού και των συμμαχικών δυνάμεων ιδιαίτερα την περίοδο 2004-2009.

¹⁶⁴ Ο.π. σελ.97

¹⁶⁵ Βλ. Grare, *Pakistan-Afghanistan Relations*, σελ.5. Για πολλούς, βέβαια, ο ρόλος του Πακιστάν δεν περιοριζόταν μόνο στην υπόθαλψη των Talibans, αλλά ήταν πιο ενεργός. Για παράδειγμα, πολλοί μαχητές και στενοί συνεργάτες του Mullah Omar έρχονταν από την περιοχή Quetta.

¹⁶⁶ Βλ. Rath, «Pakistan's Double Game», σελ.98. Πρέπει να σημειωθεί πως ο Musharraf εμπιστευόταν τις πληροφορίες και τις απόψεις της ISI και φαίνεται πως παρασκηνακά προωθούσε την μεταφορά όπλων και καυσίμων στους Taliban.

τηρώντας τη συμφωνία με τις ΗΠΑ¹⁶⁷. Από την άλλη πλευρά, κάποιοι αναλυτές θεωρούσαν πως ο Musharraf προσπάθησε να ελέγξει αρχικά τα ισλαμιστικά τρομοκρατικά στοιχεία, αλλά οι έντονες διασυνδέσεις τους εντός του στρατού και των μυστικών υπηρεσιών, δεν του επέτρεψαν να αποκτήσει σημαντική ισχύ εναντίον τους¹⁶⁸.

Η διττή πολιτική που ασκούσε το Πακιστάν γίνεται ακόμα πιο έντονη από το γεγονός πως είχε δεχθεί πακέτα δισεκατομμυρίων δολαρίων από το αμερικανικό Κογκρέσο προκειμένου να συνδράμει στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας¹⁶⁹. Παρόλα αυτά, φαίνεται πως τα ποσά αυτά διοχετεύονταν σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς για την άμυνα ενάντια στην Ινδία και σε παρασκηνακό επίπεδο προσέφεραν βοήθειες στην ISI για την περίθαλψη των Ταλιμπάν¹⁷⁰.

Οι προσεγγίσεις των γειτονικών περιφερειακών δυνάμεων από τις ΗΠΑ αφορούσαν μεν την πολεμική επιχείρηση ενάντια στους Ταλιμπάν, είχαν, όμως, ευρύτερη προοπτική δε. Τα στοιχεία που κατείχε στα χέρια της η κυβέρνηση των ΗΠΑ αναδείκνυαν πως πυρήνες της Αλ Κάιντα υπήρχαν διασκορπισμένες σε 60 χώρες (ανάμεσα τους και οι ΗΠΑ) και στόχος της αμερικανικής κυβέρνησης ήταν η εξάλειψή τους από παντού¹⁷¹.

Υπεύθυνη για την επιχείρηση τέθηκε η CENTCOM¹⁷². Ο Υπουργός Rumsfeld δήλωσε πως πρωταρχικός στόχος της επιχείρησης είναι η ανατροπή ισχύος στην περιοχή και η ανατροπή του καθεστώτος των Ταλιμπάν με την ταυτόχρονη ενίσχυση των τοπικών πληθυσμών που αντιτίθενται στους Ταλιμπάν¹⁷³.

Με πυραυλικές επιθέσεις και αεροπορικές επιδρομές σε κεντρικές πόλεις του Αφγανιστάν¹⁷⁴ εναντίον των Ταλιμπάν, αλλά και στην περιοχή Kandahar,¹⁷⁵ ξεκίνησε

---

¹⁶⁷ Βλ. Rath, «Pakistan's Double Game», σελ. 98. Επίσης, A. Rashid, *Descent into Chaos: The US and the Disaster in Pakistan, Afghanistan and Central Asia*, Penguin, London 2009, σελ. 78

¹⁶⁸ Βλ. I. Malik, «Pakistan 2001: The Afghanistan Crisis and the Rediscovery of the Frontline State», *Asian Survey* 42:1 (Jan.-Feb.2002), σελ. 207

¹⁶⁹ Βλ. Rath, «Pakistan's Double Game», σελ.99

¹⁷⁰ Ο.π. σελ.93.

¹⁷¹ Βλ. Wright et al., *A Different Kind*, σελ. 40-41

¹⁷² *United States Central Command*: έχει υπό την αρμοδιότητά της τις περιοχές της Μ. Ανατολής, της Κεντρικής Ασίας και ένα μέρος της Ανατολικής Ασίας

¹⁷³ Βλ. Wright et al., *A Different Kind*, σελ.43

¹⁷⁴ Πρόκειται για την πρωτεύουσα Kabul και για τις πόλεις Herat, Shindand, Shibirghan και Mazar-e Sharif.

¹⁷⁵ Πόλη πλησίον του καταφυγίου του Mullah Mohammed Omar, ενός εκ των ηγετών του καθεστώτος των Taliban.

η επιχείρηση Enduring Freedom στις 7 Οκτωβρίου 2001(Χάρτης 3)¹⁷⁶. Προκειμένου να αναδειχθεί το γεγονός πως η επίθεση στρεφόταν κατά του καθεστώτος των Ταλιμπάν και όχι του αφγανικού λαού, 2 αεροσκάφη τύπου C-17 διένειμαν περίπου 37.500 πακέτα ανθρωπιστικής βοήθειας ημερησίως¹⁷⁷.

Η αλήθεια είναι πως η επιχείρηση κατά την εκκίνησή της δεν είχε σχεδιαστεί λεπτομερώς και για αυτό οι πρώτες επιθέσεις δε στέφθηκαν με επιτυχία. Η κατάσταση άρχισε να αλλάζει τον Νοέμβριο του 2001¹⁷⁸. Σημαντική ήταν η αρωγή της Northern Alliance, της συμμαχίας τοπικών στρατιωτικών ομάδων που αντιτίθενται στο καθεστώς των Taliban από το 1996.¹⁷⁹ Ο σταθερός πυρήνας της Northern Alliance αποτελούνταν από 10.000 μαχητές, τους οποίους συμπλήρωναν και ημιεπαγγελματίες μαχητές, υποστηρικτές του παλαιού καθεστώτος αλλά και των mujahideen¹⁸⁰.

Στα τέλη του Νοεμβρίου ορίστηκε ένα σχέδιο 4 σταδίων για την επίτευξη του στόχου. Τα πρώτα 2 στάδια (Preparing for Operations & Initial Combat Operations) αφορούσαν την προετοιμασία και το πρωταρχικό στάδιο συγκρούσεων, συνεπώς είχαν ήδη τεθεί ουσιαστικά σε εφαρμογή από τις 7 Οκτωβρίου. Το τρίτο στάδιο (Decisive Operations) αφορούσε την κατάληψη των μεγάλων πόλεων του Αφγανιστάν και την εξάλειψη όποιων δυνάμεων των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα είχαν απομείνει. Μόλις ολοκληρωνόταν και αυτή η φάση, το τελικό στάδιο (Sustainment and Prevention) προέβλεπε την διεξαγωγή ανθρωπιστικών επιχειρήσεων και αντιτρομοκρατικών δράσεων προς αποφυγή της επαναφοράς της τρομοκρατικής δραστηριότητας στην περιοχή¹⁸¹.

Η πρώτη μεγάλη πόλη, η οποία καταλήφθηκε από τις αμερικανικές δυνάμεις και την Northern Alliance, ήταν το Mazar-e Sharif. Η πόλη αυτή αποτελούσε ορόσημο λόγω της τοποθεσίας της για την εξέλιξη της επιχείρησης στο βόρειο κομμάτι της

---

¹⁷⁶ Βλ. R. Stewart, « The Global War on Terrorism», στο R. Stewart (ed.), *American Military History Volume II: The United States Army in a Global Era, 1917-2008*, Center of Military History United States Army, Washington DC 2010 (2nd ed.), σελ. 25

¹⁷⁷ Ο.π., σελ. 7

¹⁷⁸ Ο.π., σελ. 25

¹⁷⁹ Η Northern Alliance ήταν γνωστή και ως United Front. Αποτελούνταν από εθνοτικές ομάδες Τατζίκων, Ουζμπέκων και Χαζάρων, οι οποίοι διοικούσαν από τους τοπικούς τους πολέμαρχους. Η δράση της στην επιχείρηση Enduring Freedom αφορούσε το βόρειο και βορειοανατολικό κομμάτι του Αφγανιστάν εκμεταλλευόμενη τις γνώσεις του σκληροτράχηλου εδάφους αυτής της περιφέρειας και την αυξανόμενη λαϊκή δυσαρέσκεια για το καθεστώς των Taliban.

¹⁸⁰ Βλ. Stewart, « The Global War», σελ. 7

¹⁸¹ Ο.π. 25-26

χώρας¹⁸². Από τις 21 Οκτωβρίου και για περίπου είκοσι ημέρες είχαν ξεσπάσει σκληρές μάχες μεταξύ των Ταλιμπάν¹⁸³ και της Northern Alliance¹⁸⁴. Μάλιστα, στις 23 Οκτωβρίου ξέσπασε η πιο σκληρή μάχη της επιχείρησης μέχρι εκείνη τη στιγμή με σφοδρές ανταλλαγές πυρών πυροβολικού μεταξύ των 2 πλευρών¹⁸⁵.

Όλα άλλαξαν τρεις ημέρες μετά, όταν οι ΗΠΑ απέστειλαν αεροσκάφη για συνεχείς επιδρομές κατά σημαντικών στόχων της περιοχής. Η συμμετοχή αυτή ήταν καταλυτική και εν τέλει το Mazar-e-Sharif πέρασε στα χέρια των ΗΠΑ και της Northern Alliance στις 10 Νοεμβρίου. Χρησιμοποιήθηκε ως σημείο ανασύνταξης των ενόπλων δυνάμεων και ως αφετηρία για τις επιχειρήσεις κατάληψης των πόλεων Taluqan, Kunduz και εν τέλει και της Kabul¹⁸⁶.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί πως παρά τις συνεχόμενες επιτυχίες, οι ΗΠΑ είχαν να αντιμετωπίσουν και τη διατήρηση ισορροπιών μεταξύ των εθνοτικών ομάδων που αποτελούσαν την National Alliance. Σκοπός ήταν να μοιράζονται οι αμερικανικές δυνάμεις, ώστε να επιτυγχάνονται οι κεντρικοί στόχοι της επιχείρησης Enduring Freedom, χωρίς, όμως, να νιώθει αδικημένος κάποιος από τους πολέμαρχους που καθοδηγούσε κάποιο υποσύνολο της National Alliance¹⁸⁷. Γι' αυτόν τον λόγο, επεδίωκαν να αποστέλλουν τους πολέμαρχους σε επιχειρήσεις σε περιφερειακές πόλεις, εκτός της Kabul, ώστε να μην ανατραπεί η ισορροπία ισχύος.

Μέχρι και τις 26 Νοεμβρίου 2001, οι Ταλιμπάν είχαν αποσυρθεί από τις θέσεις τους στο βόρειο κομμάτι εξαιτίας, κυρίων, των ακριβών αεροπορικών χτυπημάτων σε καίριους στόχους¹⁸⁸. Στο νότιο μέρος του Αφγανιστάν, όμως, η κατάσταση ήταν ελαφρώς διαφορετική και πιο δύσκολη για τις ΗΠΑ, καθώς δεν υπήρχε ισχυρό μέτωπο κατά των Ταλιμπάν όπως στον Βορρά, ενώ και οι πολέμαρχοι που βρίσκονταν στον Βορρά δεν ενδιαφέρονταν για τις πόλεις του Νότου. Επιπλέον, η πλειονότητα του πληθυσμού αποτελείται από σουνίτες Pashtun, οι οποίοι αποτελούσαν τον πυρήνα των Ταλιμπάν.

---

¹⁸² Βλ. Wright et al., *A Different Kind*, σελ. 75. Η συγκεκριμένη πόλη αποτελούσε στόχο στρατηγικής σημασίας, καθώς βρισκόταν στην κοιλάδα του ποταμού Balkh περίπου 35 μίλια νότια των συνόρων με το Ουζμπεκιστάν και επρόκειτο για μεγάλο εμπορικό κόμβο από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

¹⁸³ Η δύναμή τους υπολογιζόταν περίπου στους 3-5.000 μαχητές.

¹⁸⁴ Επικεφαλής είχε τεθεί ο Ουζμπεκός Στρατηγός Dostum.

¹⁸⁵ Βλ. B. Lambeth, *Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom*, RAND Corporation, Santa Monica 2005, σελ. 120

¹⁸⁶ Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ. 29

¹⁸⁷ Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ. 29-30

¹⁸⁸ Ο.π., σελ. 34

Παρόλα αυτά, στις 13 Νοεμβρίου 2001 ξεκίνησε, λίγα χιλιόμετρα έξω από την Kabul, η σύγκρουση μεταξύ των δυνάμεων της Operational Detachment Alpha (ODA) 555 και της Northern Alliance¹⁸⁹ από τη μία και των αμυνόμενων Ταλιμπάν από την άλλη. Η αντίσταση των Ταλιμπάν δε διήρκεσε πολύ και η προέλαση των αμερικανικών δυνάμεων και της Northern Alliance ήταν πλέον εύκολη μέσω της πεδιάδας Shomali, σε βαθμό που εξέπληξε και την ηγεσία των αμερικανικών δυνάμεων¹⁹⁰.

Λόγω της αδυναμίας των Ταλιμπάν να αμυνθούν εκείνη τη χρονική περίοδο, η Northern Alliance, παρά τις αμφιβολίες των ΗΠΑ και του Πακιστάν¹⁹¹ προέλασε προς την πρωτεύουσα και στις 14 Νοεμβρίου 2001 εκδίωξε τους Ταλιμπάν από την πόλη, οι οποίοι εγκατέλειψαν την Kabul ύστερα από 50 χρόνια¹⁹². Η μόνη μεγάλη πόλη που έμενε για να προχωρήσει το σχέδιο των ΗΠΑ ήταν η πόλη Kandahar στον Νότο.

Έτσι, οι ΗΠΑ έπρεπε να βρουν έναν τοπικό ηγέτη, γνώστη του status quo της περιοχής, ο οποίος ήταν κατά του καθεστώτος των Ταλιμπάν και παράλληλα να χαιρεί της εμπιστοσύνης του πληθυσμού των Pashtun. Η CIA εντόπισε αυτόν τον ηγέτη στο πρόσωπο του Hamid Karzai¹⁹³.

Με την επιστροφή του από το εξωτερικό και την υποστήριξη της ODA 574 και μιας ομάδας Pashtun μαχητών, ο Hamid Karzai ξεκίνησε την προσπάθειά του για την απελευθέρωση του νότιου τομέα από τους Ταλιμπάν¹⁹⁴.

Η ολοένα και μεγαλύτερη επέκταση των δυνάμεων αυτών ασκούσε μεγάλη πίεση στον ηγέτη των Ταλιμπάν, Mullah Omar, ώστε να εγκαταλείψει την πόλη Kandahar, ενώ είχε απομείνει με 3.000 δικούς του μαχητές και 300 μαχητές της Αλ Κάιντα. Ο Mullah Omar εν τέλει αποχώρησε από την πόλη αφήνοντας τα ηνία στον Υπουργό

---

¹⁸⁹ Με προεξέχοντες τους πολέμαρχους Bismullah Khan και Mohammed Fahid Khan.

¹⁹⁰ Wright et al., *A Different Kind*, σελ. 97

¹⁹¹ Ο.π., σελ. 97. Οι ΗΠΑ φοβόνταν πως η αιφνίδια κατάκτηση της πόλης από την Northern Alliance θα μπορούσε να τρομοκρατήσει τους ηγέτες της φυλής Pashtun που είχαν συνταχθεί κατά των Taliban και αυτό θα έκανε πιο δύσκολο το έργο μιας νέας, σταθερής κυβέρνησης στο Αφγανιστάν. Επιπλέον, και ο Πρόεδρος του Πακιστάν, Pervez Musharraf, εξέφραζε τις ανησυχίες του για την ορθή μεταχείριση των συμφερόντων της φυλής Pashtun στη μετά-Ταλιμπάν εποχή.

¹⁹² Ο.π., σελ. 97

¹⁹³ Βλ. L. Freedman, *A Choice of Enemies: America Confronts the Middle East*, Public Affairs, New York 2008, σελ. 457. Επίσης, βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ. 37. Η CIA θεωρούσε πως ο Hamid Karzai ήταν το ιδανικό πρόσωπο, όχι μόνο για την αντεπίθεση κατά των Taliban στον νότιο τομέα, αλλά και για να ηγηθεί της χώρας στην επόμενη ημέρα. Προερχόταν από οικογένεια σουνιτών Pashtun με παράδοση στη συμμετοχή στα κοινά και σε ένοπλες συγκρούσεις. Ο παππούς του συμμετείχε στον εθνικό πόλεμο για ανεξαρτησία το 1919, ενώ ο πατέρας του, Abdul Karzai ήταν μέλος του αφγανικού Κοινοβουλίου πριν τη σοβιετική επέμβαση. Ο ίδιος ο Hamid Karzai, μετά τις σπουδές του στην Ινδία, επέστρεψε στο Αφγανιστάν για αντίσταση κατά της ΕΣΣΔ και μόλις τελείωσε ο πόλεμος, συμμετείχε στην προσωρινή κυβέρνηση. Η οικογένεια Karzai στάθηκε απέναντι στους Taliban, οι οποίοι το 1999 δολοφόνησαν τον πατέρα του, Abdul.

¹⁹⁴ Βλ. Wright et al., *A Different Kind of War*, σελ. 100

Άμυνας, Mullah Obaidullah, και αναφέροντας στον Mullah Naqib και τους βοηθούς του πως μπορούν να ενεργήσουν όπως επιθυμούν σχετικά με την παραμονή τους στην πόλη¹⁹⁵.

Με πρωτοβουλία του Mullah Naqib, η πόλη παραδόθηκε στον Hamir Karzai στις 5 Δεκεμβρίου 2001, ο οποίος απέδωσε αμνηστία στον πρώτο και του πρότεινε τη θέση του κυβερνήτη. Ο Karzai, όπως και μέρος της ηγεσίας των Ταλιμπάν που παρέμεινε στην πόλη, θεωρούσαν πως μια τέτοια συμφωνία θα μπορούσε να επιφέρει την ειρήνη με όσο το δυνατόν λιγότερες απώλειες¹⁹⁶. Οι ΗΠΑ δεν είδαν θετικά αυτήν την εξέλιξη.

Ο Donald Rumsfeld στις 6 Δεκεμβρίου 2001 δήλωσε σε συνέντευξη τύπου πως δεν πρόκειται να διαπραγματευθούν με τους τρομοκράτες και πως αν υλοποιηθεί μια τέτοια συμφωνία με τους Ταλιμπάν θα θέσει σε κίνδυνο την στήριξη των ΗΠΑ προς τον Karzai. Τελικά, στις 7 Δεκεμβρίου 2001 και με την είσοδο των ένοπλων ομάδων του Sharzai στην πόλη, προκειμένου να αποφευχθούν εσωτερικές αψιμαχίες στην Northern Alliance, ο Sharzai ορίστηκε ως Κυβερνήτης της Kandahar, ενώ ο Mullah Naqib ορίστηκε ως Αντικυβερνήτης¹⁹⁷.

Παράλληλα με τις συγκρούσεις έξω από την πόλη Kandahar, με πρωτοβουλία του ΟΗΕ, ύστερα από το Ψήφισμα 1383/2001 του ΣΑ, διοργανώθηκε στις 5 Δεκεμβρίου στη Βόννη σύσκεψη για το νέο καθεστώς της χώρας. Στη σύσκεψη κλήθηκαν αντιπρόσωποι από τις ΗΠΑ, τη Ρωσική Ομοσπονδία, την Ινδία, το Ιράν, το Πακιστάν και από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Προσκλήθηκαν, επίσης, αντιπρόσωποι από την Northern Alliance και Αφγανοί εξόριστοι. Αντιθέτως, δεν προσκλήθηκαν από τον ΟΗΕ εκπρόσωποι του καθεστώτος των Ταλιμπάν¹⁹⁸.

Το πόρισμα της σύσκεψης έδωσε στον Hamid Karzai το χρίσμα, ώστε να αναλάβει την Afghan Interim Authority (AIA), τον οργανισμό που θα είχε ως αποστολή την κυβερνητική και οικονομική ανοικοδόμηση του Αφγανιστάν στα εδάφη που είχαν απελευθερωθεί από τους Ταλιμπάν. Δημιουργήθηκε, επίσης, η International Security Assistance Force (ISAF) με σκοπό την εκπαίδευση και επίβλεψη των αφγανικών σωμάτων ασφαλείας, αλλά και την παροχή μονάδων για αστυνομική επίβλεψη στην Kabul. Η Μ. Βρετανία δέχθηκε να αναλάβει την ηγεσία της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας αναλαμβάνοντας την ευθύνη για την καθοδήγηση, τα διευθυντικά

---

¹⁹⁵ Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ. 44

¹⁹⁶ Ο.π., σελ. 44. Ο Karzai θεωρούσε πως ο κύριος εχθρός για το Αφγανιστάν ήταν η οργάνωση της al Qaeda. Θεωρούσε πως οι γηγενείς, Αφγανοί Taliban θα έπρεπε να λάβουν αμνηστία.

¹⁹⁷ Ο.π., σελ. 45

¹⁹⁸ Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ. 40

στελέχη και την επάνδρωση των δυνάμεων. Η ISAF θα λογοδοτούσε σε τελικό στάδιο στην Κεντρική Διοίκηση της ΑΙΑ, αλλά αρχικά θα έδινε αναφορά στην βρετανική κυβέρνηση¹⁹⁹.

Φυσικά η αποστολή των ΗΠΑ δεν ολοκληρώθηκε σε αυτό το σημείο, ούτε επιλύθηκαν όλα τα ζητήματα που ταλάνιζαν το κράτος του Αφγανιστάν. Από τις 5 Δεκεμβρίου και την κατάληψη της Kandahar, ο Mullah Omar αγνοούταν με επίσημες αναφορές να τονίζουν πως είχε διαφύγει πιθανότατα προς το Πακιστάν²⁰⁰, ενώ λίγες ημέρες πριν, κατά την πολιορκία της Kabul, ο Osama bin Laden διέφυγε μαζί με άλλους μαχητές της Αλ Κάιντα και Ταλιμπάν προς τα σπήλαια Tora Bora με σκοπό την ανασύνταξη και την προμήθεια όπλων που είχαν αποθηκευτεί εκεί καιρό πριν²⁰¹.

Την ομάδα αυτή προσπάθησε να καταδιώξει ομάδα μαχητών του Hazrat Ali με τη συνδρομή των αμερικανικών ειδικών δυνάμεων, ενώ υπήρξε και εναέρια υποστήριξη. Ο bin Laden επεδίωξε τη σύγκρουση σε αυτή την τοποθεσία, καθώς θεωρούσε ότι το τεχνολογικό πλεονέκτημα του αμερικανικού στρατού και των συμμάχων του δεν θα ίσχυε σε αυτήν την περίπτωση²⁰².

Οι συγκρούσεις διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια του ιερού μήνα του Ραμαζανιού. Συνέπεια αυτού του γεγονότος ήταν η κατάκτηση εδαφών από την Northern Alliance κατά τη διάρκεια της ημέρας λόγω της εναέριας υποστήριξης, αλλά και η υποχώρηση τη νύχτα για να μπορέσουν να τραφούν οι μαχητές της, με αποτέλεσμα την ανάκτηση εδαφών από την Αλ Κάιντα²⁰³.

Σημείο καμπής ήταν η νύχτα της 11^{ης} προς 12^{ης} Δεκεμβρίου. Αρκετοί μαχητές των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις με τους Ali και Zaman για την ειρηνική τους παράδοση. Οι αμερικανικές δυνάμεις Alpha Team 572 και Task Force 11 δεν τήρησαν την κατάπαυση πυρός, φοβούμενες πως εν μέσω των διαπραγματεύσεων ο bin Laden θα αποδρούσε²⁰⁴.

Τελικά, στις 19 Δεκεμβρίου οι συμμαχικές δυνάμεις κατέρριψαν τις αντιστάσεις των τρομοκρατών. Παρά τον σημαντικό αριθμό νεκρών τρομοκρατών, οι αμερικανικές δυνάμεις δεν εντόπισαν τον bin Laden, θεωρώντας πως τελικά διέφυγε στη διάρκεια των μαχών.

---

¹⁹⁹ Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ. 43

²⁰⁰ Ό.π., σελ. 47

²⁰¹ Βλ. Stewart, « The Global War », σελ. 11

²⁰² Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom*, σελ. 49

²⁰³ Βλ. Folse, *Operation Enduring Freedom* σελ.49

²⁰⁴ Ό.π., σελ. 49

Ένα χρόνο αργότερα, στην Kabul, ο Hamid Karzai ορκίζεται Πρωθυπουργός της προσωρινής κυβέρνησης και έγινε ευρύτερα αποδεκτός από τον λαό και τους πολεμάρχους της εκάστοτε φατριάς²⁰⁵. Μέσα στις επόμενες εβδομάδες, η ISAF αποβίβασε περίπου 5.000 στρατιώτες από 18 κράτη, ενώ μια αντίστοιχη αμερικανική δύναμη διασκορπίστηκε στην αφγανική ενδοχώρα προς αναζήτηση μαχητών της al Qaeda, εκκινώντας την επιχείρηση ANACONDA²⁰⁶.

Η κατάσταση βέβαια παρέμεινε έκρυθμη. Με την επιχείρηση ANACONDA οι συμμαχικές δυνάμεις κατάφεραν να εκδιώξουν περισσότερους τρομοκράτες, παρόλα αυτά, οι μαχητές της Αλ Κάιντα βρήκαν καταφύγιο στο βόρειο και νότιο Waziristan, ενώ οι Ταλιμπάν στην πόλη Quetta της πακιστανικής επαρχίας Balochistan²⁰⁷.

Μέσω νέων επιχειρήσεων οι ΗΠΑ προσπάθησαν να αποτρέψουν τις ομάδες αυτές από το να επαναδραστηριοποιηθούν στο Αφγανιστάν, κυρίως στο νοτιοανατολικό κομμάτι²⁰⁸. Παρόλα αυτά, άρχισαν να δίνουν περισσότερο βάρος στην εσωτερική αποκατάσταση του αφγανικού κράτους.

Οι δυνάμεις της ISAF, υπό τη βρετανική ηγεσία, άρχισαν να επεκτείνονται περισσότερο στο εσωτερικό της χώρας και να εκπαιδεύουν το 1^ο τάγμα του πεζικού του Εθνικού Αφγανικού Στρατού μέχρι τον Ιούνιο του 2002, όταν την ηγεσία του σώματος ανέλαβε η Τουρκία που δημιούργησε και εκπαιδευσε το 2^ο τάγμα πεζικού²⁰⁹. Επιπλέον, τη δημιουργία και την εκπαίδευση του αστυνομικού σώματος ανέλαβε η Γερμανία, ενώ οι ΗΠΑ ανέλαβαν την οργάνωση όλου του Εθνικού Αφγανικού Στρατού²¹⁰.

Την 1η Μαΐου του 2003 ο Donald Rumsfeld δήλωσε πως «η μεγάλη μάχη τελείωσε» και πως, σε συνεννόηση με τον Πρόεδρο Bush, τον Αρχηγό του Επιτελείου Franck και τον Αφγανό Πρόεδρο Karzai, «καταλήξαμε πως βρισκόμαστε σε ένα σημείο όπου έχουμε προχωρήσει από μια περίοδο μεγάλης πολεμικής δραστηριότητας σε μια περίοδο σταθερότητας, σταθεροποίησης, ανοικοδόμησης και δράσεων»²¹¹.

---

²⁰⁵ Βλ. Stewart, « The Global War », σελ. 12

²⁰⁶ Ο.π., σελ. 12

²⁰⁷ Βλ. R. Stewart, *Operation Enduring Freedom March 2002-April 2005*, Center of Military History U.S. Army, Washington DC 2005, σελ. 5

²⁰⁸ Ο.π., σελ. 5

²⁰⁹ Βλ. Stewart, *Operation Enduring Freedom*, σελ. 26

²¹⁰ Ο.π., σελ. 26. Οι υποχρεώσεις αυτές των συμμάχων ορίστηκαν κατά τη Σύσκεψη της Γενεύης τον Απρίλιο του 2002 για τον καθορισμό των βασικών πυλώνων βάσει των οποίων θα διασφαλιζόταν καλύτερη ασφάλεια για το Αφγανιστάν.

²¹¹ Βλ. Council on Foreign Relations, «The U.S. War»

Πράγματι, εκείνη την περίοδο υπήρξε ένα γενικότερο κλίμα αισιοδοξίας. Τον Ιανουάριο του 2004 δημοσιεύθηκε το νέο Σύνταγμα του Αφγανιστάν, στο οποίο προβλεπόταν ένα ισχυρό προεδρικό πολίτευμα και στις 9 Οκτωβρίου του ίδιου έτους έλαβαν χώρα οι πρώτες εκλογές στη χώρα μετά το 1969 στις οποίες εξελέγη Πρόεδρος ο Hamid Karzai με ποσοστό 55%²¹².

Παρόλα αυτά, οι τρομοκρατικές επιθέσεις, ειδικά στα νότια και ανατολικά της χώρας, είχαν αναθερμανθεί. Φαίνεται, λοιπόν, πως ο Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας δεν είχε τελειώσει, αλλά είχε μόλις αρχίσει.

3.3.2 Η ερμηνευτική εξέλιξη των ρυθμίσεων περί προληπτικής νόμιμης άμυνας έναντι των μη κρατικών δρώντων

Σύμφωνα με αναφορά του ΟΗΕ το 2004 *«Η τρομοκρατία επιτίθεται στις αξίες που βρίσκονται στην «καρδιά» του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών: τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, τον σεβασμό στο δίκαιο, τους κανόνες του πολέμου που προστατεύουν τους πολίτες, την ανοχή μεταξύ λαών και κρατών και την ειρηνική επίλυση των διαφορών»*.²¹³

Όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, το βασικό θεμέλιο για την απαγόρευση της χρήσεως βίας είναι το Άρθρο 2 παρ. 4 του Χάρτη του ΟΗΕ, ενώ μοναδική εξαίρεση είναι το Άρθρο 51 για την άσκηση νόμιμης άμυνας. Πριν τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 υπήρχε η πεποίθηση πως τα άρθρα αυτά αφορούσαν μόνο στις διακρατικές συγκρούσεις. Μετά την ημέρα εκείνη τέθηκε πλέον σοβαρά υπό συζήτηση κατά πόσο τα κράτη έχουν δικαίωμα να ασκήσουν νόμιμη άμυνα εναντίον μη κρατικών δρώντων, ζήτημα το οποίο, όμως, είχε απασχολήσει και παλαιότερα την διεθνή κοινότητα²¹⁴.

---

²¹² Βλ. Council on Foreign Relations, «The U.S. War»

²¹³ Βλ. United Nations, *A More Secure World: Our shared responsibility*, United Nations, New York 2004, σελ. 47: « Terrorism attacks the values that lie at the heart of the Charter of the United Nations: respect for human rights; the rule of law; rules of war that protect civilians; tolerance among peoples and nations; and the peaceful resolution of conflict. »

²¹⁴ Βλ. C. Henderson, *The Use of Force and International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2018, σελ. 308. Από την έκδοση του Χάρτη του ΟΗΕ παρατηρούνται αρκετές υποθέσεις επιχειρήσεων κατά της Τρομοκρατίας, όπως οι επεμβάσεις της Νοτίου Αφρικής στην ευρύτερη νότια περιοχή της αφρικανικής ηπείρου τις δεκαετίες του 1970 και 1980, οι ισραηλινές επεμβάσεις στον Λίβανο το 1968 και την Τύνιδα το 1985 και οι επιχειρήσεις της Τουρκίας στο Βόρειο Ιράκ στη δεκαετία του 1990 και του 2000 για την αντιμετώπιση του κουρδικού ΡΚΚ.

Γενικότερα, τα κράτη είχαν δύο προσεγγίσεις σχετικά με την αντιμετώπιση των τρομοκρατικών επιθέσεων. Η πρώτη είναι η καθαρά νομική, που θεωρεί την τρομοκρατία ως ενέργεια καθαρά ποινικού χαρακτήρα που πρέπει να διευθετηθεί από τα πολιτικά όργανα. Αυτή η προσέγγιση μέχρι πρόσφατα αποτελούσε και τη διαδεδομένη λύση. Από τα μισά της δεκαετίας του '80, άρχισε να εντείνεται η πεποίθηση πως η τρομοκρατία πρέπει να επιλύεται με ένοπλη σύγκρουση ακόμα και στην πιθανότητα τρομοκρατικής επίθεσης²¹⁵. Για να είναι νόμιμο, όμως, ένα τέτοιο μέτρο πρέπει να εξετάσουμε αν αυτή αποτελεί ένοπλη επίθεση βάσει του διεθνούς δικαίου.

Με μια στενή ερμηνεία του όρου «ένοπλη επίθεση», όπως αναφέρεται στο Άρθρο 51 του Χάρτη, μια τρομοκρατική επίθεση δεν αποτελεί μέρος του όρου αυτού. Η ερμηνεία αυτή αποτελούσε την πεποίθηση της πλειοψηφίας την περίοδο δημοσίευσης του Χάρτη, ενώ υποστηρίζεται πως τα ίδια τα Ηνωμένα Έθνη επεδίωκαν μια τέτοια ερμηνεία προκειμένου να τεθούν συγκεκριμένα όρια σχετικά με το τι αποτελεί ένοπλη επίθεση και να αποφευχθούν με αυτόν τον τρόπο περαιτέρω ένοπλες συγκρούσεις, καθώς θεωρούσαν πως με μια ευρεία ερμηνεία η κατάσταση θα μπορούσε να είναι ανεξέλεγκτη²¹⁶. Επιπλέον, εκείνη την περίοδο, κατά την οποία ξεκίνησε ο Ψυχρός Πόλεμος, η έντονη ανησυχία της διεθνούς κοινότητας αφορούσε ως επί το πλείστον την ενδεχόμενη σύγκρουση μεταξύ τακτικών στρατών και όχι τη δράση τρομοκρατικών οργανώσεων²¹⁷.

Παράλληλα, υπήρχε η άποψη πως τρομοκρατικές ενέργειες που υποκινούνται από ένα κράτος με την αποστολή ένοπλων ομάδων μπορούν να θεωρηθούν ισότιμα ως ένοπλες επιθέσεις, όπως αποτυπώθηκε από τη ΓΣ του ΟΗΕ το 1974²¹⁸. Επιπλέον, και το ΔΔΧ στην απόφασή του για την υπόθεση της Nicaragua έκρινε πως η κρυφή στρατιωτική δραστηριότητα, εάν ενέχει και συγκεκριμένη βαρύτητα, μπορεί να θεωρηθεί ως ένοπλη επίθεση²¹⁹.

---

²¹⁵ Βλ. Travalio & Altenburg, «Terrorism, State Responsibility », σελ. 99

²¹⁶ Βλ. M.S. King, « The Legality of the United States War on Terror: Is Article 51 a Legitimate Vehicle for the War in Afghanistan or Just a Blanket to Cover-Up International War Crimes? », *ILSA Journal of International & Comparative Law* 9:2 (2003), σελ. 461

²¹⁷ Ο.π., σελ. 461

²¹⁸ Βλ. C.Greenwood, «International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida and Iraq», *San Diego International Law Journal* 4:1 (Jul. 2003), σελ. 16. Αναφέρεται στο Ψήφισμα 3314/1974 της ΓΣ του ΟΗΕ.

²¹⁹ Ο.π., σελ. 16-17

Με την πάροδο του χρόνου άρχισε να εμφανίζεται πιο έντονα και μια ευρύτερη ερμηνεία, σύμφωνα με την οποία στον όρο «ένοπλη επίθεση» θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται και η ένοπλη δράση τρομοκρατικών ομάδων που έχουν την υποστήριξη ενός κράτους²²⁰. Κύριος εκφραστής αυτής της πεποίθησης ήταν οι ΗΠΑ²²¹.

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου η παγκόσμια κοινότητα θεωρούσε πως οι κινήσεις της Αλ Κάιντα και των υπόλοιπων τρομοκρατικών ομάδων αποτελούσαν ένοπλη επίθεση και απέμενε αυτό να ξεκαθαριστεί και από το ΣΑ του ΟΗΕ. Σκοπός ήταν να καθοριστεί αν η επιχείρηση των ΗΠΑ μπορεί να θεωρηθεί ως νόμιμη άμυνα υπό το Άρθρο 51 του Χάρτη με βάση και το επιχείρημα πως ο σκοπός ήταν η αποφυγή μελλοντικού παρόμοιου περιστατικού και η καταστροφή των τρομοκρατών²²². Πράγματι, το ΣΑ εξέδωσε τα Ψηφίσματα 1368 και 1373 σχετικά με την αντιμετώπιση των τρομοκρατικών ενεργειών²²³. Το ΣΑ καλούσε όλα τα κράτη να «λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα» και να «εντείνουν τις προσπάθειες τους» για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Η αναγνώριση της επιχείρησης Enduring Freedom ήρθε επίσημα με το Ψήφισμα 1510/2003, όταν το ΣΑ, αποδεχόμενο τον χαρακτήρα της ως νόμιμη βάση του Κεφαλαίου VII του Χάρτη, επέκτεινε τις δραστηριότητες της ISAF²²⁴.

Η επίδραση της επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ο φόβος πως δεν θα ήταν η τελευταία μεγάλη επίθεση της Αλ Κάιντα και η αλλαγή που διαφαινόταν να λαμβάνει χώρα στην παγκόσμια κοινότητα ανάγκασε όλα τα κράτη-μέλη του ΣΑ να αποδεχθούν την επιχείρηση των ΗΠΑ ως δίκαιη, νομικά και ηθικά, καθώς αυτή η ένοπλη σύγκρουση με τους τρομοκράτες θεωρείτο η πλέον κατάλληλη αντίδραση. Ακόμα και η Ρωσία, που αποτελούσε το αντίπαλο δέος των ΗΠΑ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, παρά τις αρχικές αντιρρήσεις του V.Putin, εξέλαβε την επιχείρηση αυτή ως ευκαιρία να

---

²²⁰ Βλ. King, «The Legality of the United States», σελ. 462

²²¹ Βλ. E. Mylonaki & T. Burton, « The Expanded Doctrine of Self-Defence & International Security Assistance – The Case of Afghanistan 2001-2020», *International Law Research* 11:1 (2022), σελ. 339. Οι ΗΠΑ επικαλούμενες το Άρθρο 51 προχώρησαν σε εκτόξευση πυραύλων μέσω της επιχείρησης Infinite Reach σε πιθανές βάσεις της al Qaeda στο Αφγανιστάν ως απάντηση στις αμερικανικές πρεσβείες στο Nairobi και το Dar es Salaam. Η επιχείρηση αυτή ήταν η πρώτη φορά που οι ΗΠΑ προχώρησαν σε ένα προληπτικό χτύπημα ενάντια σε μια τρομοκρατική οργάνωση. Η επιχείρηση αυτή εκκίνησε στις 20 Αυγούστου 1998. Πρόεδρος των ΗΠΑ εκείνη την εποχή ήταν ο Bill Clinton. Ο Clinton εξέφραζε φόβους για πιθανή χρήση βιολογικών ή χημικών όπλων από τρομοκρατικές ομάδες. Παρόλα αυτά, ο σχεδιασμός της επιχείρησης υποδεικνύει πως αποτελούσε πιθανότατα μια μέθοδο αντιποίνων.

²²² Βλ. King, «The Legality of the United States», σελ. 463

²²³ Βλ. M. Brailey, « The Use of Pre-Emptive and Preventive Force in an Age of Terrorism: Some Ethical and Legal Considerations, *Australian Army Journal* 2:1 (2004), σελ. 152

²²⁴ Βλ. Mylonaki & Burton, « The Expanded Doctrine», σελ. 340

ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος για τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον της από τους Ταλιμπάν και έτσι κατείχε συμβουλευτικό ρόλο στην επιχείρηση²²⁵.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί το γεγονός πως οι ΗΠΑ διεύρυναν το δόγμα τους περί προληπτικής νόμιμης άμυνας κατά των τρομοκρατικών ομάδων και έναντι μεμονωμένων ατόμων που θεωρούσαν τρομοκράτες. Συγκεκριμένα, με τον όρο *enemy combatant* οι ΗΠΑ προσδιόριζαν μεμονωμένα άτομα που λάμβαναν μέρος σε ένοπλες εχθροπραξίες με τη χρήση αθέμιτων μέσων έναντι των ΗΠΑ²²⁶. Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε από την κυβέρνηση G.W. Bush κατά τη διάρκεια του Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας για τα μέλη των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα. Με τη χρήση αυτού του όρου, οι ΗΠΑ εξουσιοδοτούσαν τις ένοπλες δυνάμεις τους να συλλάβουν και να αρνηθούν ακόμα και την παροχή δικαιωμάτων βάσει της τρίτης Σύμβασης της Γενεύης του 1949²²⁷. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως αιχμάλωτοι με αυτό το status φυλακίστηκαν στις εγκαταστάσεις του Guantanamo και αντιμετώπισαν μεθόδους ανάκρισης, που έφταναν μέχρι και τα βασανιστήρια, ενώ άλλοι κρατούνταν σε μυστικές φυλακές, οι οποίες είχαν δημιουργηθεί από τη CIA, σε διάφορα σημεία του πλανήτη²²⁸.

3.3.3 Η επιχείρηση κατά του Osama bin Laden στο έδαφος του Πακιστάν και η νομική κατασκευή του “targeted killing”

Η διαφυγή του Osama bin Laden συνετέλεσε στην έναρξη μιας διαρκούς καταδίωξης από την πλευρά των ΗΠΑ. Για να μπορέσει η αμερικανική ηγεσία να τον εντοπίσει ανέπτυξε το δόγμα αξιοποίησης του “targeted killing” τόσο κατά τη διακυβέρνηση Bush όσο και στην περίοδο διακυβέρνησης του Barack Obama. Η μέθοδος αυτή όμως εγείρει ερωτήματα κυρίως ως προς την νομική της ισχύ.

Σύμφωνα με τον ML.Gross το “targeted killing” αποτελεί μια «προμελετημένη, χωρίς περιορισμούς και εκ προθέσεως δολοφονία ενός μοναδικά αναγνωρισμένου ατόμου»²²⁹, ενώ σύμφωνα με τον C. Henderson «δεν υπάρχει ένας σαφής ορισμός για το *targeted killing*, παρόλα αυτά μπορεί να θεωρηθεί ως η εξωεδαφική χρήση

---

²²⁵ Βλ. A. Stent, « The Impact on September 11 on US-Russian Relations», Brookings, 8/9/2021, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4k33jnj7> (ημερομηνία πρόσβασης 10/05/2023)

²²⁶ Βλ. M. Stefan, « Enemy Combatant », Britannica, 27/01/2017, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/mrx4z9pw> (ημερομηνία πρόσβασης 23/05/2024)

²²⁷ Ο.π.

²²⁸ Ο.π.

²²⁹ Βλ. ML Gross, « Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence? », *Journal of Applied Philosophy* 23:3 (2006), σελ. 323-4

θανατηφόρου βίας εναντίον ενός συγκεκριμένου μη κρατικού δρώντος που βρίσκεται στην επικράτεια άλλου κράτους»²³⁰.

Πρώτο το Ισραήλ ήταν αυτό που ξεκίνησε να χρησιμοποιεί αυτή τη μέθοδο για την εξόντωση τρομοκρατών κατά τη δεκαετία του 1980 για ηγετικά στελέχη της Hezbollah²³¹, ενώ και πιο πρόσφατα υπήρξαν αντίστοιχες επιχειρήσεις κατά ηγετών της Hamas, της Palestinian Islamic Jihad, της al Aqsa Martyrs Brigade και άλλων τρομοκρατικών οργανώσεων²³².

Οι ΗΠΑ κατέκριναν αρχικά αυτήν την τακτική του Ισραήλ ως «υπερβολική» επιβάλλοντας, μάλιστα, και κυρώσεις²³³. Παρά την επίσημη αποδοκιμασία αυτής της πρακτικής, ακόμα και μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, οι ΗΠΑ είχαν αρχίσει να σχεδιάζουν στοχευμένες επιθέσεις, κυρίως με τη χρήση UAV Drones, ενάντια στα ηγετικά στελέχη τρομοκρατικών οργανώσεων. Η πρακτική αυτή αποτέλεσε τελικά πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής του G.W.Bush αλλά και του B.Obama με την αιτιολογία πως οι ΗΠΑ βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση με την Αλ Κάιντα²³⁴.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η πρώτη δολοφονία που πραγματοποιήθηκε με τη χρήση drone τύπου MQ-1 Predator με την εκτέλεση του Mohammed Atef, σημαντικού στελέχους της Αλ Κάιντα, τον Νοέμβριο του 2001²³⁵ και η απόπειρα δολοφονίας του δεύτερου τη τάξει ηγέτη της Αλ Κάιντα, Ayman al-Zawahiri, τον Ιανουάριο του 2002²³⁶.

Η πιο σημαντική περίπτωση ήταν η δολοφονία του Osama bin Laden στις 2 Μαΐου 2011 (κατά την περίοδο διακυβέρνησης του B.Obama) στην πόλη Abbottabad του Πακιστάν από επίλεκτη ομάδα των Navy Seals²³⁷.

---

²³⁰ Βλ. Henderson, *The Use of Force*, σελ. 333

²³¹ Βλ. D. Byman, « Do Targeted Killings Work?», *Foreign Affairs* 85:2 (Mar.-Apr. 2006), σελ. 97. Παράδειγμα των στοχευμένων επιθέσεων εναντίον ηγετικών στελεχών της Hezbollah αποτελεί η δολοφονία του σείχη Ragheb Harb το 1984 και του σείχη Abbas Musawi το 1992, σε επίθεση που δολοφονήθηκαν, επίσης, η σύζυγος και ο γιος του.

²³² Ο.π., σελ. 96. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δολοφονία του Salah Shehada (ηγετικού στελέχους της Hamas) στις 22 Ιουλίου 2002 μέσα στο διαμέρισμά του από βόμβα που εξαπέλυσε ισραηλινό αεροσκάφος F-16.

²³³ Ο.π., σελ. 100-101. Οι ΗΠΑ επί προεδρίας G.W.Bush περιόρισαν τις πωλήσεις των ανταλλακτικών για τα ελικόπτερα προς το Ισραήλ.

²³⁴ Βλ. A. Deeks, «Pakistan's Sovereignty and the Killing of Osama bin Laden», *American Society of International Law*, 05/05/2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5m4f5ttr> (ημερομηνία πρόσβασης 15/09/2023)

²³⁵ Βλ. S.F.Pratt, « Crossing Off Names: The Logic of Military Assassination», *Small Wars & Insurgencies* 26:1 (2015), σελ.11

²³⁶ Βλ. Byman, « Do Targeted Killings Work?», σελ. 96

²³⁷ Βλ. APV. Rogers & D. McGoldrick, « Assassination and Targeted Killing- The Killing of Osama bin Laden», *The International and Comparative Law Quarterly* 60:3 (July 2011), σελ. 778

Οι ΗΠΑ τόνισαν πως η νομική βάση για τη συγκεκριμένη επιχείρηση είναι το άρθρο 51 του Χάρτη, καθώς ισχυρίζονται πως αποτελεί μέρος της άσκησης νόμιμης άμυνας²³⁸. Εγείρονται, όμως, αμφιβολίες σχετικά με την νομιμότητα μιας τέτοιας δράσης, καθώς έλαβε χώρα εντός μιας τρίτης χώρας, του Πακιστάν, το οποίο, μάλιστα, αποτέλεσε και σύμμαχο των ΗΠΑ στην επιχείρηση *Enduring Freedom*²³⁹.

Υπάρχουν τρεις περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα κράτος μπορεί να ασκήσει βία στην επικράτεια ενός τρίτου κράτους: α) με απόφαση του ΣΑ του ΟΗΕ βάσει του Κεφαλαίου VII του Χάρτη, β) όταν βρίσκεται σε κατάσταση νόμιμης άμυνας και γ) αν συναινέσει το αντίστοιχο κράτος που έχει την κυριαρχία στην επικράτεια²⁴⁰.

Δεν είναι ακόμα ξεκάθαρο αν το Πακιστάν συναίνεσε ή επιδοκίμασε την επιχείρηση. Σε δήλωσή του ο τότε Πρόεδρος Asif Ali Zardari τόνισε πως το Πακιστάν «αποτελεί ίσως και το μεγαλύτερο θύμα της τρομοκρατίας» και πως «η δικαιοσύνη δεν είναι μόνο πολιτική, αλλά και προσωπική». Επιπλέον, προσπάθησε να προστατεύσει τις υπηρεσίες της χώρας του αναφέροντας πως «ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας είναι τόσο του Πακιστάν όσο και των ΗΠΑ»²⁴¹.

Ένα κράτος, στην επικράτεια του οποίου δραστηριοποιούνται τρομοκρατικές ομάδες, έχει υποχρέωση να αντιμετωπίσει και να προλάβει τους κινδύνους και τις ενδεχόμενες επιθέσεις έναντι τρίτων κρατών από αυτές τις τρομοκρατικές οργανώσεις²⁴². Σε περίπτωση που το κράτος αυτό είναι ανίκανο ή απρόθυμο να εκπληρώσει αυτές τις υποχρεώσεις έναντι των μη κρατικών δρώντων που δραστηριοποιούνται ή κρύβονται στο έδαφός του, τότε υπάρχει η δυνατότητα για περιορισμένη παραβίαση της επικράτειάς του από αμυνόμενο κράτος στα πλαίσια άσκησης αμυντικών ενεργειών με επίθεση σε συγκεκριμένους στόχους²⁴³. Η κατάσταση αυτή αποτελεί το δόγμα «unable or unwilling».

Το δόγμα αυτό υιοθετήθηκε από τις ΗΠΑ γενικότερα στην πρακτική της για την εξάλειψη της τρομοκρατίας. Οι μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ υποστηρίζουν πως είχαν βάσιμες πληροφορίες ότι μέλη της πακιστανικής κυβέρνησης γνώριζαν την παρουσία

---

²³⁸ Βλ. Rogers & McGoldrick, « Assassination and Targeted Killing», σελ. 787

²³⁹ Βλ. S. Miller, « The Ethics of Targeted Killing: Osama bin Laden, Drones, and Counter-Terrorism», *Public Affairs Quarterly* 28:4 (October 2014), σελ. 327

²⁴⁰ Βλ. Deeks, «Pakistan's Sovereignty »

²⁴¹ Βλ. A.A. Zardari, « Pakistan Did its Part», *The Washington Post*, 02/05/2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/362b84js> (ημερομηνία πρόσβασης 11/09/2023). Η μάχη ενάντια των τρομοκρατών αποτελούσε προσωπική υπόθεση για τον Zardari, καθώς η σύζυγός του, Benazir Bhutto (πρώην ΠΘ του Πακιστάν), δολοφονήθηκε τον Δεκέμβριο του 2007 από ομάδα τρομοκρατών.

²⁴² Βλ. Rogers & McGoldrick, « Assassination and Targeted Killing», σελ. 787

²⁴³ Βλ. Henderson, *The Use of Force*, σελ. 322

του bin Laden και πως αν οι ΗΠΑ γνωστοποιούσαν τις προθέσεις τους για την επιχείρηση, τότε ενδεχομένως οι πληροφορίες αυτές να έφταναν στον bin Laden και γι' αυτόν το λόγο θεωρούσαν πως μια κοινοποίηση της αποστολής θα υπονόμεινε την ίδια την αποστολή²⁴⁴.

Από την άλλη πλευρά, το Πακιστάν θεωρούσε πως θα ήταν εφικτό να διενεργήσει μια εφικτή αποστολή σε αυτά τα εδάφη παρά τις δυσχέρειες που ενδεχομένως θα αντιμετώπιζε²⁴⁵ ή τουλάχιστον η επιχείρηση να πραγματοποιείται από κοινού με τις ΗΠΑ, καθώς εδώ και καιρό είχαν μια συνεργασία με τις αμερικανικές στρατιωτικές και μυστικές υπηρεσίες²⁴⁶.

Η αρχή της εδαφικής κυριαρχίας θα υπαγόρευε σε πρώτο στάδιο το αμυνόμενο κράτος να προσέγγιζε το κράτος, στο οποίο κρύβονται οι μη κρατικοί δρώντες, ώστε να λάβει τα απαραίτητα μέτρα ή να συνεργαστούν για την αντιμετώπισή τους. Παρόλα αυτά, αν ισχύει η περίπτωση του “unable or unwilling state”, τότε με βάση τις αρχές του Bethlehem οι προϋποθέσεις για συναίνεση του εκάστοτε κράτους δεν υφίστανται²⁴⁷.

Πέραν του ανωτέρου δόγματος, οι ΗΠΑ βασίστηκαν και στην *Authorization for Use of Military Force* που εξέδωσε το Κογκρέσο των ΗΠΑ στις 14 Σεπτεμβρίου 2001 και εξουσιοδοτούσε τον Πρόεδρο «να κάνει χρήση όλων των απαραίτητων και κατάλληλων δυνάμεων ενάντια σε εκείνα τα έθνη, τις οργανώσεις ή τα άτομα που κρίνει (σ.σ. ο Πρόεδρος) ότι σχεδίασαν, ενέκριναν, εκτέλεσαν ή βοήθησαν στις τρομοκρατικές επιθέσεις που έλαβαν χώρα στις 11 Σεπτεμβρίου 2001, ή περιέθαλψαν τέτοιες οργανώσεις ή άτομα, ώστε να αποφύγουν τέτοιες μελλοντικές πράξεις διεθνούς τρομοκρατίας ενάντια των ΗΠΑ από τέτοια έθνη, οργανώσεις ή άτομα»²⁴⁸.

---

²⁴⁴ Βλ. Deeks, «Pakistan's Sovereignty». Ο ίδιος ο Barack Obama σε προεκλογική του ομιλία το 2007 είχε τονίσει πως η κυβέρνησή του θα λάμβανε δράση στην επικράτεια του Πακιστάν ενάντια στην ηγεσία της al Qaeda σε περίπτωση που οι αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες

²⁴⁵ Βλ. Miller, « The Ethics of Targeted Killing », σελ. 325. Η πόλη Abbottabad στην οποία είχε βρει καταφύγιο ο bin Laden βρίσκεται στην ευρύτερη περιφέρεια της FATA (Federally Administered Tribal Areas), η οποία εντάσσεται νομικά στην επικράτεια του Πακιστάν, αλλά βρισκόταν ουσιαστικά υπό τον έλεγχο τρομοκρατικών οργανώσεων των Taliban και της al Qaeda. Η επιβολή του νόμου αυτή από τα σώματα ασφαλείας του επίσημου κράτους του Πακιστάν θεωρούνταν ιδιαίτερα δύσκολη.

²⁴⁶ Βλ. Deeks, «Pakistan's Sovereignty».

²⁴⁷ Βλ. Henderson, *The Use of Force and the International Law*, σελ. 323. « The requirement for consent does not operate in circumstances in which there is a reasonable and objective basis for concluding that the third state is unable to effectively restrain the armed activities of the nonstate actor such as to leave the state that has a necessity to act in self-defence with no other reasonably available effective means to address an imminent or actual armed attack ».

²⁴⁸ Ο.π., σελ. 334: « to use all necessary and appropriate force against those nations, organizations, or persons he determines planned, authorized, committed, or aided the terrorist attacks that occurred on

3.4 Ανάλυση της επίδρασης του Γεωπολιτικού Παράγοντα της προληπτικής νόμιμης άμυνας στο Υποσύστημα Β (Ιράκ-Ιράν-Συρία)

3.4.1 Το ιστορικό πλαίσιο της επιχείρησης “Iraqi Freedom”

Η εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003 αποτελεί μέρος της ευρύτερης στρατηγικής του G.W.Bush για την αντιμετώπιση των νέων κινδύνων με την αξιοποίηση του «προληπτικού πολέμου»²⁴⁹, ο οποίος θα αξιοποιούταν από τις ΗΠΑ ως μέσο για την ανατροπή ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος, το οποίο αποτελούσε απειλή για την παγκόσμια ασφάλεια²⁵⁰.

Πολλοί θεωρούσαν πως ο πόλεμος του 2003 αποτελούσε συνέχεια της επέμβασης του 1991, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η επιρροή των νεοσυντηρητικών πολιτικών στο σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής με απώτερο στόχο τον ανασχηματισμό της Μέσης Ανατολής που θα επέφερε μεγαλύτερη ασφάλεια για το κράτος του Ισραήλ, βασικό σύμμαχο των ΗΠΑ²⁵¹. Σε συνέχεια του τελευταίου επιχειρήματος, αναπτύχθηκε η αντίληψη πως η επέμβαση αφορούσε ένα γενικότερο σχέδιο δημιουργίας ενός πρότυπου «δημοκρατικού» κράτους της Μέσης Ανατολής που θα λειτουργούσε ως παράδειγμα για την οργάνωση των κρατών της περιοχής²⁵².

Φυσικά, θα πρέπει να εξεταστεί και το ζήτημα ελέγχου των κοιτασμάτων εδάφους της περιοχής. Οι ΗΠΑ θεωρούσαν πως δε θα χρειαζόνταν υπερβολική επιχορήγηση για την ανοικοδόμηση του νέου καθεστώτος, ενώ θα υπήρχε διευκόλυνση στον έλεγχο του πετρελαίου από τις ΗΠΑ χωρίς να χρειαστεί να το υποκαταστήσουν με το, προερχόμενο εκ Σαουδικής Αραβίας, πετρέλαιο²⁵³.

Σε νομικό επίπεδο, οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, που αποτελούσε τον πιο στενό σύμμαχο των ΗΠΑ, επικαλούνταν πως το καθεστώς του Ιράκ δεν έχει συμμορφωθεί με τα Ψηφίσματα 678/1990 και 687/1991 και παραβιάζει τους όρους για

September 11,2001, or harbored such organizations or persons, in order to prevent any future acts of international terrorism against the United States by such nations, organizations or persons».

²⁴⁹ Βλ. R. Hinnebusch, « The US Invasion of Iraq: Explanations and Implications», *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 16:3 (Fall 2007), σελ. 219

²⁵⁰ Βλ. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις*, σελ. 221

²⁵¹ Βλ. Freedman, *A Choice of Enemies*, σελ. 460. Πολλοί απέδωσαν και μια προσωπική χροιά στην πρόθεση του George W. Bush να επέμβει στο Ιράκ ως εκδίκηση απέναντι στην απόπειρα του Saddam Hussein να δολοφονήσει τον πατέρα του σε επίσκεψη του τελευταίου στο Kuwait το 1993 για τον εορτασμό της νίκης κατά του Ιράκ.

²⁵² Ο.π., σελ. 461. Επίσης, Βλ. D. Gompert, H. Binnendijk & B.Lin, *Blinders, Blunders and War: What America and China Can Learn*, RAND Corporation, Santa Monica 2014, σελ. 164

²⁵³ Βλ. Freedman, *A Choice of Enemies*, σελ. 461

την αποκατάσταση της ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή. Λίγους μήνες πριν την έναρξη της επιχείρησης, τον Νοέμβριο του 2002 το ΣΑ δήλωσε πως το Ιράκ «έχει παραβιάσει και συνεχίζει να παραβιάζει ουσιαστικά τις υποχρεώσεις του όπως πηγάζουν από τα σχετικά ψηφίσματα, συμπεριλαμβανομένου και του Ψηφίσματος 687 (1991)», παράλληλα, όμως, αποφάσισε να δώσει εκ νέου μια ευκαιρία στο Ιράκ ώστε να «συμμορφωθεί με τις υποχρεώσεις του περί αφοπλισμού» με το Ψήφισμα 1441²⁵⁴.

Η έντονη διπλωματική δραστηριότητα αυτής της περιόδου δεν επέφερε τη συναίνεση από το ΣΑ του ΟΗΕ για επέμβαση στο Ιράκ²⁵⁵. Παρόλα αυτά, ο G.W. Bush έκρινε αναγκαία την επέμβαση «για να αφοπλιστεί το Ιράκ, να απελευθερωθεί ο λαός του και να προστατευθεί ο κόσμος από έναν σοβαρό κίνδυνο». Έτσι, τον Μάρτιο του 2003 ξεκίνησε η επιχείρηση Iraqi Freedom χωρίς να υπάρχει εξουσιοδότηση από το ΣΑ (Χάρτης 4)²⁵⁶.

Η επιχείρηση δεν ξεκίνησε ιδανικά για τις ΗΠΑ. Η Τουρκία αρνήθηκε να παραχωρήσει το έδαφός της, ώστε ο αμερικανικός στρατός να εισβάλει στο Ιράκ από τον Βορρά, γεγονός που επέφερε αλλαγές στον στρατιωτικό σχεδιασμό²⁵⁷. Επίσης, αραβικά κράτη που τάχθηκαν υπέρ των ΗΠΑ στον Α' Πόλεμο του Κόλπου είτε απέσυραν την υποστήριξή τους ως προς την επιχείρηση, όπως η Συρία και η Αίγυπτος, είτε συνέδραμαν ελάχιστα, όπως η Σαουδική Αραβία και η Ιορδανία, εξαιτίας της έλλειψης νομιμοποίησης από το ΣΑ. Παρότι αρκετά αραβικά κράτη επιθυμούσαν την ανατροπή του Saddam, τελικά μόνο τα μικρά κράτη του Κόλπου υποστήριξαν την αμερικανική εισβολή²⁵⁸.

Παρά τις αντιξοότητες αυτές, η «Συμμαχία των Προθύμων»²⁵⁹, όπως ονομάστηκε, κατάφερε να πετύχει γρήγορα νίκες στο στρατιωτικό πεδίο και να επεκταθεί. Από το

---

²⁵⁴ Βλ. D. Kritsiotis, « Arguments of Mass Confusion», *European Journal of International Law* 15:2 (April 2004), σελ. 265. Επίσης, βλ. Λ.Α. Σισυλιάνος, *Η Εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για Χρήση Βίας*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2003, σελ. 230

²⁵⁵ Βλ. W. Perry et al., *Operation Iraqi Freedom: Decisive War, Elusive Peace*, RAND Corporation, Santa Monica 2015, σελ. 29.

²⁵⁶ Βλ. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις*, σελ. 222

²⁵⁷ Βλ. Perry et al., *Operation Iraqi Freedom*, σελ. 29. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η 4^η Μεραρχία Πεζικού, η οποία βάσει των αρχικών σχεδίων θα εισέβαλε μέσω της τουρκικής επικράτειας. Τελικά, αποφασίστηκε να αποβιβαστεί στο Kuwait και να εισβάλει στο νότιο κομμάτι του Ιράκ έχοντας στο μεταξύ χαθεί πολύτιμος χρόνος από τον αρχικό σχεδιασμό.

²⁵⁸ Ο.π., σελ. 29.

²⁵⁹ Βλ. S. Schifferes, « US says ‘coalition of willing’ grows», BBC News, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/mdk38t2y> (ημερομηνία πρόσβασης 28/09/2023). Στη συμμαχία αυτή εντάχθηκαν 49 κράτη. Τα δύο πρωταρχικά μέλη ήταν οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία. Μαζί τους συνέπραξαν το Αφγανιστάν, η Αλβανία, η Αυστραλία, το Αζερμπαϊτζάν, η Βουλγαρία, η Κολομβία, η Τσεχία, η Δανία, το Ελ Σαλβαδόρ, η Ερυθραία, η Εσθονία, η Αιθιοπία, η Γεωργία, η Ουγγαρία, η Ισλανδία, η Ιταλία, η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα, η Λετονία, η Λιθουανία, η ΠΓΔΜ, η Ολλανδία, η Νικαράγουα, οι

σύνολο των 290.000 ατόμων της Συμμαχίας που αποτελούσαν το στρατιωτικό προσωπικό, οι 116.000 συμμετείχαν ενεργά στην πορεία προς τη Βαγδάτη²⁶⁰. Η πορεία αυτή ολοκληρώθηκε θετικά και σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα που εξέπληξε και τα ίδια τα μέλη της Συμμαχίας.

Οι πιο αποφασιστικές μάχες δόθηκαν στην κοιλάδα των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη. Οι βρετανικές δυνάμεις κινήθηκαν στο νότιο κομμάτι της χώρας, ενώ οι δυνάμεις των ΗΠΑ κυρίως στο βόρειο. Με συντονισμό των αεροπορικών και χερσαίων δυνάμεων κατάφεραν να κάψουν τις δυνάμεις των ιρακινών δυνάμεων, από τις οποίες έλειπε μια σαφής καθοδήγηση²⁶¹.

Την 1^η Μαΐου ο G. Bush σε ομιλία του από το αεροπλανοφόρο Abraham Lincoln δήλωσε πως η κύρια αποστολή ολοκληρώθηκε. Επιπλέον, με την επιχείρηση Red Dawn, στην οποία συμμετείχαν 600 στρατιώτες, οι συμμαχικές δυνάμεις κατάφεραν να αιχμαλωτίσουν τον Saddam Hussein στην πόλη Tikrit²⁶². Παράλληλα, οι αμερικανικές αρχές προσπάθησαν να απομακρύνουν από θέσεις κρατικών λειτουργιών περίπου 25.000 υποστηρικτές του μπααθικού κόμματος και να δομήσουν από την αρχή τις δομές του ιρακινού στρατού και των σωμάτων ασφαλείας²⁶³.

Η αποκατάσταση της δημοκρατίας δεν αποτέλεσε εύκολη υπόθεση. Η έντονη αμφισβήτηση για τα πορίσματα των ερευνών περί των όπλων μαζικής καταστροφής, οι ελλειπείς οικονομικοί πόροι και οι συνεχείς βομβιστικές επιθέσεις της Αλ Κάιντα στο Ιράκ κατά των Σιτών μουσουλμάνων έκαναν δυσχερή την κατάσταση. Η σουνιτική μειονότητα, η οποία κυβερνούσε το Ιράκ από τις εποχές της αποικιοκρατίας, καλούσε σε ένοπλη αντίσταση. Η κίνηση αυτή επέφερε και την «εισαγωγή» ξένων τρομοκρατών βάσει του κοινού θρησκευτικού φρονήματος με στόχο την επίθεση στο νέο καθεστώς και τον σιιτικό πληθυσμό²⁶⁴.

Φιλιππίνες, η Πολωνία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Ισπανία, η Τουρκία, το Ουζμπεκιστάν. Στη συνέχεια, προστέθηκαν η Κόστα Ρίκα, η Δομινικανή Δημοκρατία, η Ονδούρα, το Κουβέιτ, τα Νησιά Μάρσαλ, η Μικρονησία, η Μογγολία, το Παλαού, η Πορτογαλία, η Ρουάντα, η Σγκαπούρη, τα Νησιά Σολομώντα και η Ουγκάντα. Τα τελευταία μέλη που προστέθηκαν ήταν η Αγκόλα, η Ουκρανία και η νήσος Τόγκα.

²⁶⁰ Βλ. Gompert, Binnendijk & Lin, *Blinders, Blunders and War*, σελ. 171

²⁶¹ Βλ. Perry et al., *Operation Iraqi Freedom*, σελ. 60

²⁶² Βλ. S. Sachs & K. Semple, «Ex-Leader, Found Hiding in Hole, is Detained Without a Fight», *The New York Times*, 14/12/2003, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/rf4fktj3> (ημερομηνία πρόσβασης 27/08/2023). Ο Saddam Hussein εκτελέστηκε δια απαγχονισμού στις 30 Δεκεμβρίου 2006.

²⁶³ Βλ. Perry et al., *Operation Iraqi Freedom*, σελ. 321

²⁶⁴ Βλ. Gompert, Binnendijk & Lin, *Blinders, Blunders and War*, σελ. 172.

Οι μάχες πλέον είχαν περάσει στο αστικό τοπίο με πιο χαρακτηριστικές τις μάχες της Fallujah το 2004, που αποτέλεσαν ίσως τις πιο σκληρές μάχες συνολικά. Αποτέλεσαν μάχες με υπέρμετρη χρήση βίας από την πλευρά των συμμαχικών δυνάμεων, τραυματισμούς και θανάτων πολιτών, ιδιαίτερα στις περιοχές Abu Ghraib και Basra²⁶⁵.

Η κατάσταση παρέμενε τεταμένη, ενώ συνεχίζονταν οι συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων θρησκευτικών και εθνοτικών ομάδων για την κατάκτηση της εξουσίας και τη διατήρηση της ισχύος τους²⁶⁶. Βάσει των συνθηκών κρίθηκε αξιοσημείωτη η συμμετοχή του ιρακινού πληθυσμού στις εκλογές – διεξήχθησαν υπό την επιτήρηση της USAID και του ΟΗΕ- του Ιανουαρίου του 2005 από τις οποίες απείχε το σουνιτικό κόμμα²⁶⁷ και αναδείχθηκε νικητής η United Iraqi Alliance²⁶⁸. Πρόεδρος αναδείχθηκε ο κουρδικής καταγωγής Jalal Talabani²⁶⁹.

Με την πίεση των ΗΠΑ στις 18 Σεπτεμβρίου 2005 δημοσιεύθηκε το νέο Σύνταγμα της χώρας. Απαγορεύτηκε η δράση του μπααθικού κόμματος, ενώ το Ισλάμ ορίστηκε ως επίσημη θρησκεία του κράτους. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως υπήρξε διάταξη για την αυτονομία του ιρακινού Κουρδιστάν²⁷⁰. Το Σύνταγμα ψηφίστηκε και από τον ιρακινό λαό με το δημοψήφισμα της 15^{ης} Οκτωβρίου 2005 – παρά τις έντονες διαμαρτυρίες σουνιτών ηγετών²⁷¹ – και δημοσιεύθηκε στα αραβικά στην Official Gazzette of Iraq στις 28 Δεκεμβρίου.

Επιπλέον, στις 15 Δεκεμβρίου 2005 διεξήχθησαν νέες εκλογές με νέο σύστημα που προέβλεπε συγκεκριμένο αριθμό αντιπροσώπων για κάθε περιφέρεια. Η συμμετοχή

---

²⁶⁵ Βλ. D. Fischer & N. Biggar, « Was Iraq an Unjust War? A debate on the Iraq War and Reflections on Libya», *International Affairs* 87:3 (May 2011), σελ. 692

²⁶⁶ Βλ. J. Dobbins et al., *America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq*, RAND Corporation, Santa Monica 2003, σελ. 173-175

²⁶⁷ Βλ. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις*, σελ. 239. Στο νέο κοινοβούλιο οι σουνίτες έλεγχαν μόλις το 5% των εδρών.

²⁶⁸ Βλ. J. Singal, C. Lim & M.J. Stephey, « January 2005 Democracy Arrives», *TIME*, 19/03/2010, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5eszy5pb> (ημερομηνία πρόσβασης 17/08/2023). Επίσης, βλ. R.W. Soudriette, « What Iraq's Elections Teach Us About Democracy Building», *American Bar Association*, 01/04/2005, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/2j84cz68> (ημερομηνία πρόσβασης 18/06/2023). Η United Iraqi Alliance αποτελούσε συνασπισμό των κομμάτων που εκπροσωπούσαν τον σιιτικό πληθυσμό, ενώ στις εκλογές ψήφισαν και Ιρακινοί που κατοικούσαν στο εξωτερικό.

²⁶⁹ Βλ. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο Αιώνα*, σελ. 239

²⁷⁰ Βλ. Ε. Βλαϊκίδη, «Κουρδικό Ζήτημα: Οι Κούρδοι του Ιράκ», *Όμιλος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων*, 14/12/2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/yc7pkz4n> (ημερομηνία πρόσβασης 20/09/2023)

²⁷¹ Βλ. J. Hiltermann, «Elections and Constitutional Writing in Iraq 2005», *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2006, σελ. 39

ήταν και πάλι μεγάλη, ενώ νικήτρια αναδείχθηκε εκ νέου η σιιτική United Iraqi Alliance²⁷².

Η επιχείρηση στο Ιράκ αποτέλεσε την αρχή μιας αλυσίδας εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή. Η εμφύλια διαμάχη που ξεκίνησε εντός των επιχειρήσεων άφησε ανεξίτηλο το στίγμα της στην περιοχή. Ξεκίνησε το 2004 με μάχες στον αστικό ιστό κυρίως από αντάρτικες ομάδες σουνιτών που επεδίωκαν να εκδιώξουν τις ΗΠΑ και τις τοπικές συμμαχικές τους δυνάμεις και να καταλάβουν την εξουσία²⁷³.

Η κλιμάκωση του εμφυλίου επήλθε το 2006, όταν στον εμφύλιο εμφανίστηκαν δυναμικά και αντάρτικες ομάδες σιιτών, οι οποίες είχαν σκοπό την υπεράσπιση του σιιτικού πληθυσμού από τη δράση των σουνιτικών ομάδων. Η ένταξη των σιιτών έφερε περισσότερες και μεγαλύτερες σε ένταση μάχες²⁷⁴. Χαρακτηριστική είναι η επίθεση σουνιτικών ομάδων στο σιιτικό τέμενος Al-Askariya στην Samarra στις 22 Φεβρουαρίου 2006 και η τρομοκρατική επίθεση στη Βαγδάτη τον Νοέμβριο του 2006 με εκρήξεις ναρκών στην κεντρική αγορά του σιιτικού προαστίου Sadr City. Βάσει αναφορών του ΟΗΕ, μόνο τον Οκτώβριο του 2006 υπήρξαν 3.709 νεκροί Ιρακινοί λόγω της εμφύλιας διαμάχης²⁷⁵.

Απόρροια της επιχείρησης “Iraqi Freedom” ήταν και η ανάδυση της Αλ Κάιντα στο Ιράκ στην ευρύτερη περιοχή. Εν μέσω της επιχείρησης αυτής, η Αλ Κάιντα στο Ιράκ κατάφερε να ωφεληθεί και να προσελκύσει νέα μέλη στις τάξεις της. Σύμφωνα με αναφορές ειδικών, η Αλ Κάιντα στο Ιράκ “αξιοποίησε τη διαμάχη προκειμένου να αυξήσει τους πόρους της, τη στρατολόγησή της και να ενεργοποιήσει την ευρύτερη εξτρεμιστική κοινότητα”²⁷⁶.

Η αμερικανική επέμβαση βοήθησε την Αλ Κάιντα στο Ιράκ σε ιδεολογικό επίπεδο, καθώς συνέβαλε στην ενίσχυση του αφηγήματος πως οι ΗΠΑ αποτελούν μια ιμπεριαλιστική δύναμη, αλλά και σε πρακτικό επίπεδο, καθώς οι ΗΠΑ επικεντρώθηκαν στην εκδίωξη των Taliban στα σύνορα με το Πακιστάν²⁷⁷.

Για την ανάδυση της Αλ Κάιντα στο Ιράκ συνέβαλαν δραστικά και τα ψηφίσματα της Προσωρινής Διοίκησης στο Ιράκ σχετικά με την από-μπααθικοποίηση του κράτους και των υπηρεσιών ασφαλείας. Το πρώτο Ψήφισμα της Προσωρινής Διοίκησης στο

---

²⁷² Βλ. J. Hiltermann, «Elections and Constitutional Writing», σελ.39

²⁷³ Βλ. J.D. Fearon, «Iraq’s Civil War», *Foreign Affairs* 86:2 (Mar.-Apr.2007), σελ. 5

²⁷⁴ Ο.π., σελ. 5

²⁷⁵ Βλ. A. Hashim, «Iraq’s Civil War», *Current History* 106:696 (Jan.2007), σελ. 3

²⁷⁶ Βλ. F. Shayan, *Security in the Persian Gulf Region*, Palgrave Macmillan, London 2017, σελ. 154

²⁷⁷ Βλ. B. Riedel, « Al-Qaeda Strikes Back», *Foreign Affairs* 86:3 (May-Jun. 2007), σελ. 27

Ιράκ περιλάμβανε την απομάκρυνση όλων των μελών του ιρακινού μπααθικού κόμματος από τις θέσεις της δημόσιας διοίκησης, ειδικότερα εκείνα που κατείχαν τα υψηλότερα αξιώματα στο μπααθικό κόμμα. Το Ψήφισμα, που εκδόθηκε στις 16 Μαΐου 2003, προέβλεπε και την απομάκρυνση δημοσίων υπαλλήλων, που στήριζαν το μπααθικό κόμμα, από τις τρεις υψηλότερες βαθμίδες των υπουργείων, καθώς και την έρευνα χαμηλόβαθμων υπαλλήλων που ενδέχεται να διατηρούσαν ακόμα σχέσεις με το μπααθικό κόμμα²⁷⁸.

Ακόμα πιο σημαντικό, όμως, ήταν το δεύτερο Ψήφισμα της Προσωρινής Διοίκησης στο Ιράκ περί της διάλυσης του εθνικού ιρακινού στρατού και των υπηρεσιών ασφαλείας προκειμένου να αποκοπούν τελείως οι δεσμοί με το μπααθικό κόμμα. Το Ψήφισμα αυτό αποτέλεσε μια πρωτοβουλία του P. Bremer παρά την έντονη αντίθεση της CIA²⁷⁹.

Τα Ψηφίσματα αυτά δεν επέφεραν τη σταθερότητα στη μεταβατική περίοδο που επεδίωκε ο Bremer. Αν αναλογιστούμε το γεγονός πως μόνο από τον εθνικό στρατό, την αστυνομία και την προεδρική φρουρά είχαν αποστρατευθεί περίπου 693.000 στρατιώτες και αστυνομικοί, εκ των οποίων δεν συνδέονταν όλοι με το μπααθικό κόμμα, γίνεται αντιληπτό πως το κλίμα απέναντι στις αμερικανικές δυνάμεις δεν ήταν καθόλου ευνοϊκό. Δημιουργήθηκε, με αυτόν τον τρόπο, μια κοινωνική ομάδα ανθρώπων που ένιωθαν απέχθεια απέναντι στις ΗΠΑ²⁸⁰. Μάλιστα, αξίζει να σημειωθεί πως και ο ίδιος ο G.W. Bush σε συνομιλία του με τον βιογράφο του, Roger Draper, το 2006 ανέφερε πως η αρχική πολιτική των ΗΠΑ προέβλεπε ο ιρακινός στρατός να μείνει άθικτος, κάτι που τελικά δε συνέβη²⁸¹.

Οι άνθρωποι που έχασαν τις θέσεις τους δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν τον βιοπορισμό των οικογενειών τους, η κοινωνική συνοχή του Ιράκ είχε τεθεί σε κίνδυνο, καθώς χάθηκαν σημαντικά στελέχη για μια μεταβατική συνέχεια των κρατικών δομών, ενώ, πλέον, οι απόστρατοι, οι οποίοι ήταν εκπαιδευμένοι, φυσικά, στη χρήση όπλων,

---

²⁷⁸ Βλ. F.Siddiqui, «The Coalition Provisional Authority and Iraq: A Case Study on International Investment Law and Policy», *Osgoode Hall Review of Law and Policy* 4:1 (Spring 2013), σελ.89

²⁷⁹ Βλ. J.P. Pfiffner, «US Blunders in Iraq: De-Baathification and Disbanding the Army», *Intelligence and National Security* 25:1 (February 2010), σελ. 76. Θα πρέπει να σημειωθεί πως το αρχικό σχέδιο ήταν να τεθεί και ο A. Khalilzad, σουνίτης μουσουλμάνος που είχε σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο του Chicago και ήταν άριστος γνώστης των συνθηκών της περιοχής, στην ηγεσία της Προσωρινής Διοίκησης μαζί με τον P. Bremer. Ο τελευταίος, όμως, έπεισε τον Πρόεδρο των ΗΠΑ, G.W. Bush, πως το σχέδιο δε θα πετύχαινε αν δεν αναλάμβανε μόνος του την ηγεσία της Προσωρινής Διοίκησης στο Ιράκ.

²⁸⁰ Ο.π., σελ. 80

²⁸¹ Ο.π., σελ. 84

νώθοντας ταπεινωμένοι από την εκδίωξη τους αποτέλεσαν τον κύριο στόχο στρατολόγησης από την Αλ Κάιντα στο Ιράκ, αλλά και από το ISIS μια δεκαετία περίπου αργότερα με σκοπό την εκδίωξη των κατοχικών δυνάμεων²⁸².

Η στρατηγική της Αλ Κάιντα σχετικά με το Ιράκ, βάσει της καθοδήγησης του Zarqawi, ήταν η απομόνωση των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων μέσω της εκδίωξης των υπολοίπων συμμάχων τους με συστηματικές τρομοκρατικές επιθέσεις. Παρόλα αυτά, το πιο σημαντικό κομμάτι της στρατηγικής αυτής ήταν η παρέμβαση στον ιρακινό εμφύλιο στοχεύοντας τον σιιτικό πληθυσμό και τις αντίστοιχες τοποθεσίες. Οργάνωσε, μάλιστα, και τη δολοφονία του Ayatollah Muhammad Baqir al-Hakim²⁸³, το καλοκαίρι του 2003, αλλά και τις τρομοκρατικές επιθέσεις στα τεμένη στις πόλεις Najaf και Karbala το 2004²⁸⁴.

Η τακτική αυτή συνεχίστηκε και για τα επόμενα έτη. Το 2006 η Αλ Κάιντα στο Ιράκ ανακοίνωσε τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου σουνιτικού κράτους με την ονομασία Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ, το οποίο θα περιλάμβανε περιοχές, όπως η Βαγδάτη και η Μοσούλη²⁸⁵. Με αυτόν τον τρόπο, προσπαθούσε να δηλώσει την εναντίωσή της στην αμερικανική κατοχή, αλλά και στις σιιτικές περιοχές του Νότου και τις κουρδικές περιοχές του Βορρά. Η Αλ Κάιντα στο Ιράκ συνέχισε να ενορχηστρώνει επιθέσεις εναντίωση σιιτών στη Βαγδάτη. Οι επιτυχημένες επιχειρήσεις της ενίσχυσαν τη θέση της οργάνωσης και σε γειτονικές χώρες όπως το Πακιστάν²⁸⁶.

Η Αλ Κάιντα στο Ιράκ υπερασπιζόταν τα συμφέροντα του σουνιτικού πληθυσμού, ενώ τον σιιτικό πληθυσμό του Ιράκ προσπαθούσε να βοηθήσει το Ιράν προκειμένου να αποκτήσει σημαντική θέση στην περιοχή. Όπως θα αναλύσουμε και στην επόμενη υποενότητα, το Ιράν, υπό τον φόβο πως θα ήταν ο επόμενος στόχος των ΗΠΑ, επεδίωξε την παρέμβασή της στα τεκταινόμενα εντός του Ιράκ, ώστε να εξασφαλίσει την ενδυνάμωση της ισχύς του στην ευρύτερη περιοχή.

Το Ιράν επεδίωκε να αξιοποιήσει την κατάσταση στο Ιράκ ως ένα είδος proxy war για την εξασφάλιση των περιφερειακών του συμφερόντων. Η αστάθεια στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον του Ιράκ ήταν μια ευκαιρία για το Ιράν να εμπλακεί έντονα

---

²⁸² Βλ. Pfiffner, «US Blunders in Iraq», σελ. 76. Επίσης, βλ. M.Thompson, «How Disbanding the Iraqi Army Fueled ISIS», TIME, 28/05/2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4yues2dc> (ημερομηνία πρόσβασης 30/03/2024)

²⁸³ Ηγέτης του Supreme Council of Islamic Revolution of Iran.

²⁸⁴ Βλ. Riedel, « Al-Qaeda Strikes Back», σελ. 27

²⁸⁵ Ο.π., σελ. 28

²⁸⁶ Ο.π., σελ. 28

στην περιοχή. Ένα κράτος αδύναμο, όπως το Ιράκ, θα μπορούσε να διευκολύνει τη δημιουργία ένοπλων σιιτικών ομάδων, οι οποίες με τη βοήθεια πολιτικών φιλικών προς το Ιράν, θα μπορούσαν να διασφαλίζουν τα ιρανικά συμφέροντα με παρόμοιο τρόπο με αυτόν της Hezbollah στο Λίβανο²⁸⁷.

Επιπλέον, το Ιράκ βασιζόταν στις πηγές ηλεκτροδότησης του Ιράν για τις αυξανόμενες ανάγκες του νοτίου Ιράκ θέτοντας το Ιράν σε μια θέση ισχύος μέσω της πίεσης που μπορούσε να ασκεί για το συγκεκριμένο ζήτημα. Η ιρανική κυβέρνηση προσπαθούσε, λοιπόν, να ενισχύσει την επιρροή της στο υποσύστημα και να διαμορφώσει ένα πλαίσιο αλλαγής της ιρακινής κοινωνίας με επικράτηση των σιιτικών στοιχείων. Επιπλέον, στόχος ήταν το Ιράκ να αποτελέσει την «βάση» του Ιράν για την επέκταση της ισχύος του στην Ευρύτερη Μέση Ανατολή²⁸⁸.

Πέραν των ανωτέρω συνεπειών της αμερικανικής επέμβασης στο Ιράκ, μια συνέπεια ιδιαίτερης σημασίας ήταν και η ανάδυση του κουρδικού στοιχείου στο βόρειο Ιράκ. Οι Κούρδοι είχαν εξασφαλίσει έναν βαθμό αυτονομίας από το τέλος του Α' Πολέμου του Κόλπου²⁸⁹.

Οι Κούρδοι μαχητές Peshmerga συμάχησαν με τις ΗΠΑ στα πρώτα στάδια της επιχείρησης Iraqi Freedom και λειτουργούσαν ουσιαστικά ως σώματα ασφαλείας για τις κουρδικές περιοχές²⁹⁰. Οι Κούρδοι, εν μέσω αυτής της συνθήκης, εντόπισαν μιας ευκαιρία για να διεκδικήσουν μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας. Δε συμμετείχαν στον εμφύλιο που ξέσπασε, παρέμειναν στις περιοχές τους και κατάφεραν να εξασφαλίσουν την επίσημη αναγνώριση της αυτονομίας τους με το σύνταγμα που δημοσιεύθηκε το 2005. Με τις διατάξεις του συντάγματος αυτού, το ιρακινό Κουρδιστάν, όπως αναφέρεται, απέκτησε δική του σημαία, δικά του σώματα ασφαλείας και δικά του νομοσχέδια για τη διαχείριση των πηγών πετρελαίου²⁹¹. Τα δικαιώματα αυτά αποτελούσαν ένα μέρος του οράματος των Κούρδων του Ιράκ που επιθυμούσαν μια

---

²⁸⁷ Βλ. K. Lawlor & Colonel K. Davison, *Iraq is Fragile: How Iraq's Fragility Undermines Regional Stability*, Institute of the Study of War, December 2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://tinyurl.com/mykzjmz7> (ημερομηνία πρόσβασης 26/01/2024), σελ. 25-26

²⁸⁸ Ο.π., σελ. 25-27. Στην προσπάθεια αυτή συμπεριλαμβανόταν η αποκόμιση οικονομικών εσόδων, η χρηματοδότηση ιρακινών πολιτικών, για να υποστηρίξουν τις ιρανικές θέσεις,

²⁸⁹ Βλ. E.J. Palka, F.A. Galgano & M.W. Corson, «Operation Iraqi Freedom: A Military Geographical Perspective», *Geographical Review* 95:3 (Jul.2005), σελ. 391

²⁹⁰ Ο.π., σελ. 391. Οι μαχητές Peshmerga αποτελούν ένοπλα σώματα Κούρδων, τα πρώτα ίχνη των οποίων έχουν τις ρίζες τους από τη δεκαετία του 1920 με στόχο την ανεξαρτησία των Κούρδων.

²⁹¹ Βλ. A. Marcus, « Turkey's PKK: Rise, Fall, Rise Again? », *World Policy Journal* 24:1 (Spring 2007), σελ. 75-76

ομοσπονδιακή ή αποκεντρωμένη διοίκηση στο Ιράκ, ώστε να μπορούν να ελέγχουν οι ίδιοι τα ζητήματα που αφορούν την περιφέρειά τους²⁹².

Μια τέτοια εξέλιξη θα μπορούσε να επιφέρει ριζικές αλλαγές στην ευρύτερη περιοχή. Το ιρακινό Κουρδιστάν με τα δικαιώματα που διεκδίκησε και έλαβε μέσω του Συντάγματος το 2005 θα αποτελούσε το έναυσμα για παρόμοιες διεκδικήσεις και σε άλλες κουρδικές κοινότητες γειτονικών κρατών²⁹³. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θορύβησε ιδιαίτερα την Τουρκία, καθώς το ΡΚΚ πολλές φορές εκτόξευε επιθέσεις με βάση το βόρειο Ιράκ κατά των τουρκικών δυνάμεων. Ως απάντηση, η Τουρκία ξεκίνησε να επιχειρεί εντός των εδαφών του Ιράκ και απειλούσε για μεγαλύτερη κλιμάκωση με αποτέλεσμα οι ΗΠΑ να αναγκαστούν να υποστηρίξουν τις τουρκικές αυτές επιχειρήσεις εναντίον του ΡΚΚ²⁹⁴.

3.4.2 Η επίδραση Ιράν και Συρίας στο υποσύστημα Β

Η εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ δεν αποτέλεσε μια μονομαχία μεταξύ δύο κρατών, αλλά επηρέασε σε σημαντικό βαθμό όλο το γεωπολιτικό σύμπλοκο της Μέσης Ανατολής. Δύο εκ των γειτονικών του Ιράκ κρατών που επηρεάστηκαν και επηρέασαν τον πόλεμο ήταν το Ιράν και η Συρία.

Η επιχείρηση Iraqi Freedom έφερε αντιμέτωπο το Ιράν με μια κατάσταση αρκετά παράδοξη. Παρότι το σουνιτικό καθεστώς των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν και του Saddam Hussein αποτελούσε μεγάλη απειλή για το σιτικό καθεστώς της Τεχεράνης, η ανατροπή τους από τις ΗΠΑ επέφερε σημαντικά ζητήματα ασφαλείας για την ιρανική κυβέρνηση, καθώς αποτελούσε μέλος του «Άξονα του Κακού» όπως είχε αναγγείλει ο G.W. Bush²⁹⁵.

Εξαιτίας αυτής της απειλής, η ιρανική κυβέρνηση προσπάθησε να προσεγγίσει τις ΗΠΑ για να μπορέσει να εξασφαλίσει τη σταθερότητα της ισχύος της στην περιοχή. Σε πρώτο στάδιο, απέστειλε επιστολή και οδικό χάρτη προς την κυβέρνηση των ΗΠΑ

---

²⁹² Βλ. Palka, Galgano and Corson, «Operation Iraqi Freedom », σελ. 391

²⁹³ Βλ. Marcus, « Turkey's PKK: Rise», σελ. 75-76

²⁹⁴ Βλ. C. Thomas and J. Zanotti, *Turkey, the PKK and U.S. Involvement: A Chronology*, Congressional Research Service, 05/12/2019, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/27s5jaua> (ημερομηνία πρόσβασης 25/01/2024), σελ.2

²⁹⁵ Βλ. G. Kemp, *Iran and Iraq: The Shia Connection, Soft Power and the Nuclear Factor*, United States Institute of Peace Special Report 156:1 (Nov.2005), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5ywb3nrc> (ημερομηνία πρόσβασης 22/05/2023), σελ. 4.

με σκοπό τη διευθέτηση των αμερικανο-ιρανικών σχέσεων, αλλά η προσπάθεια αυτή δεν έλαβε σοβαρής ανταπόκρισης από το επιτελείο του Bush²⁹⁶. Επιπλέον, στις 21 Οκτωβρίου 2003 με διαμεσολάβηση αντιπροσώπων της Μ.Βρετανίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας συμφωνήθηκε η αναστολή του προγράμματος εμπλουτισμένου ουρανίου και η υπογραφή Πρόσθετου Πρωτοκόλλου²⁹⁷. Παράλληλα, το Ιράν δεν ενεπλάκη επίσημα στην επιχείρηση Iraqi Freedom, επεδίωξε, όμως, να ενισχύσει τις τοπικές σιτικές ομάδες με μαχητές σε όλη την ιρακινή επικράτεια.

Η ρευστότητα που επικρατούσε σε όλους τους τομείς μετά την ανατροπή του μπααθικού καθεστώτος δεν εφησύχαζε το Ιράν. Παρότι ένα αδύναμο Ιράκ στο οποίο δεν επετεύχθη μια ομαλή μετάβαση στη δημοκρατία επέτρεπε στο Ιράν να δυναμώσει τη θέση του ως ηγέτιδα δύναμη για τον ευρύτερο σιτικό πληθυσμό της περιοχής, τον πρώτο χρόνο της αμερικανικής επέμβασης, η κυβέρνηση της Τεχεράνης ανησυχούσε πως αν οι ΗΠΑ επιτύχουν το πρόγραμμά τους για το Ιράκ θα δημιουργηθεί ένα έντονα ανταγωνιστικό κράτος ως προς το Ιράν, το οποίο μάλιστα θα έχει και την υποστήριξη της Δύσης. Επιπλέον, υπήρχε πάντα ο φόβος επέκτασης του αμερικανικού στρατού προς την ιρακινή επικράτεια²⁹⁸. Οι λανθασμένοι χειρισμοί των ΗΠΑ, που επέφεραν φθορά στα πολιτικά και στρατιωτικά τους σχέδια, απομάκρυναν τις συγκεκριμένες απειλές.

Παρόλα αυτά, ο, σεχταριστικού χαρακτήρα, εμφύλιος μεταξύ σιτών και σουνιτών που είχε ξεσπάσει στο Ιράκ από τα μέσα του 2004 και τις αρχές του 2005 έθετε σε κίνδυνο τη σταθερότητα και του Ιράν²⁹⁹. Το Ιράν χρηματοδοτούσε σιτικά κόμματα και έργα υποδομών στο νότιο Ιράκ, ενώ υπήρχε έντονη φημολογία πως παρείχε οπλισμό σε ένοπλες σιτικές ομάδες και είχε έντονη παρουσία μέσω πρακτόρων που συνεργάζονταν κυρίως με παροπλισμένα πρώην μέλη της Ρεπουμπλικανικής Φρουράς³⁰⁰. Επιπροσθέτως, προσπαθούσε να ισχυροποιήσει την παρουσία του στη σιτική κοινότητα του Ιράκ και δημιούργησε τον τηλεοπτικό σταθμό al Alam, προκειμένου να μεταδίδει σε καθημερινή βάση τις ειδήσεις προπαγανδίζοντας παράλληλα τις ιρακικές θέσεις³⁰¹. Έτσι, το Ιράν συνέβαλε σημαντικά στη δημιουργία

---

²⁹⁶ Βλ. Σαρλής, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία*, σελ. 118

²⁹⁷ Ό.π., σελ.120. Επίσης, βλ. *Kemp, Iran and Iraq*, σελ. 4.

²⁹⁸ Ό.π., σελ.122

²⁹⁹ Ό.π., σελ. 122. Χαρακτηριστική είναι η επίθεση των σουνιτών της Al Qaeda στο Ιράκ στο σιτικό τέμενος Αλ Ασκάρι στην πόλη Σαμάρα, ιερή τοποθεσία του ευρύτερου σιτικού Ισλάμ.

³⁰⁰ Βλ. *Kemp, Iran and Iraq*, σελ. 5.

³⁰¹ Βλ. G. Nada, «Part 1: Iran's Role in Iraq», Wilson Center, 26/04/2018, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://tinyurl.com/4vctnc9a> (ημερομηνία πρόσβασης 17/06/2023)

των πολύπλοκων συγκρούσεων που λάμβαναν χώρα στο Ιράκ μεταξύ: α) των ΗΠΑ και των σουνιτών μελών του μπααθικού κόμματος, β) των ΗΠΑ και των σουνιτών ισλαμιστικών οργανώσεων, γ) των ΗΠΑ και των σιιτικών ισλαμιστικών οργανώσεων (κύρια δύναμη ο στρατός του Μάχντι που με αρχηγό τον Muqtada al Sadr που χρηματοδοτείτο από το Ιράν³⁰²) και δ) των σουνιτών και σιιτών μαχητών³⁰³.

Ένα κράτος που, επίσης, κλονίστηκε από την αμερικανική επέμβαση στο Ιράκ ήταν η Συρία. Ο Πρόεδρος της Συρίας Bashar al-Assad επέκρινε από την αρχή την επιχείρηση Iraqi Freedom, ενώ η πεποίθησή του ήταν πως ακόμα και αν οι ΗΠΑ επικρατήσουν στο πεδίο της μάχης, ο αραβικός κόσμος έχει ήδη ξεκινήσει την αντίστασή του³⁰⁴.

Ο μεγαλύτερος φόβος των αραβικών κρατών εκείνη την περίοδο ήταν πως μια ανατροπή του καθεστώτος στο Ιράκ θα το απομάκρυνε από τις ιδέες του παναραβισμού και θα άλλαζε δραματικά το status quo της περιοχής³⁰⁵. Το μπααθικό καθεστώς της Δαμασκού ανησύχησε ύστερα από τη γρήγορη κατάρρευση του ιρακινού καθεστώτος και την έντονη πίεση που ακολούθησε από τις ΗΠΑ προς τη Συρία. Ύστερα από συνάντηση του Προέδρου Assad με τον Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών, Colin Powell, οι ΗΠΑ έθεσαν τους όρους τους σχετικά με τον τερματισμό της οργάνωσης της Hezbollah στον Λίβανο, το κλείσιμο της Χαμάς και των λοιπών τρομοκρατικών οργανώσεων που είχαν καταφύγει στη Δαμασκό, καθώς και την απέλαση των ηγετικών στελεχών αυτών των οργανώσεων³⁰⁶.

Πέραν της θεωρητικής υποστήριξης προς το Ιράκ, η Συρία επέτρεπε ανεπίσημα τη μεταφορά οπλισμού από την επικράτειά της στο ιρακινό έδαφος³⁰⁷, κίνηση που θεωρήθηκε ως εχθρική προς τις ΗΠΑ, σύμφωνα με τον Υπ. Άμυνας D. Rumsfeld, και θα μπορούσε να επιφέρει αντίστοιχες ενέργειες από την αμερικανική πλευρά³⁰⁸.

Αντιμέτωπη με αυτή την τακτική από την αμερικανική πλευρά, η κυβέρνηση της Δαμασκού αισθανόταν πως μετά το Ιράκ θα ερχόταν η σειρά της Συρίας, γεγονός που κατά πάσα πιθανότητα θα οδηγούσε και στην πτώση του Assad³⁰⁹. Επιπλέον, μια

---

³⁰² Βλ. Nada, «Part 1: Iran's Role»

³⁰³ Βλ. Σαρλής, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία*, σελ. 123

³⁰⁴ Ο.π., σελ. 113

³⁰⁵ Βλ. F. Ajami, «Iraq and the Arabs' Future», *Foreign Affairs* 82:1 (Jan-Feb 2003), σελ. 13

³⁰⁶ Βλ. Σαρλής, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία*, σελ. 114

³⁰⁷ Βλ. Zisser, «Syria and the War», σελ. 44

³⁰⁸ Βλ. Σαρλής, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία*, σελ. 113

³⁰⁹ Ο.π., σελ. 116

φιλοδυτική κυβέρνηση δε θα ήταν τόσο πρόθυμη στη συνεργασία όπως ο Saddam Hussein τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα στο πεδίο της οικονομικής συνεργασίας³¹⁰.

Σύμμαχος της Συρίας σε αυτήν την κατάσταση αποτέλεσε η Τουρκία. Η κοινή αντίθετη στάση προς την αμερικανική επέμβαση στο Ιράκ και ο κοινός φόβος πως η αστάθεια στην περιοχή ίσως να συνέβαλε στη δημιουργία αυτόνομης κουρδικής περιοχής μεταξύ του Βόρειου Ιράκ και της ΒΑ Συρίας. Φυσικά, η Τουρκία, ούσα μέλος του ΝΑΤΟ, δεν μπορούσε επίσημα να αποτελέσει στρατηγική σύμμαχο της Συρίας, αλλά διατύπωνε δημόσια τις κοινές αυτές ανησυχίες³¹¹.

Σε ό,τι αφορά τα συριακά συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή, η αστάθεια θα βοηθούσε στην ανάπτυξη του Ισραήλ και της Ιορδανίας, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του στρατηγικού τους βάθους, άρα και στην ανάπτυξη της αμερικανικής επιρροής³¹². Γενικότερα, το συριακό μπααθικό καθεστώς πίστευε πως η αμερικανική επέμβαση, όχι απλά δε θα επέφερε τη δημοκρατία στην περιοχή, αλλά θα δημιουργούσε μεγαλύτερα προβλήματα στην Μέση Ανατολή αλλά και στο εσωτερικό της Συρίας³¹³.

Ο Bashar al-Assad θεωρούσε κρίσιμη την καθυστέρηση του αμερικανικού στρατού στο Ιράκ. Με αυτόν τον τρόπο, οι ΗΠΑ θα ανέστειλαν την επέκταση του δόγματός τους περί αλλαγής καθεστώτος και στη Συρία και γι' αυτό στόχευε στη φθορά του αμερικανικού στρατού. Η αντίληψη αυτή όμως είχε ως στόχο και την εξόντωση ενός εσωτερικού αντιπάλου, των σουνιτών ισλαμιστών, που αντιδρούσαν έντονα στην αμερικανική εισβολή. Με την εθελοντική τους συμμετοχή στο πεδίο της μάχης, πολλοί από αυτούς θα εξοντώνονταν από τις αμερικανικές δυνάμεις, ενώ σημαντικό μέρος τους θα στεκόταν εμπόδιο στο σχέδιο των ΗΠΑ για αναδιαμόρφωση του ιρακινού καθεστώτος³¹⁴.

Έτσι, ο Assad προσπάθησε να επωφεληθεί από τη στάση του στον πόλεμο του Ιράκ, για να ισχυροποιήσει τη θέση του στο εσωτερικό της χώρας και να βελτιώσει την

---

³¹⁰ Βλ. Zisser, « Syria and the War », σελ.49

³¹¹ Βλ. Μ. Σαρλής, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία*, σελ. 115. Επιπλέον, η Τουρκία είχε αναπτύξει στρατηγική σχέση με το Ισραήλ, βασικό αντίπαλο του συριακού καθεστώτος.

³¹² Ο.π., σελ. 114. Επίσης, Zisser, « Syria and the War», σελ. 50. Η κοινή γνώμη της Συρίας είχε πρόσφατα εκφραστεί κατά του Ισραήλ και των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της ισραηλινής επιχείρησης Defensive Shield. Επιπλέον, ο αντιπρόεδρος της Συρίας, Abdal Halim Khaddam είχε τονίσει πως η αμερικανική επιχείρηση «αποτελεί στην πραγματικότητα μέρος του μακροχρόνιου σιωνιστικού στόχου να διαλύσει τον εθνικό ιστό των κρατών της περιοχής».

³¹³ Ο.π., σελ.115-116

³¹⁴ Ο.π., σελ.116-117

εικόνα του στην κοινή γνώμη της Συρίας, αλλά και όλου του αραβικού κόσμου, μεταθέτοντας τα όποια προβλήματα στην εισβολή των ΗΠΑ³¹⁵.

3.4.3 Η προληπτική νόμιμη άμυνα απέναντι στη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής (WMD)

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, κύριος σκοπός των ΗΠΑ ήταν η ανατροπή του καθεστώτος του Saddam Hussein με πρωτεύον επιχείρημα την ενδεχόμενη κατασκευή ή χρήση όπλων μαζικής καταστροφής, ενδεχόμενο που ταλάνιζε τις ΗΠΑ από την περίοδο διακυβέρνησης του Bill Clinton³¹⁶.

Ο G.W.Bush είχε τονίσει πως «δεν πρέπει να επιτρέψουμε τα εγκλήματά του (σ.σ. του Saddam Hussein) να φτάσουν σε όλο τον κόσμο»³¹⁷. Εντάσσοντας λοιπόν το Ιράκ στον «Άξονα του Κακού» οι ΗΠΑ έθεσαν το ζήτημα της προληπτικής νόμιμης άμυνας απέναντι στο καθεστώς του Saddam Hussein προκειμένου να αποφευχθεί η χρήση των όπλων μαζικής καταστροφής χωρίς να μπορούν να περιμένουν την τελική απόδειξη ύπαρξής τους³¹⁸. Πώς, όμως, οι ΗΠΑ «έχτισαν» το συγκεκριμένο επιχείρημα;

Η αλήθεια είναι πως η χρήση βίας από ένα κράτος μπορεί να ασκηθεί με την ύπαρξη άμεσης, επικείμενης απειλής και την εξάντληση όλων των υπόλοιπων ειρηνικών και διαπραγματευτικών μέσων³¹⁹. Συνεπώς, οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν να επιστρατεύσουν τον συγκεκριμένο κανόνα του διεθνούς δικαίου, ώστε να δικαιολογήσουν μια επέμβαση στο έδαφος του Ιράκ.

Για αυτόν τον λόγο επικαλέστηκαν την έννοια της προληπτικής νόμιμης άμυνας απέναντι σε ένα κράτος που δε θα δίσταζε να απειλήσει την ασφάλεια των ΗΠΑ με τη χρήση WMD. Μάλιστα, νομικοί σύμβουλοι του επιτελείου του Προέδρου Bush έθεταν το ερώτημα κατά πόσο ο Χάρτης του ΟΗΕ και οι διατάξεις του συμβαδίζουν με τους νέους τύπους απειλών, καθώς με τους σύγχρονους οπλισμούς δεν είναι πλέον ξεκάθαρη η αμεσότητα της απειλής όπως παλιότερα όπου για παράδειγμα ο στρατός ενός κράτους κινούταν προς τα σύνορα ενός άλλου κράτους³²⁰.

---

³¹⁵ Βλ. Zisser, « Syria and the War», σελ. 53

³¹⁶ Βλ. J. Rubin, « Stumbling Into War », *Foreign Affairs* 82:5 (Sep-Oct. 2003), σελ. 46-47

³¹⁷ Βλ. JA Cohan, « The Bush Doctrine and the Emerging Norm of Anticipatory Self-Defense in Customary International Law», *Pace International Law Review* 15:2 (Fall 2003), σελ. 286

³¹⁸ Βλ. C. Pierson, « Preemptive Self-Defense in an Age of Weapons of Mass Destruction: Operation Iraqi Freedom», *Denver Journal of International Law & Policy* 33:1 (Jan.2004), σελ. 150

³¹⁹ Βλ. M. Sapiro, « The Shifting Sands of Preemptive Self-Defense», *The American Journal of International Law* 97:3 (Jul.2003), σελ. 603

³²⁰ Βλ. Sapiro, « The Shifting Sands », σελ. 603

Προκειμένου οι ΗΠΑ να ενισχύσουν το επιχειρήμα τους βασίστηκαν στο γεγονός μη συμμόρφωσης του μπααθικού καθεστώτος με τα ψηφίσματα του ΣΑ του ΟΗΕ για τον πλήρη αφοπλισμό του από όπλα μαζικής καταστροφής³²¹. Συγκεκριμένα, η επιχειρηματολογία ήταν πως είχαν τη δικαιοδοσία να επέμβουν με οποιοδήποτε μέσο έναντι του Ιράκ λόγω του Ψηφίσματος 687 (1991), για να αποτρέψουν τον κίνδυνο χρήσης των όπλων αυτών³²². Το συγκεκριμένο Ψήφισμα απαιτούσε την κατάργηση WMD και πυραύλων σε ακτίνα μεγαλύτερη των 150 χιλιομέτρων³²³. Το Ιράκ φαίνεται πως καταπατούσε τις διατάξεις και όλων των Ψηφισμάτων που είχαν εκδοθεί από το ΣΑ από το Ψήφισμα 707 (1991) μέχρι και το 1441 (2002) για την παύση πυρός και τη συμμόρφωση με τα μέτρα αφοπλισμού³²⁴, ενώ το διάστημα 1996-2003 αύξησε τον προϋπολογισμό της βιομηχανίας παραγωγής όπλων και παράλληλα επέλεξε να αποκρύψει στοιχεία από τους επιθεωρητές του ΟΗΕ³²⁵.

Αρωγός σε αυτήν την προσπάθεια των ΗΠΑ στάθηκε η Μ. Βρετανία. Ο Πρωθυπουργός Tony Blair υποστήριζε δημόσια την ανάγκη αντιμετώπισης των κρατών που επιθυμούν να αποκτήσουν ή έχουν ήδη αποκτήσει WMD. Δήλωσε, μάλιστα, πως «πρέπει να προετοιμαστούμε για να δράσουμε όπου η τρομοκρατία ή τα όπλα μαζικής καταστροφής μας απειλούν»³²⁶. Η αγγλοαμερικανική πλευρά υποστήριζε πως οι διατάξεις του Ψηφίσματος 1441 (2002) είχαν παραβιαστεί από το Ιράκ και τα όποια αποδεικτικά στοιχεία είχαν αποκρυφθεί από τις αρμόδιες αρχές. Υποστήριζαν πως θα έπρεπε να υπάρξει άμεση στρατιωτική δράση, καθώς οι κυρώσεις απέναντι στο Ιράκ κρίθηκαν ανεπαρκείς και η αδράνεια θα αποτελούσε μεγάλο κίνδυνο για την ευρύτερη Μέση Ανατολή στο μέλλον και βάσει αυτής της αντίληψης ξεκίνησε η επιχείρηση Iraqi Freedom χωρίς την έγκριση του ΣΑ³²⁷.

Τα υπόλοιπα μέλη του ΣΑ είχαν διαφορετική άποψη. Η χρήση του δόγματος της προληπτικής νόμιμης άμυνας κρίθηκε ως απαράδεκτη, καθώς θέτει στην άκρη τις

---

³²¹ Βλ. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις*, σελ. 222

³²² Βλ. Pierson, « Preemptive Self-Defense», σελ. 150

³²³ Βλ. C. Bluth, « The British Road to War: Blair, Bush and the Decision to Invade in Iraq», *International Affairs* 80:5 (Oct 2004), σελ. 872. Το ψήφισμα προέβλεπε επίσης τη διευθέτηση των συνοριακών διαφορών βάσει της συμφωνίας της Βαγδάτης που είχε υπογραφεί στις 4 Οκτωβρίου 1963, την πληρωμή αποζημιώσεων από το Ιράκ, την παύση της κρατικά χρηματοδοτούμενης τρομοκρατίας, καθώς και την προστασία των Κούρδων στο βόρειο Ιράκ μη επιτρέποντας ουσιαστικά στον Saddam Hussein να ασκεί εξουσία σε αυτήν την περιοχή. Προκειμένου να ενισχυθεί το τελευταίο μέτρο ορίστηκε ζώνη απαγόρευσης πτήσεων στη συγκεκριμένη περιοχή του Ιράκ.

³²⁴ Ο.π., σελ. 872

³²⁵ Βλ. Freedman, *A Choice of Enemies*, σελ. 475

³²⁶ Βλ. Bluth, « The British Road to War », σελ. 875

³²⁷ Ο.π., σελ. 879. Επίσης, βλ. Pierson, « Preemptive Self-Defense », σελ. 176-177

διατάξεις του ΟΗΕ³²⁸. Με έντονη ανησυχία ο Γάλλος Πρόεδρος Jacques Chirac τάχθηκε κατά της επέμβασης και αναγνώριζε μόνο τον ΟΗΕ ως αρμόδια δύναμη για τη διατήρηση της ειρήνης. Έντονες επιφυλάξεις εξέφρασαν και η Ρωσία με την Κίνα που δεν υπερψήφισαν την εισβολή³²⁹.

Ο Δικηγορικός Σύλλογος της Νέας Υόρκης με επιστολή του στις 15 Οκτωβρίου 2002 είχε ήδη τονίσει στην αμερικανική κυβέρνηση πως, για να νομιμοποιηθεί μια ενδεχόμενη εισβολή στο Ιράκ, θα πρέπει να υπάρχει και η αντίστοιχη έγκριση από το ΣΑ³³⁰. Η προληπτική νόμιμη άμυνα, χωρίς τη σαφή έγκριση του ΣΑ, δε φαίνεται να συμβαδίζει με το διεθνές δίκαιο. Άλλωστε, για να ασκηθεί η προληπτική νόμιμη άμυνα θα πρέπει να εμπεριέχονται τα στοιχεία της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας. Η αναγκαιότητα συνάδει με το στοιχείο της άμεσης επίθεσης³³¹. Ο αναλυτής της CIA Kenneth M. Pollack παραδέχθηκε πριν την εισβολή πως δεν υπήρχε βάσει των στοιχείων κάποια άμεση απειλή³³².

Από την άλλη πλευρά, υπήρξαν θεωρητικοί του διεθνούς δικαίου που υποστήριξαν τη θέση των ΗΠΑ. Σε άρθρο του C. Pierson αναφέρεται η άποψη του Michael Glennon πως από τη στιγμή που οι διατάξεις του Χάρτη δεν μπορούν πλέον να εγγυηθούν τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης, η προληπτική νόμιμη άμυνα μπορεί να θεωρηθεί νόμιμη, καθώς δεν υπάρχει νόμος που την απαγορεύει ξεκάθαρα³³³.

Επιπλέον, ένας από τους κύριους σκοπούς του ΟΗΕ είναι η αποτροπή των απειλών πριν αυτές ωριμάσουν και αφού ο ΟΗΕ έχει παραιτηθεί από τον συγκεκριμένο ρόλο, οι ΗΠΑ έδρασαν αντί αυτού για την επιβολή των Ψηφισμάτων του ΣΑ περί αφοπλισμού του Ιράκ. Υπέρ της προληπτικής νόμιμης άμυνας τάχθηκαν και οι McDougal και Feliciano, σύμφωνα και πάλι με τον C. Pierson³³⁴.

Ο Βρετανός δικαστής, Sir Christopher Greenwood, το 2002 είχε την πεποίθηση πως το ιρακινό καθεστώς δε θα αλλάξει από μόνο του και αυτό καθιστούσε νόμιμη την έναρξη επιχείρησης, αλλά αυτή θα έπρεπε να είναι ρητά εξουσιοδοτημένη από το ΣΑ ή να θεωρηθεί πράξη νόμιμης άμυνας. Λίγο πριν την επιχείρηση Iraqi Freedom

---

³²⁸ Βλ. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις*, σελ. 224

³²⁹ Βλ. Χειλά, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις*, σελ. 227-228. Παρόμοια στάση τήρησε η Γερμανία. Η Γερμανία, μάλιστα, ακόμα και σε περίπτωση αποδοχής της εισβολής στο Ιράκ θα έπρεπε να πάρει και την έγκριση της γερμανικής Βουλής βάσει του γερμανικού Συντάγματος.

³³⁰ Βλ. Graham Jr., «National Self-Defense», σελ. 13

³³¹ Ο.π., σελ. 16.

³³² Βλ. Pierson, «Preemptive Self-Defense», σελ. 174

³³³ Ο.π., σελ. 172.

³³⁴ Ο.π., σελ. 171

διατύπωσε την άποψη πως υπάρχει η απαραίτητη εξουσιοδότηση για τη χρήση βίας από τα προϋπάρχοντα Ψηφίσματα, αλλά θα ήταν «επιθυμητό να υπάρχει και ένα δεύτερο Ψήφισμα του ΟΗΕ διότι κάτι τέτοιο θα έθετε το ζήτημα πέρα από κάθε αμφιβολία»³³⁵.

Το Διεθνές Δικαστήριο στη γνωμοδότηση περί της νομιμότητας της απειλής ή της χρήσης των πυρηνικών όπλων υποστήριξε πως τα κράτη έχουν «το θεμελιώδες δικαίωμα στην επιβίωση... και το δικαίωμα στην άμυνα όταν διακυβεύεται η επιβίωσή τους», αλλά παράλληλα τόνισε την ανάγκη «εξάντλησης εναλλακτικών ειρηνικών μεθόδων επίλυσης των διαφορών»³³⁶.

Τελικά, το πόρισμα των επιθεωρητών του ΟΗΕ ήταν πως δεν υπήρχαν WMD στο Ιράκ την περίοδο πριν την επιχείρηση Iraqi Freedom. Η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε το έναυσμα για περαιτέρω έρευνες, με πιο γνωστή αυτή του Βρετανού Sir John Chilcot, που ανέδειξε τους λανθασμένους χειρισμούς της βρετανικής κυβέρνησης καθώς και τις συνθήκες που δεν ήταν οι απαιτούμενες, και σύμφωνα με τις οποίες ο Lord Goldsmith, ο επικεφαλής νομικός σύμβουλος του Tony Blair, άλλαξε την άποψή του ως προς την νομιμότητα της επιχείρησης, με την οποία ήταν αρχικά αντίθετος³³⁷.

---

³³⁵ Βλ. Bellamy, «International Law», σελ. 500

³³⁶ Βλ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο Προληπτικός Πόλεμος*, σελ.136-7

³³⁷ Βλ. M. Savage, « Goldsmith: Why I Changed my Mind on Iraq», Independent,28/01/2010, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5xn6ds33> (ημερομηνία πρόσβασης 22/08/2023).Επίσης, S. Erlanger & D. Sanger, « Chilcot Report on Iraq War Offers Devastating Critique of Tony Blair», The New York Times, 06/07/2016, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/yemn9bvr> (ημερομηνία πρόσβασης 25/09/2023)

4.Γεωπολιτικό Υπόδειγμα

Η συγκεκριμένη γεωπολιτική ανάλυση αξιολογεί την τάση ανακατανομής ισχύος στο εξεταζόμενο σύμπλοκο, όπως προκύπτουν από τη δράση του γεωπολιτικού παράγοντα. Για την ανάλυση αυτή αξιοποιήθηκαν γεωπολιτικοί δείκτες από τους πυλώνες της Πολιτικής και της Άμυνας/Ασφάλειας.

Σε ό,τι αφορά τον πυλώνα της πολιτικής αναδείξαμε τον αριθμό των Ψηφισμάτων του ΣΑ του ΟΗΕ για τις επιχειρήσεις σε Αφγανιστάν και Ιράκ. Παρατηρείται πως τα Ψηφίσματα αυτά μπορούν να επηρεάσουν λιγότερο ή περισσότερο την ανακατανομή ισχύος, ενώ μπορούν και να δικαιολογήσουν την νόμιμη ή μη χρήση της προληπτικής νόμιμης άμυνας, η οποία είναι μια πρακτική που έχει παρατηρηθεί και στο παρελθόν στη Μέση Ανατολή, κυρίως από την πλευρά του Ισραήλ. Θα πρέπει, φυσικά, να ληφθεί υπόψη το γεγονός πως τα Ψηφίσματα του ΣΑ αντικατοπτρίζουν ουσιαστικά τις διαμορφωμένες σχέσεις ισχύος μεταξύ των 5 βασικών μελών του ΣΑ την εκάστοτε χρονική περίοδο.

Στην περίπτωση του Αφγανιστάν και της επιχείρησης Enduring Freedom η διεθνής κοινότητα στήριξε τον σκοπό των ΗΠΑ για επιχείρηση κατά του καθεστώτος των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα με ορόσημο το Ψήφισμα 1368 (2001). Η επιχείρηση, λοιπόν, κατάφερε να ανατρέψει το καθεστώς των Ταλιμπάν και να ορίσει μεταβατική κυβέρνηση με σκοπό την ανοικοδόμηση του Αφγανιστάν.

Από την άλλη πλευρά, η περίπτωση του Ιράκ κατέστη πιο περίπλοκη. Οι ΗΠΑ δεν κατάφεραν σε διπλωματικό επίπεδο να πείσουν το σύνολο της διεθνούς κοινότητας για το δίκαιο των επιχειρημάτων περί της προληπτικής νόμιμης άμυνας ενάντια στη χρήση των όπλων μαζικής καταστροφής. Η εξέλιξη αυτή έφερε την παγκόσμια κοινότητα ενώπιον του διλήμματος μεταξύ ισχύος και διεθνούς δικαίου.

Οι ΗΠΑ διάλεξαν τον δρόμο της ισχύος και προχώρησαν στην επιχείρηση Iraqi Freedom χωρίς την απαιτούμενη συναίνεση του ΣΑ του ΟΗΕ. Επιθυμούσαν την αναδιαμόρφωση του Χάρτη του ΟΗΕ, καθώς θεωρούσαν πως οι διατάξεις του δεν μπορούν πλέον να προστατεύσουν τα συμφέροντα των κρατών απέναντι στα κράτη που στηρίζουν τρομοκρατικές οργανώσεις και επιθυμούν να αξιοποιήσουν το οπλοστάσιο που ανέπτυσαν με όπλα μαζικής καταστροφής.

Οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους κατάφεραν να ανατρέψουν το μπααθικό καθεστώς του Saddam Hussein και να προκαλέσουν μεγάλες αναταραχές στο ευρύτερο

σύμπλοκο, το οποίο ανάγκασε τον αραβικό κόσμο να διατηρήσει ως επί το πλείστον τουλάχιστον σκεπτικιστική στάση απέναντι στην πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή. Αρνητική στάση τήρησαν, επίσης, και ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Γαλλία και η Γερμανία, καθώς και η Κίνα με τη Ρωσία. Η αρνητική αυτή στάση ενισχύθηκε και από τα πορίσματα των αρμόδιων επιθεωρητών του ΟΗΕ περί της μη ύπαρξης όπλων μαζικής καταστροφής στο οπλοστάσιο του Ιράκ. Στην συνθήκη αυτή συνέβαλε και το γεγονός πως οι ΗΠΑ χειρίστηκαν την επιχείρηση στο Αφγανιστάν με αντικειμενικά κριτήρια λόγω των τρομοκρατικών επιθέσεων που προηγήθηκαν, ενώ για την επιχείρηση στο Ιράκ έθεσαν υποκειμενικά κριτήρια με ενδείξεις για ύπαρξη WMD που εν τέλει δεν αποδείχθηκαν ποτέ.

Η έλλειψη αντικειμενικών κριτηρίων για την έναρξη επιχείρησης στην περίπτωση του Ιράκ προκάλεσε ρήξη μεταξύ των ΗΠΑ και ευρωπαϊκών μελών του ΝΑΤΟ, όπως η Γαλλία και η Γερμανία, που αναφέρθηκαν ανωτέρω, αλλά και μεταξύ των ΗΠΑ και της Ρωσίας σε μια κρίσιμη εποχή, που ο ανταγωνισμός τους είχε μπει στο περιθώριο σε έναν σημαντικό βαθμό και η συνεργασία τους κρινόταν επιτακτική για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας.

Επιπλέον, εξετάστηκε και ο πυλώνας της Άμυνας/Ασφάλειας με δείκτη τον μέσο όρο των αμερικανικών στρατευμάτων σε Αφγανιστάν και Ιράκ. Δείκτης ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς ένα από τα στοιχεία που μπορούν να δικαιολογήσουν τη χρήση προληπτικής νόμιμης άμυνας είναι και αυτό της αναγκαιότητας που βασίζεται και στην ανάλογη χρήση στρατιωτικής δύναμης.

Και στις δύο επιχειρήσεις υπήρχε αυξητική τάση στην παρουσία αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων. Στην επιχείρηση Enduring Freedom υπήρξε μια σταθερή αύξηση χρόνο με το χρόνο για τις αμερικανικές δυνάμεις που διατηρήθηκε ακόμα και μετά την έναρξη της επιχείρησης στο Ιράκ. Μεγάλες δυνάμεις, όμως, απεστάλησαν και από συμμαχικές χώρες μέσω και του θεσμικού πλαισίου του ΟΗΕ, ενώ σημαντική υποστήριξη παρείχαν και φατρίες του Αφγανιστάν που επιθυμούσαν την ανατροπή των Ταλιμπάν για να μπορέσουν να ανέλθουν οι ίδιες στην εξουσία.

Σε ό,τι αφορά την επιχείρηση Iraqi Freedom παρατηρείται τεράστια διαφορά στην αποστολή αμερικανικών δυνάμεων. Η αντίθεση των διεθνών οργάνων και των υπολοίπων υπερδυνάμεων για την επιχείρηση αυτή ανάγκασε τις ΗΠΑ να βασιστούν κατά κύριο λόγο στο δικό τους στρατιωτικό προσωπικό και σε μικρότερο βαθμό σε συμμαχικές χώρες, όπως η Μ. Βρετανία. Σε αυτήν την απόφαση συνετέλεσε και το

γεγονός πως οι ΗΠΑ θεωρούσαν πλέον απαραίτητο τον μετασχηματισμό του ευρύτερου συμπλόκου το συντομότερο δυνατό.

5. Γεωστρατηγική Σύνοψη

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθούν οι πιθανές εξελίξεις που μπορούν να επέλθουν στο ευρύτερο Σύμπλοκο της Μέσης Ανατολής από την εφαρμογή του δόγματος Bush για τη χρήση προληπτικής νόμιμης άμυνας.

Γίνεται αντιληπτό πως οι ΗΠΑ, μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, αποφάσισαν να αναλάβουν αποφασιστική δράση απέναντι στα κράτη που θεωρούσαν ότι απειλούν ακόμα και την ίδια την ύπαρξή της. Η επιχείρηση Enduring Freedom και η δημοσίευση της Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας του 2002 ανέδειξαν την επιθυμία των ΗΠΑ να αλλάξουν ριζικά το πολιτικό σκηνικό στη Μέση Ανατολή, ακόμα και αν έπρεπε να πράξουν αντίθετα με τις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ.

Η επιθυμία αυτή δεν αφορούσε μόνο την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και της πιθανής ύπαρξης όπλων μαζικής καταστροφής από το Ιράκ, αλλά στόχευε και στη δημιουργία καθεστώτων που θα επέτρεπαν έμμεσα στο Ισραήλ να αποκτήσει μεγαλύτερη ισχύ στη Μέση Ανατολή, αλλά και στις ΗΠΑ να εδραιώσουν την παρουσία τους στην περιοχή. Επιπροσθέτως, ο αμερικανικός έλεγχος στην περιοχή θα μπορούσε να βοηθήσει και στον έλεγχο των πλούσιων πηγών πετρελαίου και συνεπώς θα απέτρεπε τη δημιουργία μονοπωλίου στην πώληση πετρελαίου από τη Σαουδική Αραβία.

Είναι, βέβαια, γνωστό πως από την περίοδο που εξετάζεται στην παρούσα ανάλυση μέχρι και σήμερα μεσολάβησαν γεγονότα που επηρέασαν έτι περαιτέρω το γεωπολιτικό σύμπλοκο της Μέσης Ανατολής.

Η επάνοδος των Ταλιμπάν στην εξουσία στο Αφγανιστάν, αλλά και η πολύ πρόσφατη διαμάχη στην περιοχή της Γάζας και στην Υεμένη, ενδεχομένως να φέρει για ακόμη μια φορά την επίκληση της προληπτικής νόμιμης άμυνας στο προσκήνιο. Παρά την απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν και την μικρή, πλέον, παρουσία στο Ιράκ οι εξελίξεις ενδεχομένως θα επιφέρουν νέα συγκέντρωση αμερικανικών στρατευμάτων στην Μέση Ανατολή.

Η ενδεχόμενη εμπλοκή του Ιράν και της Hezbollah στη διαμάχη μεταξύ Ισραήλ και Hamas, θα μπορούσε να κλονίσει περισσότερο το οικοδόμημα που προσπάθησαν να «χτίσουν» οι ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή, το οποίο ούτως ή άλλως είχε κλονιστεί την τελευταία δεκαετία. Η αναφορά στο Ιράν δεν είναι τυχαία. Ο αριθμός των αμερικανικών στρατευμάτων που παραμένει μέχρι και σήμερα στο Ιράκ έχει ως στόχο την ανακοπή της ιρανικής επιρροής στο ιρακινό κράτος. Παρόμοιο στόχο έχει και η

ύπαρξη στρατευμάτων στην νοτιοανατολική Συρία προκειμένου να αποκόψει το διάδρομο σύνδεσης μεταξύ ιρανικών παραστρατιωτικών ομάδων και Hezbollah. Δεν πρέπει, επίσης, να αμελούμε το γεγονός πως το Ιράν υποστηρίζει και τους Χούθι (σίιτες αντάρτες) που εξαπολύουν επιθέσεις έναντι του Ισραήλ και πλοίων στην Ερυθρά Θάλασσα.

Μια ενδεχόμενη ενεργή εμπλοκή Ιράν και Hezbollah στα ανοιχτά μέτωπα της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής θα επέφερε πιθανότατα την αποστολή αμερικανικών στρατευμάτων και την επίκληση της προληπτικής νόμιμης άμυνας ενάντια στις σιιτικές δυνάμεις για την προστασία των συμφερόντων των ΗΠΑ στην περιοχή.

Συμπεράσματα

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω δεδομένα γίνεται αντιληπτό πως ο γεωπολιτικός παράγοντας της προληπτικής νόμιμης άμυνας συνετέλεσε στη δρομολόγηση εξελίξεων στο γεωπολιτικό σύμπλοκο της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής, συνέπειες των οποίων είναι εμφανή και στη σημερινή εποχή.

Η προληπτική νόμιμη άμυνα αποτελεί μέχρι και σήμερα μια αμφιλεγόμενη πρακτική για τα κράτη που την ασκούν, καθώς δεν έχει αποδειχθεί πως βασίζεται στις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ. Οι υποστηρικτές της θεωρούν πως αποτελεί συνέχεια του δόγματος Webster και είναι μέρος του εθιμικού δικαίου κατ' αυτόν τον τρόπο. Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα που έχουν αναλυθεί στην παρούσα εργασία γίνεται αντιληπτό πως η προληπτική νόμιμη άμυνα δε φαίνεται να βρίσκει σοβαρό νομικό έρεισμα στις διατάξεις του ΟΗΕ. Παρόλα αυτά, στην πράξη παρατηρούμε πως τα κράτη που την επικαλούνται χρησιμοποιούν νομικούς ελιγμούς, ώστε να αποδείξουν το δίκαιο των αιτημάτων τους και να δικαιολογήσουν τη χρήση βίας προτού να δεχθούν κάποια ένοπλη επίθεση.

Όπως αναφέρθηκε και στις προηγούμενες ενότητες, οι ΗΠΑ αποφάσισαν να εντάξουν την προληπτική νόμιμη άμυνα στην επίσημη στρατηγική τους ως απάντηση στις επιθέσεις που δέχθηκαν την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 από ισλαμιστές τρομοκράτες. Η πεποίθηση των ΗΠΑ πως υπάρχουν κράτη-τρομοκράτες που υποστηρίζουν κρυφά ή φανερά την τρομοκρατία και δημιουργούν όπλα μαζικής καταστροφής αποτέλεσε την επίσημη αιτιολογία για την επέμβασή τους στην Ευρύτερη Μέση Ανατολή. Επιπλέον, οι ΗΠΑ, προκειμένου να διευρύνουν και να νομιμοποιήσουν τη δράση τους, εφήραν όρους, όπως αυτός του *enemy combatant*, ώστε να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο αντιμετώπισης των μελών των τρομοκρατικών οργανώσεων της περιοχής και να καταφέρουν με αυτόν τον τρόπο να εμποδίσουν την εξάπλωση των δράσεων των ατόμων αυτών.

Η επέμβαση στο Αφγανιστάν ένα μήνα μετά τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 2001 ανέδειξε την πορεία που επιθυμούσαν να ακολουθήσουν οι ΗΠΑ. Η επιχείρηση *Enduring Freedom* αντιμετωπίστηκε θετικά από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας ως ένας «δίκαιος» πόλεμος έναντι της τρομοκρατίας. Επιπλέον, αποτέλεσε το πρώτο βήμα για το σχέδιο των ΗΠΑ για τη μεγάλη αλλαγή στο *status quo* της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής μέσω του πολιτικού ανασχηματισμού των κρατών. Μάλιστα, το 2011, επί

προεδρίας του Barack Obama, κατάφεραν να εξουδετερώσουν τον νο.1 στόχο τους, τον Osama bin Laden.

Παρόλα αυτά, οι μετέπειτα εξελίξεις δε δικαίωσαν την πολιτική των ΗΠΑ, καθώς η γεωπολιτική αστάθεια, η οποία κυρίευσε την περιοχή, συνέβαλε στην ανάδυση φαινομένων αντίθετων των προσδοκώμενων. Η αποχώρηση των στρατιωτικών δυνάμεων των ΗΠΑ το 2021 από το έδαφος του Αφγανιστάν και η επάνοδος των Ταλιμπάν αναδεικνύουν την ουσιαστική ήττα της αμερικανικής πολιτικής για την ευρύτερη περιοχή. Επιπλέον, δεν πρέπει να παραλειφθεί το γεγονός πως υπάρχουν ακόμα αμφιβολίες σχετικά με το βαθμό της επικείμενης απειλής και κατά πόσο οι ΗΠΑ δικαιούνταν να επικαλούνται το δόγμα της προληπτικής νόμιμης άμυνας έστω και με τα κριτήρια του εθιμικού δημοσίου διεθνούς δικαίου.

Ύστερα από την εκκίνηση της επιχείρησης Enduring Freedom, οι ΗΠΑ εξέδωσαν το 2002 την Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας όπου ανακοίνωσαν και επίσημα την ένταξη της προληπτικής νόμιμης άμυνας, για να αντιμετωπίσουν τα κράτη που θεωρούσαν ως απειλές για τη διατάραξη της παγκόσμιας ειρήνης. Μέσα σε αυτό το έγγραφο αναφερόταν, επίσης, και άλλος ένας βασικός αμερικανικός στόχος: η αλλαγή των καθεστώτων των κρατών αυτών.

Το επόμενο κράτος που αποτέλεσε στόχο των ΗΠΑ ήταν το Ιράκ, μέρος του περιφήμου Άξονα του Κακού. Το καθεστώς του Saddam Hussein θεωρείτο εχθρικό ως προς τις ΗΠΑ και τα ιδανικά του, ενώ οι υποψίες για την ανάπτυξη οπλοστασίου με όπλα μαζικής καταστροφής οδήγησαν τις ΗΠΑ σε επέμβαση βάσει του νέου δόγματος που είχαν αναπτύξει. Η επιχείρηση αυτή δεν κέρδισε την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των κρατών και μέσω αυτής αναδείχθηκε η έντονη διαφορά περί της νομιμότητας της προληπτικής νόμιμης άμυνας. Επιπλέον, αναδείχθηκε και η άποψη των ΗΠΑ πως το διεθνές δίκαιο και ο Χάρτης του ΟΗΕ ήταν ξεπερασμένα ως είχαν και αν δεν επερχόταν η ανανέωσή τους, δεν θα μπορούσαν να προστατεύσουν τα κράτη που έρχονταν αντιμέτωπα με τις νέες απειλές. Αντίθετα, οι υπόλοιπες υπερδυνάμεις φοβήθηκαν πως μια αποδοχή της πρακτικής αυτής θα άνοιγε τον ασκό του Αιόλου για την πλήρη απαξίωση των διατάξεων του Χάρτη του ΟΗΕ.

Οι ΗΠΑ κατάφεραν να ανατρέψουν το μπααθικό καθεστώς του Saddam Hussein και να ορίσουν νέα κυβέρνηση στο Ιράκ. Παρόλα αυτά, το πόρισμα των επιθεωρητών του ΟΗΕ για τη μη ύπαρξη όπλων μαζικής καταστροφής στο Ιράκ συνέτεινε στην επικράτηση της άποψης πως η απειλή που διακήρυτταν οι ΗΠΑ ήταν απλώς μια δικαιολογία για πιο άμεση επιβολή του αμερικανικού σχεδίου για τη Μέση Ανατολή

ακόμα και αν έπρεπε να καταστρατηγήσει θεμελιώδεις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ. Φαίνεται, λοιπόν, πως όσο σύμφωνη με τις διατάξεις με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου κρίθηκε η επιχείρηση στο Αφγανιστάν, άλλο τόσο αντίθετη με το διεθνές δίκαιο κρίθηκε η επιχείρηση στο Ιράκ.

Το δόγμα Bush και η πρακτική του στη Μέση Ανατολή δρομολόγησε εξελίξεις που επέφεραν μια σειρά γεγονότων που σταδιακά αλλάζουν το γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό πλαίσιο του συμπλόκου και σίγουρα όχι προς την κατεύθυνση που επιθυμούσε η αμερικανική κυβέρνηση στις αρχές του 21^{ου} αιώνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

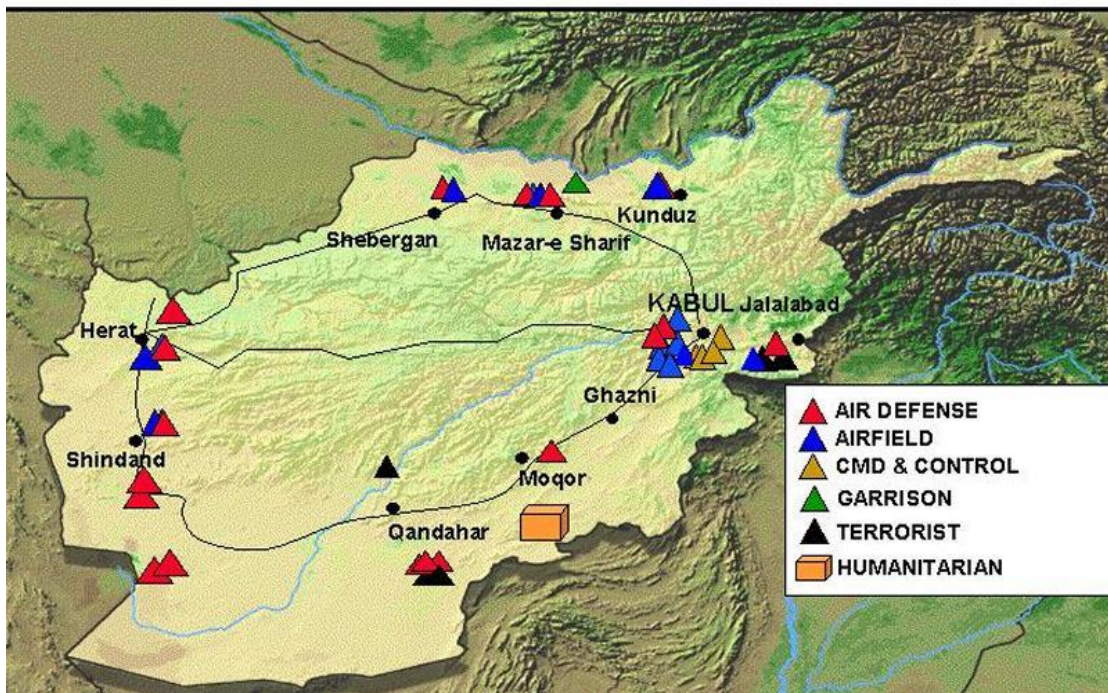
Χάρτης 1. Χάρτης Αφγανιστάν-Πακιστάν. Πηγή: www.pbs.org

Χάρτης 2. Πολιτικός χάρτης Συρίας-Ιράκ-Ιράν. Πηγή: www.iranprimer.usip.org

ENDURING FREEDOM October 7

Χάρτης 3. Χάρτης κατανομής δυνάμεων την πρώτη ημέρα της επιχείρησης Enduring Freedom. Πηγή: www.globalsecurity.org

Χάρτης 4. Χάρτης της επιχείρησης Iraqi Freedom για την περίοδο 19/03/2003-14/04/2003 Πηγή: W. Perry et al., *Operation Iraqi Freedom: Decisive War, Elusive Peace*, RAND Corporation, Santa Monica 2015, σελ. xxiii

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς Πηγές

Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ, *Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών*, 26/06/1945, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/24b36dfj>

White House, «The National Security Strategy of the United States of America», White House, 17/09/2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://2009-2017.state.gov/>

ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ Σ.Α. ΤΟΥ ΟΗΕ

Ψήφισμα 3314 (1974), 14/12/1974, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/2666w6hm>

Ψήφισμα 487 (1981), 19/09/1981, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/r79ua5nk>

Ψήφισμα 687 (1991), 08/04/1991, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/yyj53p5s>

Ψήφισμα 1368 (2001), 12/11/2001, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4hvw8e7k>

Ψήφισμα 1383 (2001), 06/12/2001, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/kzrjrhs4>

Ψήφισμα 1441 (2002), 08/11/2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/223fu5se>

Ψήφισμα 1510 (2003), 13/10/2003, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5n8pm4s9>

Δευτερογενείς Πηγές

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Μάξης, Ιωάννης Θ., *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μέση Ανατολή*, Παπαζήσης, Αθήνα 2002

Μάξης, Ιωάννης Θ., *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής: Το νεοθετικιστικό πλαίσιο*, Παπαζήσης, Αθήνα 2012

Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945-2002*, Ποιότητα, Αθήνα 2012, 5^η εκδ.

Ρούκουνας, Εμμανουήλ, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η εκδ., Αθήνα 2015

Σαρλής, Μιχαήλ, *Συστημική Γεωπολιτική & Ανθρωπογεωγραφία της Μέσης Ανατολής: Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση και η Χαρτογραφία του Συμπλόκου Συρίας, Ιράν, Λιβάνου*, Λειμών, Αθήνα 2019

Σισιλιάνος, Λίνος Αλέξανδρος, *Η Εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για Χρήση Βίας*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2003

Χατζηκωνσταντίνου, Κωνσταντίνος, *Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005

Χειλά, Ειρήνη, *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο Αιώνα: Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης*, Ποιότητα, Αθήνα 2013

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία αποδιδόμενη στην ελληνική γλώσσα

Baylis, John, Smith, Steve, & Owens, Patricia, *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Επίκεντρο, Αθήνα 2013, (5^η εκδ.)

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Dobbins, James et al., *America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq*, RAND Corporation, Santa Monica 2003

Folse, Mark, *Operation Enduring Freedom: September 2001-March 2002*, Center of Military History United States Army, Washington D.C. 2022

Freedman, Lawrence, *A Choice of Enemies: America Confronts the Middle East*, Public Affairs, New York 2008

Gompert, David, Binnendijk, Hans & Lin, Bonny, *Blinders, Blunders and War: What America and China Can Learn*, RAND Corporation, Santa Monica 2014

Gray, Christine D., *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, Oxford 2000

Henderson, Christian, *The Use of Force and the International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2018

Lambeth, Benjamin, *Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom*, RAND Corporation, Santa Monica 2005

Mueller, Karl et al., *Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Strategy*, RAND Corporation, Santa Monica 2006

Perry, Walter et al., *Operation Iraqi Freedom: Decisive War, Elusive Peace*, RAND Corporation, Santa Monica 2015

Rashid, Ahmed, *Descent into Chaos: The US and the Disaster in Pakistan, Afghanistan and Central Asia*, Penguin, London 2009

Wright, Donald Dr. et al., *A Different Kind of War: The United States Army in Operation Enduring Freedom October 2001-September 2005*, Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth 2010

Shaw, Malcolm, *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2017, 8th ed.

Shayan, Fatemeh, *Security in the Persian Gulf Region*, Palgrave Macmillan, London 2017

Stewart, Richard, *Operation Enduring Freedom March 2002-April 2005*, Center of Military History U.S. Army, Washington DC 2005

Stewart, Richard, « The Global War on Terrorism», στο R. Stewart (ed.), *American Military History Volume II: The United States Army in a Global Era, 1917-2008*, Center of Military History United States Army, Washington DC 2010 (2nd ed.)

United Nations, *A More Secure World: Our shared responsibility*, United Nations, New York 2004

Ελληνόγλωσση Αρθρογραφία

Βλαϊκίδη, Ελπίδα, «Κουρδικό Ζήτημα: Οι Κούρδοι του Ιράκ», Όμιλος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων, 14/12/2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/yc7pkz4n> (ημερομηνία πρόσβασης 20/09/2023)

Μάξης, Ιωάννης Θ. & Δήγκας, Άγις -Γεώργιος, « Ολοκληρωμένη Μεθοδολογία Κατασκευής Σύνθετων Δεικτών στην Σύγχρονη Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση», *Civitas Gentium* 7:1 (2019)

Μάξης, Ιωάννης Θ., Δωματιώτη, Ξανθίπη, Χαροκόπος, Κωνσταντίνος & Δήγκας, Άγις -Γεώργιος, « Εφαρμογή Απλών και Σύνθετων Δεικτών των Τεσσάρων Γεωπολιτικών Πυλώνων στην Μεθοδολογία της Συστημικής Γεωπολιτικής Αναλύσεως: η Περίπτωση της Συρίας », *Civitas Gentium* 5:2 (2017)

Ξενόγλωσση Αρθρογραφία

Ajami, Fouad, «Iraq and the Arabs' Future», *Foreign Affairs* 82:1 (Jan-Feb 2003), pp.2-18

- Alvarez, Alejandro, «The State's Right of Self-Preservation», *St. Louis Law Review* 3:3 (January 1919), pp. 113-126
- Baker, Peter, «Why Did Soviets Invade Afghanistan?: Documents Offer History Lessons for Trump», *The New York Times*, 29/01/2019, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/mrwp3cfx> (ημερομηνία πρόσβασης 10/09/2023)
- Bellamy, Alex J., «International Law and the War with Iraq», *Melbourne Journal of International Law* 4:2 (October 2003), pp. 497-519
- Bluth, Christoph, «The British Road to War: Blair, Bush and the Decision to Invade in Iraq», *International Affairs* 80:5 (Oct 2004), pp.871-892
- Brailey, Malcolm, «The Use of Pre-Emptive and Preventive Force in an Age of Terrorism: Some Ethical and Legal Considerations», *Australian Army Journal* 2:1 (2004), pp.149-155
- Byman, Daniel, «Do Targeted Killings Work?», *Foreign Affairs* 85:2 (Mar.-Apr. 2006), pp.95-111
- Cohan, John Alan, «The Bush Doctrine and the Emerging Norm of Anticipatory Self-Defense in Customary International Law», *Pace International Law Review* 15:2 (Fall 2003), pp.283-357
- Corera, Gordon, «How the Search for Iraq's Secret Weapons Fell Apart», BBC, 13/03/2023, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/jy7wa8ey> (ημερομηνία πρόσβασης 28/03/2023)
- Cornwell, Rupert, «How War in the Middle East Roils Transatlantic Reactions», *European Affairs*, Spring 2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/29rt9cmw> (ημερομηνία πρόσβασης 13/05/2023)
- Council on Foreign Relations, «The U.S. War in Afghanistan:1999-2021», Council on Foreign Relations, 1/1/2023, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/49y46vr6> (ημερομηνία πρόσβασης: 1/6/2023)
- Deeks, Ashley S., «Pakistan's Sovereignty and the Killing of Osama bin Laden», *American Society of International Law*, 05/05/2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5m4f5ttr> (ημερομηνία πρόσβασης 15/09/2023)
- Diehl, Paul, Kulkarni, Shyam, & Irish, Adam, «The Bush Doctrine and the Use of Force: Reflections on Rule Construction and Application», *Loyola University Chicago International Law Review* 9:1 (Fall/Winter 2011), pp.71-101
- Dolan, Chris J., «The Bush Doctrine and U.S. Intervention», *American Diplomacy*, 05/04/2004, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/29ee9sab> (ημερομηνία πρόσβασης 03/05/2023)
- Dunmire, Patricia, «'9/11 Changed Everything': An Intertextual Analysis of the Bush Doctrine», *Discourse & Society* 20:2 (March 2009), pp.195-222

- Erlanger, Steven & Sanger, David, « Chilcot Report on Iraq War Offers Devastating Critique of Tony Blair», *The New York Times*, 06/07/2016, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/yemn9bvr> (ημερομηνία πρόσβασης 25/09/2023)
- Fair, Christine C., «Pakistan and the United States Have Betrayed the Afghan People», *Foreign Policy*, 16/08/2021, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/p6aku7ub> (ημερομηνία πρόσβασης 26/01/2024)
- Fearon, James D., «Iraq's Civil War», *Foreign Affairs* 86:2 (Mar.-Apr.2007), pp. 2-15
- Fischer, David, & Biggar, Nigel, «Was Iraq an Unjust War? A debate on the Iraq War and Reflections on Libya», *International Affairs* 87:3 (May 2011), pp.687-707
- Franck, Thomas, « Preemption, Prevention and Anticipatory Self-Defense: New Law Regarding Recourse to Force», *Hastings International and Comparative Law Review* 27:3 (Spring 2004), pp.425-435
- Garcia-Amador, Francisco V., « The Rio de Janeiro Treaty: Genesis, Development, and Decline of a Regional System of Collective Security», *University of Miami Inter-American Law Review* 17:1 (Fall 1985), pp. 1-42
- Glass, Andrew, «President Bush Cites 'Axis of Evil'», *Politico*, 29/01/2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4pk9jzsn> (ημερομηνία πρόσβασης 08/05/2023)
- Gomes, Aureo de Toledo & Mikhael, Michelle Mitri, «Terror or Terrorism?: Al-Qaeda and the Islamic State in Comparative Perspective», *Brazilian Political Science Review* 12:1 (2018), pp. 1-27
- Graham, Thomas Jr., «National Self-Defense, International Law, and Weapons of Mass Destruction», *Chicago Journal of International Law* 4:1 (1/2003), pp.1-17
- Gray, Colin S., « A Crisis of Legitimacy for the UN Collective Security System? », *The International and Comparative Law Quarterly* 56:1 (January 2007), pp.157-170
- Gray, Colin S., « The Implications of Preemptive and Preventive War Doctrines: A Reconsideration», *US Army War College Press*, 07/01/2007, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/f4duevre> (ημερομηνία πρόσβασης 10/03/2023)
- Greenwood, Christopher, «International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida and Iraq», *San Diego International Law Journal* 4:1 (Jul. 2003), pp.8-37
- Gross, Michael L., « Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence? », *Journal of Applied Philosophy* 23:3 (2006), pp.323-335
- Hashim, Ahmed, «Iraq's Civil War», *Current History* 106:696 (Jan.2007), pp.3-10
- Henderson, Christian, «The Bush Doctrine: From Theory to Practice», *Journal of Conflict & Security Law* 9:1 (Spring 2004), pp.3-24

- Heradstveit, Daniel, & Bonham, Matthew G., «What the Axis of Evil Metaphor Did to Iran», *Middle East Journal* 61:3 (Summer 2007), pp.421-440
- Hiltermann, Joost R., «Elections and Constitutional Writing in Iraq 2005», *IEMed Mediterranean Yearbook* 1:1 (2006), pp. 38-41
- Hinnebusch, Raymond, «The US Invasion of Iraq: Explanations and Implications», *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 16:3 (Fall 2007), pp.209-228
- Jervis, Robert, «Understanding the Bush Doctrine», *Political Science Quarterly* 118:3 (Fall 2003), pp.365-388
- Kearley, Timothy, «Regulation of Preventive and Preemptive Force in the United Nations Charter: A Search for Original Intent», *Wyoming Law Review* 3:2 (1/2003), pp.664-733
- Ku, Charlotte, «When Can Nations Go To War? Politics and Change in the UN Security System», *Michigan Journal of International Law* 24:4 (Summer 2003), pp.1077-1120
- Kritsiotis, Dino, « Arguments of Mass Confusion», *European Journal of International Law* 15:2 (April 2004), pp.233-278
- King, Matthew Scott, « The Legality of the United States War on Terror: Is Article 51 a Legitimate Vehicle for the War in Afghanistan or Just a Blanket to Cover-Up International War Crimes? », *ILSA Journal of International & Comparative Law* 9:2 (2003), pp.457-472
- Lieber, Keir A., & Lieber, Robert J., «The Bush National Security Strategy», *Electronic Journal of the U.S. Department of State* 7:4 (December 2002), pp.32-35
- Malik, Iftikhar, «Pakistan 2001: The Afghanistan Crisis and the Rediscovery of the Frontline State», *Asian Survey* 42:1 (Jan.-Feb.2002), pp. 204-212
- Marcus, Aliza, « Turkey's PKK: Rise, Fall, Rise Again? », *World Policy Journal* 24:1 (Spring 2007), pp. 75-84
- Mastrolambo, Renee, «Imminence and States' Right to Anticipatory Self-Defence: Responding to Contemporary Security Threats and Divergence in Legal Diplomacy», *Canberra Law Review* 16:1 (2019),pp. 143-175
- Mazis, Ioannis Th., & Troulis, Markos I., « Processing Historical Case Studies into Systemic Geopolitical Analysis», *IOSR Journal of Humanities and Social Science* 25:6 (June 2020), pp.48-55
- Mazis, Ioannis Th., & Troulis, Markos I.,«Systemic Geopolitical Analysis and Structural Realism: Parallel Routes and Common Challenges», *IOSR Journal of Business and Management* 21:10 (October 2019), pp.1-6
- Mazis, Ioannis Th., Troulis, Markos I. & Domatioti, Xanthippi, «Systemic Analysis in Geopolitics and IR Theory », *IOSR Journal Of Humanities And Social Science* 25:1 (January 2020), pp.36-41

- Miller, Seumas, « The Ethics of Targeted Killing: Osama bin Laden, Drones, and Counter-Terrorism», *Public Affairs Quarterly* 28:4 (October 2014), pp.317-340
- Mylonaki, Emmanouela, & Burton, Tim, «The Expanded Doctrine of Self-Defence & International Security Assistance – The Case of Afghanistan 2001-2020», *International Law Research* 11:1 (2022), pp.335-350
- Nada, Garrett, «Part 1: Iran’s Role in Iraq», Wilson Center, 26/04/2018, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4vctnc9a> (ημερομηνία πρόσβασης 17/06/2023)
- Nagourney, Eric, & Goldblum, Christine, «Who Are the Taliban?», *The New York Times*, 11/08/2022, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/bz6vnthm> (ημερομηνία πρόσβασης: 24/01/2024)
- North Atlantic Treaty Organization, «Collective Defence and Article 5», NATO, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/49uf2rwd> (ημερομηνία πρόσβασης 23/05/2023)
- Nye Jr., Joseph, «U.S. Power and Strategy after Iraq», *Foreign Affairs* 82:4 (Jul-Aug. 2003), pp.60-73
- O’ Meara, Chris, « Reconceptualising the right of self-defence against ‘imminent’ armed attacks», *Journal on the Use of Force and International Law* 9:2 (Jul. 2022), pp. 288-292
- Palka, Eugene J., Galgano, Francis A. & Corson, Mark W., «Operation Iraqi Freedom: A Military Geographical Perspective», *Geographical Review* 95:3 (Jul.2005), pp.373-399
- Parasiliti, Andrew, « The Causes and Timing of Iraq’s Wars: A Power Cycle Assessment», *International Political Science Review* 24:1 (Jan.2003), pp.151-165
- Pfiffner, James P., «US Blunders in Iraq: De-Baathification and Disbanding the Army», *Intelligence and National Security* 25:1 (February 2010), pp.76-85
- Pierson, Charles, « Preemptive Self-Defense in an Age of Weapons of Mass Destruction: Operation Iraqi Freedom», *Denver Journal of International Law & Policy* 33:1 (Jan.2004), pp. 150-178
- Pratt, Simon Frankel, «Crossing Off Names: The Logic of Military Assassination», *Small Wars & Insurgencies* 26:1 (2015), pp.3-24
- Rath, Samoj Kumar, «Pakistan’s Double Game», *World Affairs* 15:2 (Summer 2011), pp. 92-105
- Riedel, Bruce, « Al-Qaeda Strikes Back», *Foreign Affairs* 86:3 (May-Jun. 2007), pp.24-40
- Riedel, Bruce, « Pakistan’ s Role in the Afghanistan War’s Outcome », Brookings, 20/05/2010, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/3pj66cf5> (ημερομηνία πρόσβασης 28/04/2023)

Rogers, APV. & McGoldrick, D. « Assassination and Targeted Killing- The Killing of Osama bin Laden», *The International and Comparative Law Quarterly* 60:3 (July 2011), pp.778-788

Rubin, James, «Stumbling Into War», *Foreign Affairs* 82:5 (Sep-Oct. 2003), pp.46-66

Sachs, Susan, & Semple, Kirk, « Ex-Leader, Found Hiding in Hole, is Detained Without a Fight», *The New York Times*, 14/12/2003, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/rf4fktj3> (ημερομηνία πρόσβασης 27/08/2023)

Sapiro, Miriam, «The Shifting Sands of Preemptive Self-Defense», *The American Journal of International Law* 97:3 (Jul.2003), pp.599-607

Savage, Michael, «Goldsmith: Why I Changed my Mind on Iraq», *Independent*, 28/01/2010, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5xn6ds33> (ημερομηνία πρόσβασης 22/08/2023)

Schachter, Oscar, «The Right of States to Use Armed Force», *Michigan Law Review* 82:5 (1984), pp.1620-1646

Schifferes, Steve, « US says ‘coalition of willing’ grows», *BBC News*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/mdk38t2y> (ημερομηνία πρόσβασης 28/09/2023)

Schmitt, Michael, «Preemptive Strategies in International Law», *Michigan Journal of International Law* 24:2 (2003), pp.513-548

Shiryayev, Yaroslav, «The Right of Armed Self-Defense in International Law and Self-Defense Arguments Used in the Second Lebanon War», *Acta Societatis Martensis* (2017/2018), pp.80-97

Siddiqui, Fahad, «The Coalition Provisional Authority and Iraq: A Case Study on International Investment Law and Policy», *Osgoode Hall Review of Law and Policy* 4:1 (Spring 2013), pp.84-109

Singal, Jesse, Lim, Christine, & Stephey, M.J., « January 2005 Democracy Arrives», *TIME*, 19/03/2010, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5eszy5pb> (ημερομηνία πρόσβασης 17/08/2023)

Soudriette, Richard W., « What Iraq’s Elections Teach Us About Democracy Building», *American Bar Association*, 01/04/2005, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/2j84cz68> (ημερομηνία πρόσβασης 18/06/2023)

Stefon, Matt, « Enemy Combatant », *Brittanica*, 27/01/2017, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/mrx4z9pw> (ημερομηνία πρόσβασης 23/05/2024)

Stent, Angela, «The Impact on September 11 on US-Russian Relations», *Brookings*, 8/9/2021, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4k33jnj7> (ημερομηνία πρόσβασης 10/05/2023)

Thompson, Mark, «How Disbanding the Iraqi Army Fueled ISIS», TIME, 28/05/2015, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4yues2dc> (ημερομηνία πρόσβασης 30/03/2024)

Travalio, Greg, & Altenburg, John, «Terrorism, State Responsibility, and the Use of Military Force», *Chicago Journal of International Law* 4:1 (1/2003), pp.97-119

Walker, George K., «Anticipatory Collective Self-Defense in the Charter Era: What the Treaties Have Said», *Cornell International Law Journal* 31:2 (1998), pp.321-376

White House-President George W. Bush, «President Bush Delivers Graduation Speech at West Point», White House, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/yw7pevve> (ημερομηνία πρόσβασης 10/03/2023)

Wood, Michael, «International Law and the Use of Force: What Happens in Practice?», *Indian Journal of International Law* 53:1 (9/2013), pp.345-367

Wouters, Jan & Ruys, Tom, «The Legality of Anticipatory Military Action After 9/11: the Slippery Slope of Self-Defense», *Studia Diplomatica* 59:1 (2006), pp.45-67

Yost, David, «NATO and the Anticipatory Use of Force», *International Affairs* 83:1 (Jan. 2007), pp.39-68

Zardari, Asif Ali, «Pakistan Did its Part», The Washington Post, 02/05/2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/362b84js> (ημερομηνία πρόσβασης 11/09/2023)

Zisser, Eyal, «Syria and the War in Iraq», *Middle East Review of International Affairs* 7:2 (June 2003), pp.44-56

Επιστημονικές Μελέτες

Ελληνόγλωσσες Επιστημονικές Μελέτες

Μαρούδα, Μαρία-Ντανιέλλα, *Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου τελούμενες σε ένοπλες συρράξεις: η κρατική και ατομική ποινική ευθύνη σε κίνηση*, Ph.D. diss., Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, 2004, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/2p8zhb58> (ημερομηνία πρόσβασης 06/12/2023)

Ξενόγλωσσες Επιστημονικές Μελέτες

Aktypis, Spyridon Heracles, *L'institution de la légitime défense en droit international: du droit naturel à l'ordre public international*, Paris II - Panthéon Assas, 26/3/2007, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/v2wzd469> (ημερομηνία πρόσβασης 12/04/2023)

Bakker, Edwin, & Boer, Leen, *The evolution of Al-Qaedaism: Ideology, terrorists, and appeal*, Clingendael Institute, December 2007, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/yvff2v6y> (ημερομηνία πρόσβασης 25/01/2024)

Gollob, Sam, & O' Hanlon, Michael, *Afghanistan Index: Tracking variables of reconstruction and security in post-9/11 Afghanistan*, Brookings, 08/2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/34y7dtu5> (ημερομηνία πρόσβασης 28/09/2023)

Grare, Frederic, *Pakistan-Afghanistan Relations in the post-9/11 Era*, Carnegie for International Peace, October 2006, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/2rfrmpk> (ημερομηνία πρόσβασης 27/01/2024)

Kemp, Geoffrey, *Iran and Iraq: The Shia Connection, Soft Power and the Nuclear Factor*, United States Institute of Peace Special Report, 01/11/2005, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/5ywb3nrc> (ημερομηνία πρόσβασης 22/05/2023)

Lawlor, Katherine & Colonel Davison, Ketti, *Iraq is Fragile: How Iraq's Fragility Undermines Regional Stability*, Institute of the Study of War, December 2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/mvkzjmz7> (ημερομηνία πρόσβασης 26/01/2024)

Mir, Asfandyar, *Afghanistan's Terrorism Challenge: The Political Trajectories of al-Qaeda, the Afghan Taliban and the Islamic State*, Middle East Institute, October 2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/yzrxyr39> (ημερομηνία πρόσβασης 25/01/2024)

O'Connell, Mary Ellen, *The Myth of Pre-emptive Self Defense*, American Society of International Law Task Force on Terrorism, August 2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/2xf44e6f> (ημερομηνία πρόσβασης 10/5/2023)

O' Hanlon, Michael & Livingston, Ian, *Iraq Index: Tracking Variables of Reconstruction & Security in Post-Saddam Iraq*, Brookings, 30/11/2011, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/4z3jd997> (ημερομηνία πρόσβασης 28/09/2023)

Thomas, Clayton, & Martin, Abigail G., *Al Qaeda: Background, Current Status, and U.S. Policy*, Congressional Research Service, 06/05/2022, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/yxuckcs4> (ημερομηνία πρόσβασης: 24/01/2024)

Thomas, Clayton & Zanotti, Jim, *Turkey, the PKK and U.S. Involvement: A Chronology*, Congressional Research Service, 05/12/2019, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://tinyurl.com/27s5jaua> (ημερομηνία πρόσβασης 25/01/2024)

Wilmshurst, Elizabeth, *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*, Chatham House, October 2005, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://tinyurl.com/2p8x8jzb> (ημερομηνία πρόσβασης 10/03/2023)

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ:

ΟΗΕ: www.un.org

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΟΗΕ: www.unric.org

NATO: www.nato.int

United Nations Digital Library System: <https://digitallibrary.un.org/>

White House: www.whitehouse.gov

White House- George W. Bush Archive: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/>